

**PESÄPALLOSANASTON SEMANTTIS-
PRAGMAATTISTA ANALYYSIA**

Pro gradu –tutkielma
Jyväskylän yliopiston
suomen kielen laitoksessa
24.11.1998

Sari Marjut Sivula

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Suomen kielen laitos
Tekijä Sari Marjut Sivula	
Työn nimi Pesäpallosanaston semanttis-pragmaattista analyysia	
Oppiaine Suomen kieli	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika 24.11.1998	Sivumäärä 137
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkielman aineisto koostuu 292 sanalipusta ja Orvokki Aution <i>Pesärikko</i>-romaanitrilogiasta. Sanasto on kerätty kolmella tavalla: alan oppaista ja muista julkaisuista, haastattelemalla ja poimimalla sanoja otteluselostuksista ja -kuulutuksista tai katsojien kielenkäytöstä. Aution <i>Pesärikko</i> (ilm. 1986) muodostuu kolmesta niteestä: <i>Viistotaival</i> (ilm. 1980), <i>Kotipesä</i> (1982) ja <i>Merkki päällä</i> (1985). Tutkimusaineistoksi ne ovat päätyneet pesäpalloaiheisten nimiensä vuoksi. Tutkimusmenetelminä on käytetty semanttis-pragmaattista analyysia sekä erilaisia luokitteluja. Lyönti-substantiivien tarkastelussa on käytetty apuna komponenttianalyysia. Verbejä on luokiteltu teonlaadun mukaan. Sanaston lähteenä on suurimmaksi osaksi ollut yleiskieli, ja pieni osa on saatu murteista ja slangista. Vierasperäisiä ilmauksia on vain murto-osa. Lisäksi aineistossa on joukko useampisanaisia ilmauksia. Pesäpallosanastoon on lainautunut sanoja useilta eri elämän aloilta, eniten erilaisien työkalujen nimityksiä. Attraktiokeskuksena pesäpallosanastossa on lyöntiä kuvaavat ilmaukset. Lyönti-substantiivien komponenttianalyysin perusteella erottelevia piirteitä ovat mm. lyönnin suunta, kierteisyys ja pomppivuus sekä pääasiallinen käyttötarkoitus. Verbien teonlaadun mukaisessa analyysissa tulee esille se, että ylivoimaisesti eniten on saavutus-verbeyä. Näille verbeille ominainen piirre, hetkellisyys, kuvaa tapahtumien hetkellisyyttä myös pesäpallokentällä. Aution romaanitrilogia on osoitus siitä, että kieli ei elä tyhjiössä, vaan ympäröivä maailma ja kulttuuri vaikuttavat siihen. Pragmaattinen tietoisuus avaa kielenkäyttäjälle oven uuteen maailmaan: pesäpallosanojakin voi käyttää rajattomasti, kun vain päästää mielikuvituksensa irti. Pesäpallosanastoon voidaan soveltaa sekä tiukkaa että heikkoa tulkintaa Shapirin-Whorfin hypoteesista, kuten tässä työssä on tehty. Pesäpallosanaston affektiivis-emotionaalisia konnotaatioita tarkastellaan erityisesti tuomarin toimintaa arvostelevissa huudahduksissa.</p>	
<p>Asiasanat</p> <p>erikoiskieli, urheilukieli, komponenttianalyysi, semanttiset merkityskentät, pragmaattinen tietoisuus, lausekonteksti, tilannekonteksti, sosiokulttuurinen konteksti</p>	
<p>Säilytyspaikka</p> <p>Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos</p>	
<p>Muita tietoja</p>	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
1.1 Suomen kielen sanaston rakenne	4
1.2 Yleiskieli ja erikoiskieli	5
1.3 Tämän työn lähtökohdat	11
1.4 Pesäpallo suomalaisten kansallispelinä	12
1.4.1 Pesäpallon historiaa	12
1.4.2 Pesäpallon nykytila	14
2 TEOREETTINEN TAUSTA	16
2.1 Sanan merkityksestä	16
2.2 Semanttiset merkityskentät	19
2.2.1 Komponenttianalyysi	21
2.2.2 Verbien luokittelu teonlaadun mukaan	23
2.3 Merkityksen muuttuminen	24
2.3.1 Merkityksenmuutoksen syyt	25
2.4 Metaforat ja kielikuvat	27
2.5 Pragmatiikasta	29
2.6 Sanan termistymisestä	33
3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA –MENETELMÄT	37
3.1 Tutkimustehtävä	37
3.2 Tutkimusmenetelmät	38
4 TUTKIMUSAINIESTO	39
5 PESÄPALLOSANASTO	41
5.1 Pesäpallosanaston jaottelu sanaston lähteen perusteella	41
5.2 Pesäpallosanaston jäsenitys osa-alueittain	45
5.3 Pesäpallosanaston lainautuminen eri aloilta	52

5.4	Pesäpallosanaston attraktiokeskukset	64
5.5	Pesäpallosanaston lyönti-substantiivien ja verbien analyysia	66
5.5.1	Lyönti-substantiivien komponenttianalyysia	67
5.5.2	Verbien analyysia teonlaadun mukaan	76
6	PESÄPALLOSANAT METAFORINA ORVOKKI AUTION PESÄRIKOSSA	79
6.1	Orvokki Autio ja trilogiasarja <i>Pesärikko</i>	79
6.2	Trilogiasarjan lukujen tarkempaa analyysia	81
6.2.1	Viistotaival — hankala pesäväli edetä	82
6.2.2	Kotipesä — lyöjän ja etenijän turvapaikka	84
6.2.3	Merkki päällä — seuraavalla lyönnillä edetään	86
6.3	Pesäpallo, kieli ja kulttuuri	88
6.3.1	Pesäpallon asema eteläpohjalaisessa kulttuurissa	88
6.3.2	Kieli ja kulttuuri	90
7	PESÄPALLOSANASTON AFFEKTIIVIS-EMOTIONAA LISET KONNOTAATIOT	94
8	LOPPUSANAT	101
8.1	Pesäpallon tarkastelua sanaston valossa	101
8.2	Aineiston luoma mielikuva pesäpallosta	106
8.3	Työn anti	107
	LÄHTEET	109
	LIITTEET	112

1 JOHDANTO

1.1 Suomen kielen sanaston rakenne

Suomen kielen sanasto koostuu useista etymologisista kerrostumista.

Vanhimman kerrostuman perustana on omaperäinen sanasto, joka samalla muodostaa koko sanaston rakenteellisen ja semanttisen ytimen. Nämä sanat ovat usein myös sellaisia sanoja, joille löytyy sekä äänneasultaan että merkitykseltään kelvollisia vastineita sukukielistä. (Häkkinen 1990: 162-163.)

Toisen tärkeän kerrostuman muodostavat lainasanat, jotka ovat keskenään hyvin eri-ikäisiä ja tulevat monesta eri kielihaarasta. Ns. indouralilaiset ja vanhat indoeurooppalaiset (myös arjalaiset) sanat kuuluvat merkitykseltään suurimmaksi osaksi yksinkertaiseen perussanastoon. Balttilaisten lainasanojen joukossa on erityisen paljon ihmisiä ja sukulaissuhteita merkitseviä sanoja, arkipäivän sanastoa sekä monia eläinten nimiä. Vanha germaaninen lainasanasto muodostuu lähinnä monista tärkeistä tekniikan ja maatalouden alan kulttuurisanoista. Myös slaavilaisperäisiin lainoihin kuuluu monia tärkeitä kulttuurisanoja (esim. vaatetukseen ja rakennuksiin liittyvät), ja vanhimmat kristinuskoon liittyvät sanat ovat myös peräisin samalta kaudelta. (Häkkinen 1990: 229-257.)

Nuoret lainasanat on jaettu kolmeen ryhmään. Ns. sitaattilainat eli vieras-sanat on lainattu kielestä toiseen lähes sellaisenaan (esim. *know how*).

Erikoislainat ovat jo moni tavoin mukautuneet kieleen (esim. *banaani*). Yksi

sopeuttamiskeino on lisätä sanaan suomalainen johdinvokaali tai johdin-suffiksi. Usein erikoislainat tunnistaa niissä esiintyvistä vierasperäisistä konsonanteista (esim. *b, d, g*). Yleislainat ovat mukautuneet kieleen niin täydellisesti, että niiden tunnistaminen lainoiksi voi olla hankalaa (esim. *poni* < engl. *pony*). Käännöslainoissa vieraskielinen ilmaisu käännetään osa osalta toiselle kielelle (esim. *käännöslaina* < *översättningslån*). (Häkkinen 1990: 257-273.)

Kaiken tämän lisäksi uutta sanastoa syntyy johtamalla ja yhdistämällä. Nämä molemmat ovatkin hyvin merkittäviä tapoja kartuttaa suomen kielen sanastoa. Sanasto ei kuitenkaan kasva loputtomasti, vaan uusi sanasto hävittää vanhaa. Kieli elää koko ajan myös muulla tavalla: sanoille ilmaantuu uusia merkityksiä, ja joskus vanha merkitys voi jopa hävitä kokonaan (Kolehmainen 1994: 19).

1.2 Yleiskieli ja erikoiskieli

Yleiskieli on kaikkein tärkein ja laajin kielen osa-alueista. Yleiskieli on yhteinen kaikille valtakunnan osille ja väestöryhmille; se on eri ikä- ja ammattiryhmien yhteinen kieli. Yleiskieli on muotoasultaan kirjakieltä, ja sen sanasto on tuttua, koska ydinosa yleiskielen sanavaroista on ilmauksia, jotka ovat tuttuja jokapäiväisen käytön perusteella tai liittyvät jokaisen ihmisen lähiympäristöön. Yleiskielen rinnalla on erikoisalojen kieliä (erikoiskieliä). Ne ovat eri ammatti- ja harrastusalojen ilmaisuvälineitä ja poikkeavat yleiskielestä lähinnä sanastoltaan. Erikoisalojen keskeisten sanojen merkityksestä on eri alojen piirissä aina erikseen sovittu. (Haarala

1981: 9; Koivusalo 1979: 12-15; Koivusalo 1989:9.)

Erikoisalojen (lähinnä tieteen ja tekniikan) sanastot kasvavat nopeasti, kun syntyy uusia käsitteitä ja niille uusia nimityksiä. Erikoisalojen kieliltä myös vaaditaan erilaisia ominaisuuksia kuin kaikille yhteiseltä yleiskieleltä. Erikoiskieltä voidaan pitää työkaluna, jonka tarkoitus on nopeuttaa ja selkeyttää sekä helpottaa käsitteemaailman jäsentämistä ja kuvaamista alan sisäisessä viestinnässä. Erikoisalan sanasto ei kuitenkaan ole mikään yleiskielestä irrallaan oleva ilmiö, vaan tietyn harrastajajoukon keskinäistä viestintää helpottava väline. (Haarala 1989: 259-263.)

Uusia erikoisalan termejä mietittäessä on mahdollisuus etsiä niitä neljästä eri lähteestä: yleiskielestä, toisen alan erikoiskielestä, kansankielestä ja vieraista kielistä. Yleiskielisiä sanoja otetaan yleensä käyttöön sellaisenaan, tai niitä yhdistellään uudella tavalla yhdyssanoiksi ja sanaliitoiksi. Yleiskieleen pohjautuvien termien etuna on niiden läpikuultavuus. Usein ne on myös helppo omaksua. Yleiskieltä onkin pidettävä ensisijaisena termin etsimislähteenä mietittäessä uusia ilmaisuja erikoiskieltä varten. (Haarala 1989: 271.)

Urheilukielessä (tai urheilusta puhuttaessa) asialliset sanonnat tuntuvat usein liian vaisuilta, ja siksi urheilukielen käyttäjät ottavat avukseen tunneväriltään sopivia kielikuvia. Tunnepitoinen liioittelu on ominaista monille urheilukielen kuville, esim. ei tyydytä sanomaan, että *Suomi voitti Ruotsin* vaan käytetään ilmaisua *Leijonat raatelivat naapurinsa*. Kuvia urheilukieleen omaksutaan melkein mistä aihepiiristä tahansa. (Sivula 1962: 195-

Pertti Kovanen on tutkinut suomen kielen pro gradu -työssään sanomalehtien urheilukielen leksikaalisia ja fraseologisia piirteitä. Kovanen tutkimuksen mukaan urheilukielessä näyttää olevan tärkeitä kuvata elävästi ja humoristisesti epäonnistumista ja huonoa urheiluesitystä. Esimerkkeinä Kovanen mainitsee mm. seuraavat: *Kulhon ulkokenttä törttöili sen verran, että Viri vei näinkin selvän voiton* (Savon Sanomat 3.8.1970) ja *Viipurilaiset vain seistä höröttivät kentällä* (Helsingin Sanomat 3.2.1930). Vahvimpina nomiattraktiokeskuksina hän mainitsee urheilijoita, urheilusuorituksia, urheiluvälineitä ja suorituspaikkoja ilmaisevat käsitteet. Urheilukielelle ovat ominaisia myös metaforiset ilmaisut. Kovanen tutkimuksen mukaan urheilusuoritusten metaforisissa nimityksissä näyttää olevan selvärajainen ydinjoukko: muoto- ja näköisassosiaatioon perustuvat nimitykset. Urheilusuoritusten metaforiset ilmaisut kuvaavat usein liikkeen muotoa, esimerkiksi *sammakko* 'pesäpallossa pystymailalla isketty lyönti, joka pomppii kuin sammakko', *banaani* 'jalkapallopotku, jonka liikerata muistuttaa banaania' ja *kynttilä* 'lentopallossa suoraviivaisesti lentävä syöttö'. Lisäksi metaforisissa ilmaisuissa on mukana joukko muita assosiativisia nimityksiä. (Kovanen 1978: 40-48.)

Kovanen tutkimus osoittaa, että urheilukieli lainaa sanoja monilta eri aloilta. Sodan kuvat kuuluvat merkittävänä osana urheilukieleen, ja perimmäinen syy niiden käyttöön lienee urheilussa itsessään. Kovanen mukaan urheilutilanne (erityisesti ns. kamppailulajeissa kuten esim. jääkiekossa) sisältää ikivanhan assosiaation taisteluun ja sotaan. (Kovanen 1978: 86-88.)

Syömiseen ja ruokaan liittyvä sanasto kuuluu olennaisena osana urheilukielen sanastoon, vaikka urheilutapahtumassa ei varsinaista ruokailutapahtumaa olekaan. Urheilukielen ruokakuvaston runsauteen on osasyllisenä pallopeleissä tuttu *syöttää*-verbi, joka on käännöslaina englannin kielestä. (Kovanen 1978: 92.)

Myös erilaiset eläinmetaforat ovat urheilukielessä erittäin yleisiä. Kovasen aineiston perusteella ne ovat yleisin ja alkuperäisin kielikuvaryhmä. Eläinmetaforat näyttävät assosioituvan urheilijan tavoittelemiin erilaisiin ominaisuuksiin kuten nopeuteen, ketteryyteen, voimaan, oveluuteen, kestävyteen ja luonnollisuuteen. Kotieläinmetaforat puolestaan viittaavat huonoon suoritukseen, ja usein niissä on mukana humoristinen affekti: kotieläimet käsitetään kömpelöiksi ja tyhmiksi olioiksi, jotka ovat vailla omaa tahtoa. (Kovanen 1978:95-97.) Eläinmetaforia ei nykyisessä urheilukielessä enää käytetä niin paljon kuin aiemmin, ja mielestäni tässä on kyse kulttuurin muutoksesta: ihminen ei enää elä niin lähellä luontoa kuin aikaisemmin.

Ulkokenttä hamuili palloa kuin lehmä kevättruohoa eikä sisävuorollakaan löytynyt palloon oikeaa osoitetta.
(Helsingin Sanomat 5.6.1950)

Maalivahti Antti Ruhtinas vaikutti kissalta, jonka hänen päälle yritettiin tallata.
(Helsingin Sanomat 5.1.1970)

Muut seurasivat suomalaista kuin kananpoikaset emonaan.
(Helsingin Sanomat 3.8.1970)

(kaikki Kovanen 1978: 95-97)

Luonnonilmiöistä keskeisimpänä metaforana on tuuli ja tuulen nopeus. Tällaista metaforaa käytettäessä on usein kyse liikkeestä. Jonkin verran urheilukielen sanastossa on myös näköisassosiaation kautta saatuja kasvimetaforia (esim. *keppi* mailan nimityksenä). Kaiken kaikkiaan urheilukielen eläin- ja luontokuvien tarkoitus on abstraktisen havainnollistaminen. Käsitteet, joita metaforat konkretisoivat, ovat abstrakteja, esimerkiksi nopeus, voima ja kestävyys. (Kovanen 1978: 98-100.)

Kovasen tutkimuksen mukaan suurin osa urheilukielen sanoista on saatu yleiskielestä. Yleiskieli onkin tärkeä urheilukielen — ja yleensä erikoiskielen — sanaston lähde itse luodun sanaston ohella. Tosin yleiskielestä lainattu sanasto tuo yleensä mukanaan kaksi ongelmaa: homonymian ja polysemian. Useimmiten kuitenkin sanan käyttökonteksti auttaa oikean merkityksen valinnassa. Yleiskielen lisäksi muita sanaston lähteitä ovat kansanmurteet, slangit, vieraat kielet ja muut erikoiskielet. Yleiskielestä lainatut sanoja ovat esimerkiksi *katketa* 'väsähtää', *tolppa* 'korkea syöttö' ja *herne* '(pesä)pallo', kansanmurteista *ropakko* 'huonokuntoinen kenttä' ja *palltoo* 'vartioiva pelaaja', slangista *peipata*, *uunottaa* 'harhauttaa' ja vieraista kielistä ital. *libero* 'puolustaja' ja ruots. *triplata* (< *dribbla*) 'pujotella'. Itse luotuja sanoja ovat esimerkiksi *persveivari* 'pyöräilijä' ja *kukkakaalikorva* 'painija'. (Kovanen 1978: 125-128.)

Moni urheilulaji on saanut alkunsa ihmisen luonnollisesta liikunnasta tai käytännön työstä. Esimerkiksi juoksu, kävely, uinti, hyppy tai heitto ovat fyysisiä perustoimintoja, kun taas keihäät, jouset ja sauvat metsästys- ja taisteluseite. Nykyinen urheilukielen sanasto oli siis valmiina, kun liikunta

kehitettiin mielihyvää tuottavaksi ajanvietteeksi, esimerkiksi fyysisestä perustoiminnosta juoksusta saatiin suoraan sellaisenaan urheilulajin nimi. Urheilutoiminnan monipuolistuessa on urheilualan sanasto karttunut yhdyssanoilla ja sanaliitoilla, esimerkiksi *pituushyppy* ja *keihäänheitto*. Lisäksi sanasto on täydentynyt urheilulle läheisten elämänalojen sanoja lainaamalla: metsämiehen tavoin urheilijakin *ajaa takaa* tai *vaanii kannoilla*. Vähitellen urheilukielestä on muodostunut monipuolinen ja rikas ammattikieli, jonka sanastoa voi täydellisesti ymmärtää henkilö, joka tuntee urheilua tai kulloinkin kyseessä olevaa urheilulajia. (Turunen 1962: 156-158.) Urheilukieltä voidaan pitää myös yhtenä erikoiskielen lajina.

Risto Pulkkinen on tutkinut suomen kielen laudaturtyössään neljän eri radioselostajan urheiluselostusten kielen ominaispiirteitä. Hänen mukaansa urheilukielen sanaston tyypillinen piirre on verbien runsaus ja monipuolisuus selostuksessa. Usein verbien merkityksiin kuuluu sivumielteitä, jotka tarkentavat ilmaisun tekemisen laatua. Verbien runsaus selittyy mm. sillä, että ne lisäävät kielen konkreettisuutta. Erityisen paljon Pulkkinen aineistossa on deskriptiiviverbejä, jotka ovat perinnäisesti kuuluneet urheilukieleen. Niiden runsaus johtuu mm. synonymian tarpeesta ja siitä, että niitä on helppo keksiä itsekin. Lisäksi ne ovat tärkeä havainnollistamiskeino. (Pulkkinen 1984: 12, 25.)

Pulkkinen mukaan adjektiivit tuovat selostukseen värikkyyttä ja havainnollisuutta. Hänen mukaansa niiden yhtenä perustehtävänä urheiluselostuksessa on urheilijoiden ominaisuuksien, kilpailutunnelman ja suoritusten laadun luonnehtiminen. Lisäksi adjektiiveilla on urheilukielessä usein oma

erikoistehtävänsä: ne toimivat eräänlaisina intensiteetin vahvistajina. Urheilussa tapahtumat ovat vauhdikkaita, ja siksi ne on ilmaistava värikäästi. (Pulkinen 1984: 53.)

Pulkinen toteaa urheiluslangin olevan eriytyneempää kuin yleisslangin. Hänen mukaansa se on ammattikieltä, jonka keskeisimpänä leksikaalisena aineksena on erilaiset urheilulajien sääntöihin, tapahtumiin, taktiikoihin, välineisiin yms. liittyvät substantiivit ja verbit. (Pulkinen 1984: 160.)

1.3 Tämän työn lähtökohdat

Pesäpallo on lähes aina ollut synnyinseudullani Etelä-Pohjanmaalla suosittu laji niin lajin harrastajien kuin penkkiurheilijoidenkin keskuudessa. Erityisen merkittävä asema pesäpallolla oli eteläpohjalaisessa paikallisyhteisössä tämän vuosisadan alkuvuosikymmeninä: pesäpallo yhdisti niin pelaajia kuin yleisöäkin, ja siihen saivat ottaa osaa sekä tytöt että pojat. Etelä-Pohjanmaalla useat rintapitäjät olivat tasavertaisia kilpakumppaneita pesäpallossa ja kylien ja pitäjien paikallispatriotismi oli poikkeuksellisen voimakas. Ei siis ihme, että pesäpallo kiinnittyi lujin sitein seudun perinteiseen elämänmenoon ja siitä tuli osa pohjalaista elämämenoa. (Laitinen 1983: 193.)

Pesäpallossa — niin kuin muissakin urheilulajeissa — kielenkäyttö on värikästä ja rikasta, ja mielestäni se kaipasi lähempää tarkastelua. Pesäpallosanasto on muiden erityiskielten tavoin suurelle yleisölle tuntematonta ja ainakin toistaiseksi vielä tutkimatonta. Alun perin aloin kerätä pesäpal-

losanastoa siksi, että luulin tuntevani lajin siihen liittyvine sanoineen ja sanointoineen hyvin. Mitä pidemmälle työ eteni, sitä hatarammaksi luuloni osoittautui. Sanaston keruu tuotti minulle suurta iloa ja riemua, joten en voinut jättää työtä kesken.

1.4 Pesäpallo suomalaisten kansallispeleinä

1.4.1 Pesäpallon historiaa

Pesäpallon esi-isä kuningaspallo syntyi tämän vuosisadan alussa. Ensimmäinen virallinen ottelu pelattiin vuonna 1901 Oulussa, ja Ivar Wilskman julkaisi säännöt vuonna 1903. Entistä voimakkaampi kehitystyö alkoi, kun Lauri Pihkala innostui lajista niin, että halusi antaa sen kehittämiseen oman panoksensa. (Kultti 1992: 6.) Merkittäväksi Lauri Pihkalan osuus sittemmin muodostuikin.

Pallonlyönnin kehittämisen tärkeyttä kuvaa se, että sitä varten asetettiin toimikunta. Toimikunnan yhtenä jäsenenä oli Lauri Pihkala, joka työllään sai aikaan sen, että julkaistiin *Pitkäpallo*-niminen kirja uusine sääntöineen. Kun toiminnan pariin tulivat suojeluskunnat, peli levisi ja sai entistä enemmän kannattajia. Kehitys kohti pesäpalloa alkoi, ja pitkäpallo sai jäädä. (Kultti 1992: 7.)

Pesäpallon kehittelytyö jatkui edelleen. Toimiessaan opettajana Jyväskylässä Lauri Pihkalalla oli mahdollisuus kokeiluihin, ja laji sai jatkuvasti uusia vivahteita. Vuoden 1930 helatorstaina pidettiin kaikkialla Suomessa

pr-päivä pesäpallon puolesta. Propaganda myös tehoi, ja pikku hiljaa alettiin muodostaa lajin erikoisseuroja. Suojeluskuntajärjestön toiminta oli Etelä-Pohjanmaalla 1920- ja 1930-luvuilla voimakasta, ja pesäpallon harrastus levisin nopeasti, kun laji oli hyväksytty järjestön piiriin virallisesti. (Kultti 1992: 7-8.)

Suojeluskuntajärjestöjen lisäksi pesäpallolla oli keskeinen asema myös sotilaskoulutuksessa. Suomen armeija perustui paljolti kivääriaselajin vaaraan, ja useissa kirjoituksissa painotettiin sitä, kuinka pesäpallo edisti nimenomaan jalkaväen taistelukuntoa. Pesäpallo heittäminen paransi käsikranaatin heittotaitoa, koska heittäjältä vaadittiin nopeutta ja tarkkuutta. Lyöminen puolestaan vaati käden ja silmän tarkkuutta. Suoritustavaltaan lyöminen muistutti heittolaukausta, joten se sopi ampumakoulutuksen pohjaksi. Pyrähdyksissä pesältä pesälle kehittyi syöksynopeus. Pesäpallo opetti myös taktiikkaa: sisäpelissä oli tärkeää nopea liikkuminen ja ulkopolissa valpas ja järkkymätön puolustus. Joukkuepelinä pesäpallo opetti lisäksi yksilöä toimimaan ryhmän jäsenenä ja ryhmän hyväksi. (Laitinen 1983: 80.)

Pesäpallo-nimen synnyn luojana pidetään Anni Colania. Kehittelytyössä hän käytti hyväksi baseball-sanaa. Colanin mukaan suomalaisittain äännetty *p* kuulostaa amerikkalaisen korvassa pehmeältä. Hänen mielestään amerikkalaisten korvissa pesäpallo kuulostaa melkein samalta kuin baseball. Colanin esitys hyväksyttiin, ja näin nimi sai jäädä. Tosin ensin pesäpallo-sanaa käytettiin puhuttaessa nimenomaan baseballista. Myöhemmin Lauri Pihkala kuitenkin otti sen suomalaisen pelin nimeksi. Amerikka-

laisesta pelistä onkin sen jälkeen käytetty Suomessa vain baseball-nimeä (Kultti 1992: 8; Laitinen 1983: 64.)

1.4.2 Pesäpallon nykytila

Nykyään lajin pr-toiminnasta vastaa lähinnä arvo-ottelu Itä—Länsi, joka pelataan vuosittain. Kentällä ei pelata otsa kurtussa, vaan pyritään hienoihin suorituksiin ja antamaan yleisölle huvia. Lajin arvo-otteluja on pelattu myös Suomen rajojen ulkopuolella, esimerkiksi naisten Mestarit — Muu Suomi-ottelu vuonna 1996 pelattiin Brysselissä.

Pesäpallo kuitenkin kehittyy jatkuvasti. Viime vuosina on tehty muutamia merkittäviä sääntömuutoksia, jotka ovat vieneet lajia eteenpäin. Pesis-lehdessä on käyty paljon keskustelua pesäpallon tulevaisuudesta. Eri alan ihmiset ovat ottaneet kantaa lajin tulevaisuuteen, yleisöystävällisyyteen ja pelaajan fyysisten ominaisuuksien kehittämiseen.

Sääntömuutokset ovat tuoneet lisää eloa peliin. Pesis-lehdessä (numero 6/1996) on haastateltu mm. pelinjohtaja Petri Kaijansinkkoa. Hänen mielestään jaksopelijärjestelmä on taktisesti uudistanut peliä. Viimeisimpänä uutuuksena kotiutuskilpailu on elävöittänyt peliä aivan ratkaisevasti. Kaijansinkon mielestä jaksopelaaminen on yksi merkittävimmistä 1990-luvun uutuuksista pesäpallossa. (Pesis-lehti 6/1996: 8.)

Takavuosien jokerilyöjäkuningas Unto Väisänen puolestaan on ottanut kantaa pesäpallon ulkoisiin olosuhteisiin ja yleisön viihtyvyyteen. Pesä-

palloareenat on kokeneet merkittäviä muutoksia hiekkatekonurmen tulon myötä, ja stadioneista on tullut 1990-luvun tavaramerkki. Väisäsen mukaan pelkästään hyvä peli ja huipputason pelaajat eivät riitä, vaan yleisön pitää viihtyä muutenkin. Tähän uudet stadionit suovat hyvät mahdollisuudet. (Pesis-lehti 6/1996: 8.)

Huippupelaaja Janne Vuorinen on yksi niistä monista, jotka ovat kehittäneet pesäpallon valmennusmenetelmiä ja pelitaktiikkaa. Vuorisen mukaan pesäpallo on muuttunut rajusti muutaman vuoden aikana, eikä hän näe muutoksille vielä loppua. Tulevaisuuden pelaajilta vaaditaan entistä enemmän. Vuorisen mukaan myös itse laji on suuressa murrosvaiheessa. Muutostekijöiksi hän mainitsee jaksopelaamisen, uudet kenttäpinnoitteet ja ulkopelin voimakkaan korostumisen. (Pesis-lehti 2/1997: 8.)

Pesäpallo voidaan mielestäni nähdä myös eräänlaisena näytelmänä, jonka esittämiseksi on luotu mainiot puitteet. Näyttelijöillä eli pelaajilla on kunnan areena, yleisöllä on hyvät oltavat katetuissa katsomoissa ja ravintolapalvelut ovat hyvin saatavilla ja menojen ohjaajalla eli tuomarilla on näkyvä ja myös pukeutumistavaltaan hyvin erottuva rooli.

Yleisö ei ole pelkästään passiivinen esityksen seuraaja, vaan se ottaa — milloin aktiivisesti, milloin vähemmän aktiivisesti — osaa esityksen kulkuun. Voisi jopa sanoa, että yleisö pyrkii interaktiiviseen suhteeseen niin näyttelijöiden kuin ohjaajankin kanssa. Lisäksi yleisö on ottanut itselleen kriitikon roolin, jonka suomin valtuuksin se katsoo oikeudekseen niin kiihtellä kuin moittiakin.

Myös joukkueen sisällä, tuomareiden kesken sekä yleisön keskuudessa on erilaisia rooleja. Joukkueiden harjoittama roolipeli perustuu siihen, että kukin pelaaja keskittyy vain tietynlaisiin tehtäviin joukkueen sisäpelissä: yksi on etenijä, toinen vaihtaja, kolmas kotiuttaja, neljäs etenijäjokeri, viides kotiuttajajokeri jne. Tuomareiden erilaiset roolit ovat sidoksissa siihen, millaisina tuomareina (pelituomarina, syöttötuomarina, 2-pesätuomarina, 3-pesätuomarina vai takarajatuomarina) he kussakin pelissä toimivat. Yleisönkin sisällä on erilaisia rooleja: aktiiviset pelin seuraajat ja kommentoijat, vanhoja, hyviä aikoja muistelevat (usein entiset pelaajat) sekä passiiviset pelin seuraajat, joille seurustelu ja juttelu muiden katsojien kanssa on pelin seuraamista tärkeämpää.

2 TEOREETTINEN TAUSTA

2.1 Sanan merkityksestä

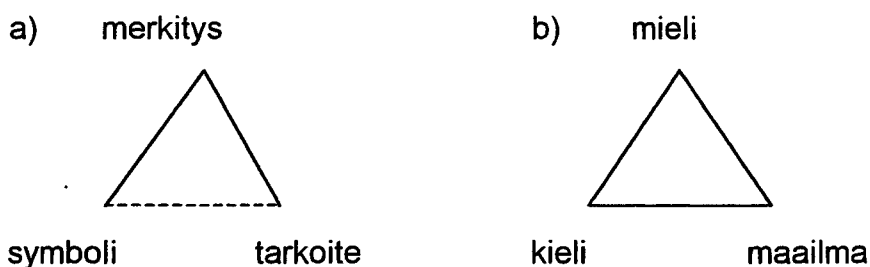
Semantiikka on se kielitieteen osa, joka usein kiinnostaa maallikkoakin — sanojen merkitysten pohtiminen ja sanoilla leikkiminen kuuluu jokaisen kokemuspiiriin. Myös kielitieteelle semantiikka on tärkeä, koska ilman merkitystä sanojen tutkiminen ja koko kielitiede jäisi vajaaksi. (Haakana 1995: 132.)

Sanat ovat aina yhteydessä todellisuuteen ja muihin ns. mahdollisiin maailmoihin. Esimerkiksi sanoilla *kissa* tai *talo* voidaan viitata tiettyihin tarkoitteisiin kielenulkoisessa maailmassa. Sanojen kielenulkoisesta maailmasta

poimimat tarkoitteet ovat hyvin monenlaisia, aivan kuten sanojen merkityksetkin ovat erilaisia. (Kangasniemi 1997: 27.)

Odgenia ja Richardsia pidetään modernin merkitysteorian klassikkoina. He kehittivät semanttisen kolmion kuvaamaan symbolin ("symbol"), merkityksen ("thought of reference") ja tarkoitteen ("referent") suhdetta. (ks. Kuvio 1a.) Semanttisella kolmiolla pyritään siis kuvaamaan kielen suhdetta kielen ulkoiseen maailmaan.

Kuvio 1. Semanttinen kolmio.

Kuviossa symboli tarkoittaa symbolin muotoa, merkitys edustaa symbolin suhdetta käsitteeseen tai ajatukseen ja tarkoite sitä todellisuutta, mistä puhutaan. Myös Karlsson on kuvannut saman asian kolmiolla (ks. Kuvio 1b.) Hänen kolmiossaan muotoa eli symbolia vastaa kieli, merkitystä mielle ja tarkoitetta maailma. Karlssonin mukaan on siis kyse kielen, mielen ja maailman suhteesta. Odgenin ja Richardsin kolmiossa symbolin ja tarkoitteen välinen viiva on merkitty katkoviivalla. Heidän mukaansa ei ole olemassa suoraa yhteyttä symbolin ja tarkoitteen eli kielen ja maailman välillä, vaan linkki kulkee merkityksen, mielen eli ajatusmaailmamme käsitteen kautta. (Karlsson 1994: 189.)

Sen lisäksi, että sanalla on erilaisia merkityksiä, myös merkityksissä on erotettavissa erilaisia aineksia. Ilmauksen viittaussuhde kielen ulkoiseen maailmaan voi olla varsinainen eli denotatiivinen. Voidaan esimerkiksi sanoa, että koivu denotoi erästä puuta. Denotatiivisen merkityksen lisäksi sanaan voi liittyä myös liitännäismerkityksiä eli assosiatiivisia merkityksiä. Esimerkiksi sanat *mutsi* ja *äiti* tarkoittavat samaa asiaa, vaikka niiden merkitysisältö koetaankin erilaisiksi. (Leech 1981: 9.)

Geoffrey Leechiä (1981: 9-23) mukaillen sanan mahdolliset liitännäismerkitykset voidaan eritellä viiteen erilaiseen ryhmään. (Tosin jotkut semantikoista puhuvat vain denotaatiosta ja konnotaatiosta.) Konnotatiivisissa eli sivumerkityksellisissä viittaussuhteissa jokainen kielenpuhuja voi liittää sanaan erilaisia sivumerkityksiä, joten niiden määrä voi periaatteessa olla rajaton. Esimerkiksi pesäpallosanaan *tappimies* ('etukentällä kentän keskellä oleva ulkopelaaja; tilanteen mukaan joko sieppari tai 1-vahti') voi liittyä seuraavia sivumerkityksiä: 'pieni' ja 'pyöreä'.

Ilmauksen merkitykseen voi liittyä myös erilaisia tyyllisävyjä. Tyyllisävyt vaihtelevat tilanneyhteyden mukaan. Vaikka sanojen denotatiivinen merkitys onkin sama, tyyllillisesti erilaisia sanoja käytetään esimerkiksi sen mukaan, millainen on keskustelukumppani. Pesäpallopelaajan kielenkäytöstä välittyy ihan erilainen sävy sen mukaan, käyttääkö hän lehtihaastattelussa tuomarista nimitystä *tuomari* vai *puusilmä*.

Sanan merkityksessä voivat olla mukana myös affektis-emotionaaliset sivumerkitykset ja -mielteet. Nämä ilmaisevat usein kielenkäyttäjän asenteita

ja tuntemuksia. Esimerkiksi seuraavien sanontojen merkitys on sama, mutta niiden välittämät tunnelataukset eroavat selvästi toisistaan: *heittää pallo alakautta* ja *heittää kuin naiset*.

Sanoihin liittyvät heijastusmerkitykset ovat ominaisia erityisesti sellaisille sanoille, joilla on jonkinlaista tabukäyttöä. Pesäpallosanastossa tällainen voisi olla räpylää tarkoittava sana *reva*, jolla joissakin murteissa viitataan naisen sukuelimiin.

Kollokatiivisia merkityksiä eli myötämerkityksiä voivat esiintymisympäristönsä mukaan saada ilmaukset, joilla on jollakin tavalla vakiintunut tai rajoittunut esiintymistiheys. Ilmaukset voivat saada myötämerkityksiä esimerkiksi sen takia, että niitä käyttävät vain tietyt kielenkäyttäjät. Pesäpallosanastosta löytyy ainakin yksi tällainen sana: *opotta* voi olla takalaiton lyönti vain Kiteellä, jossa lyönti kentän rajojen yli mennessä putoaa suolle eli *opottaan*. Ilmaus on selkeästi siis kiteeläisten käyttämä, ja näin ollen sillä on rajoittunut esiintymisyhteys.

2.2 Semanttiset merkityskentät

Mitkään kielen elementit eivät ole itsenäisiä, vaan ne ovat aina keskinäisessä riippuvuussuhteessa. Yhtä elementtiä ei voi analysoida, ellei ota huomioon sen paikkaa koko rakenteessa ja rakenteen kaikkien elementtien suhteita. Elementit, jotka ovat lähellä toisiaan, muodostavat kielellisiä osittaisrakenteita. Sanaston sisäiset merkityssuhteet muodostavat erilaisia merkityskenttiä. Esimerkiksi sukulaisuutta ilmaisevat sanat muodostavat

oman merkityskenttensä. Sanaston merkityksistä rakentuvia kenttiä sanotaan *semanttiseksi kentiksi*. Analysoitaessa sanojen merkityskenttiä työtä helpottaa se, jos analysoitavat sanat muodostavat selvärajaisen joukon. Analyysia helpottaa myös se, että sanat kuuluvat tiiviisti yhteen eivätkä ole kovin monimerkityksisiä. Mm. sukulaisuutta ilmaiset sanat ovat erittäin hyvä esimerkki siitä, että sanat muodostavat tiiviin selvärajaisen joukon. Kielen ulkoinen maailma jäsentyy osakokonaisuuksiksi, ja siksi myös erilaisia merkityskenttiä on suuret määrät (Karlsson 1994: 202-203.)

Merkityskentät muodostuvat siis sanaston sisäisten merkityssuhteiden perusteella. Merkityskentät ovat aina myös yhteydessä toisiinsa, niin että yhden merkityskentän sanat esiintyvät luontevasti myös toisen merkityskentän sanojen yhteydessä. Kun useampia kenttiä yhdistellään toisiinsa, syntyy hämähäkkiseittäisiä moniulotteisia verkostoja. Verkon jokainen säie edustaa yhtä merkityssuhdetta, ja kahden säikeen yhtymäkohdassa on jokin sana. (Kangasniemi 1997: 67, Lyons 1983: 75.)

Pesäpallosanasto muodostaa oman merkityskentän. Usein kuitenkin yhden alan sanoista muodostuvat kentät liittyvät toisiin lähellä olevan alan sanojen kenttiin. Näin on tilanne myös pesäpallosanastossa: merkityskentät liittyvät joiltakin osin esimerkiksi muiden pallopelien kenttien kanssa. Tämän voi havaita myös siinä, kuinka paljon pesäpallo on lainannut sanoja muilta urheilulajeilta, joiden joukossa on toki myös muita kuin pallopelejä (esimerkiksi jääkiekosta *kaukalo*, keilailusta *tupla*, shakista *pattitilanne*). Lisäksi on huomattava, että sanaston sisälläkin voi olla merkityskenttiä, esimerkiksi pesäpallosanastossa lyöntejä kuvaavien sanojen kenttä, kiin-

niottoja kuvaavien sanojen kenttä, heittoja kuvaavien sanojen kenttä jne. Yksi sana voi esiintyä useammassa kuin yhdessä kentässä ja sitoa samalla kaksi kenttää toisiinsa, esimerkiksi *koppi* voi tarkoittaa sekä lyöntiä että kiinniotta.

Pesäpallosanasto, kuten muutkin sanastot, kuitenkin elävät koko ajan, ja merkityskenttään tulee jatkuvasti uusia sanoja, samalla kun vanhoja poistuu käytöstä. Esimerkkinä mainittakoon tilanne, jossa pallo on ehtinyt pesälle ennen etenijää. Ensimmäisten julkaistujen pesäpallosääntöjen ilmaistujen mukaan etenijä *kaatui* pesälle, ja hänestä tuli *kuolema* (ks. Pihkala 1922). Nykyään sanotaan, että etenijä *palaa* pesälle eli hänestä tulee *palo*.

2.2.1 Komponenttianalyysi

Komponenttianalyysi tarjoaa yhden tavan kielen sisäisten merkityssuhteiden tarkasteluun. Tällaisessa analyysissä sanojen merkitykset pilkotaan valikoituihin merkityspiirteisiin eli merkityskomponentteihin eli seemeihin. (Kangasniemi 1997: 69.) Merkitysten jakaminen käsitteellisiin osiin on mahdollista, koska olioilla on erilaisia osa-ominaisuuksia.

Komponenttianalyysi muistuttaa usein toteutukseltaan foneemien piirreanalyysia. Fonologiassa on olennaista erottaa distinktiiviset piirteet ja jättää muu huomiotta. Semanttisessa komponenttianalyysissäkin osoitetaan ensisijaisesti ne piirteet eli komponentit, joiden osalta eri seemien välillä esiintyy kielellisesti relevanttia vaihtelua. (Koski 1978: 104.)

Merkityskomponentti on semeemiä pienempi semanttinen yksikkö, semeemin osatekijä. Merkityskomponentit ovat semeemin sisällöllisiä osia. (Koski 1978: 100,104.) Merkityskomponentteja on monenlaisia. Ne voivat olla funktionaalisia, mentaalisia, deskriptiivisiä, lokationaalisia tai spatiaalisia. Osa komponenteista voi olla myös hierarkkisia eli ylä- ja alakäsitteellisiä tai rinnasteisia. (Koski 1983: 25.)

Komponenttianalyysia käytetään pääasiassa kolmenlaiseen tarkoitukseen: osoittamaan samaan sanakenttään kuuluvien sanojen merkityseroja sekä lekseemin semeemin merkityseroja ja sanojen valenssiin liittyviä seikkoja. (Koski 1978: 104.) Merkityskomponenteilla on kaksi funktiota: (1) ne erottavat saman lekseemin eri semeemit ja eri lekseemien läheiset semeemit toisistaan ja (2) ne osoittavat lekseemien semeemikohtaisen kuuluvuuden sanakenttäänsä sekä hyperonyymi-hyponyymi-suhteeseen. (Koski 1983: 24.)

Komponenttianalyysin tavoitteena on kuvata sanojen merkitysten osittaista järjestelmällisyyttä eli sitä, että jokainen merkitys ei ole täysin ainutkertainen kokonaisuus vaan että sanojen merkityksistä löytyy toistuvia piirteitä. Erottelevat piirteet pyritään valitsemaan niin, että niillä voidaan erotella mahdollisimman suuria sanastonosia. (Karlsson 1994: 199.) Suomen kielessä komponenttianalyysia on sovellettu mm. huonekalujen nimityksiin (ks. Koski 1978).

Merkityskomponentit löytää pohtimalla, millaisia yhtäläisyyksiä kunkin sanan tarkoitteilla on, ja ennen kaikkea, miten nämä tarkoitteet eroavat niistä,

joista käytetään toista sanaa. Semanttisessa komponenttianalyysissa ei lopulta ole kysymys tarkoitteiden erilaisten piirteiden osoittamisesta, vaan mielteiden ja kielellisten ilmaisujen välisien suhteiden analyysistä. (Koski 1978: 105-106.)

2.2.2 Verbien luokittelu teonlaadun mukaan

Hollantilainen filosofi Zeno Vendler on tehnyt tunnetuksi erään tavan luokitella verbejä. Verbejä voidaan Vendlerin mukaan luokitella sen perusteella, puhuvatko ne pysyvästä tai jatkuvasta tilanteesta tai tapahtumasta vai hetkellisestä, luonnollisella tavalla päättyvästä tapahtumasta. Verbejä luokitellaan teonlaadun mukaan käyttäen useimmiten nelijakoa, joka erottaa toisistaan tilan, toiminnan, suorituksen ja saavutuksen. Tilalle on tyypillistä pysyvyys (esimerkiksi *tietää* ja *pelätä*), toiminnalle jatkuvuus (*juosta* ja *puhua*), samoin kuin suoritukselle (*rakentaa* ja *repiä*), ja saavutukselle hetkellisyys (*tunnistaa* ja *löytää*). Suurin osa verbeistä tai ainakin valtaosa niiden käyttötavoista voidaan luokitella yhteen näistä ryhmistä kuuluvaksi. (Vendler 1967: 106-107; Kangasniemi 1997: 36.)

Luokiteltaessa verbejä teonlaadun mukaan aika, jonka verbin ilmaisema tekeminen kestää, on merkitsevässä roolissa. Tila-verbin (*rakastaa*) ilmaisema tekeminen tapahtuu minä tahansa aikana koko ajan tietyllä aikavälillä. Toiminta-verbissä (*juosta*) puhutaan ajasta, jonka ajan juokseminen kestää. Suoritus-verbissä (*piirtää*) puhutaan ajasta, joka kuluu toiminnan loppuunsaattamiseen. Saavutus-verbillä (*lähteä*) tarkoitetaan toimintaa, joka tapahtuu tietyllä aikavälillä. (Vendler 1967: 107.)

2.3 Merkityksen muuttuminen

Kieli elää ja on jatkuvassa muutostilassa, ja erityisesti sanojen merkitykset ovat alttiita muutoksille (Ullmann 1967: 193). Esimerkiksi kulttuurin, elinkeinojen, ajattelutapojen ja arvostusten muutokset ovat tärkeitä kielenulkoisia tekijöitä, jotka aiheuttavat merkityksenmuutoksia. Uusille ilmiöille on annettava uusi nimitys, ja yksi mahdollisuus on ottaa käyttöön vanha sana uudessa merkityksessä. (Häkkinen 1990: 52.)

Jarno Raukon mukaan sanoja ei voi pakottaa yhteen muottiin. Luonnollisessa kielessä jokaisella sanalla on liikkumavaraa. Hänen mielestään normaali tilanne on, että sanan merkitysala on joustava ja monipuolinen. (Raukko 1994: 36.)

Merkityksen muuttuminen ei ole mikään sattumanvarainen ilmiö —"merkitykset eivät poukkoile umpimähkäisesti sinne tänne". Merkityksen muuttuminen edellyttää, että joku ensimmäisen kerran käyttää sanaa sen uudessa merkityksessä. Muuttumiseen tarvitaan se, että ensimmäisen käyttäjän lisäksi myös muut omaksuvat sanan uuden käyttötavan ja se leviää koko kieliyhteisön omaisuudeksi yleiseen käyttöön. Sanan merkitys ei kuitenkaan muutu itsestään, vaan sen taustalla pitää olla jokin syy tai tarve (esim. uusi käsite). (Vilppula 1989: 83.)

Aiheutuipa merkityksenmuutos mistä tahansa, aina pitää olla jokin yhteys, jokin assosiaatio vanhan ja uuden merkityksen välillä (Ullmann 1967: 211).

Joskus uuden ja vanhan merkityksen yhteyden selvittämien voi olla kovan työn takana, ja joskus se saattaa jäädä kokonaan paljastumatta. Selvitystyötä usein helpottaa se, jos tietää ja tuntee ne olot, jossa merkitys on muuttunut. (Vilppula 1989: 80.)

2.3.1 Merkityksenmuutoksen syyt

Kun yleiskielen sana erikoistuu, taustalla vaikuttavat merkityksenmuutosten sosiaaliset syyt. Erikoistumista tapahtuu silloin, kun yleiskielinen sana saa pienen joukon tai ryhmän sisällä merkityksen, joka ei kuulu muiden sosiaalisten ryhmien kielenkäyttöön. Erikoistumista on tapahtunut esimerkiksi sanan *taittaa* merkityksessä, kun se sanomalehden teossa otettiin käyttöön uudessa, sivun suunnittelua tarkoittavassa merkityksessä. Vastaavasti verbi *herkistyä* on lääketieteessä saanut merkityksen 'tulla allergiseksi'. (Erkki Itkonen 1966: 368-369.)

Kun sana sosiaalisten syiden takia erikoistuu jonkun pienen sosiaalisen ryhmän käyttöön, sanan merkitys yleensä supistuu. Tällainen prosessi on kielessä hyvin yleinen. Joissakin tapauksissa erikoistunut merkitys on jopa kokonaan syrjäyttänyt yleisemmän merkityksen ja sanan käyttöala on kaventunut huomattavasti. Näin on käynyt esim. ranskan kielessä monille tavallisille verbeille, kun näitä verbejä ruvettiin käyttämään maatalan asioista puhuttaessa, esim. latinan *cubare* 'nojautua, paneutua pitkäkseen' on ranskan kielessä *couver* 'hautoa'. (Ullmann 1967: 199-200.) Suomen kielessä esimerkiksi *orpo*-sana tarkoittaa vain isättömiä ja äidittömiä lapsia, kun se suomen sukukielissä saattaa merkitä muitakin turvattomia olentoja

(Häkkinen 1990: 43). Pesäpalloon viitaten mainittakoon esimerkkinä *lauta*, joka on supistunut tarkoittamaan syöttölautaa.

Saksalainen kielitieteilijä Hans Sperber kehitti 1920-luvulla teorian ekspansio- ja attraktiokeskuksista. Samaa aihetta käsitteli myös Stephen Ullmann teoksessaan 1960-luvulla. Sperber tarkoitti teoriallaan lyhyesti sanottuna seuraavaa. Jos olemme kiinnostuneita jostakin asiasta, meillä on taipumus puhua siitä usein. Toisinaan asiaan saatetaan viitata jopa kokonaan erilaisen asian yhteydessä. Asia tai ilmiö, josta olemme kiinnostuneita, tuo mukanaan metaforisia ilmauksia muiden asioiden kuvaamiseen. Tällaista ilmiötä aiheuttavaa aihepiiriä kutsutaan ekspansiokeskukseksi. Samaan aikaan nämä tärkeät alat muodostavat myös attraktiokeskuksia eli synonyymikimppuja. Attraktiokeskuksiksi muodostuvat aiheet, joista yhteisö on yleisesti kiinnostunut. Attraktiiviset sanat ovat usein myös tunteisiin vetoavia ilmaisuja, joilla on taipumus vetää puoleensa synonyymeja joka suunnasta ja elämän eri aloilta. Ekspansiokeskuksista Sperber mainitsi teoksessaan esimerkin sotilaiden kielenkäytöstä ensimmäisen maailmansodan aikana. He rupesivat käyttämään aseiden yms. nimityksiä leikkisästi myös muiden alojen sanoissa, esim. perunoita kutsuttiin *käsikranaateiksi*, vihreitä papuja tai huonoa rommia *piikkilangaksi* ja äitiä, jolla oli useita lapsia, saatettiin verrata *konekivääriin*. Toisaalta taas aseiden nimitykset rupesivat vetämään synonyymeja muilta elämän aloilta, jotta eivät kuulostaisi niin pahalta, eli aseiden nimityksistä tuli attraktiokeskuksia, esim. konekivääriä ruvettiin nimittämään *kahvimyllyksi* tai *ompelukoneeksi*. Voidaan sanoa, että ekspansio ja attraktio ovat toisilleen vastakkaisia ilmiöitä; on siis olemassa kahdensuuntaista metaforien liikettä joko pois emotionaali-

sista keskuksista tai niitä kohti. (Sperber 1930: 45-49; Ullmann 1967: 149, 200-202.)

Tabujen taustalla ovat psykologiset syyt. Useissa tapauksissa on kyse siitä, että korvataan sana jollakin harmittomalla ilmaisulla eli eufemismilla. Eufemismi sisältää usein korvaavan sanan merkityksen tarkastamista, joten tästä syystä myös tabut voidaan laskea erääksi merkityksenmuutoksen syyksi. Tabujen taustalla on useita eri syitä, jotka ovat jollakin tavalla tunteisiin vetoavia. Ensimmäiseksi voidaan mainita pelko, josta esimerkkinä voisi mainita suomalaisten keksimät useat eufemistiset ilmaisut *karhulle*, esim. *mesikämmen*, *otso*. Toiseksi voidaan mainita asian arkaluonteisuus, jolloin vältetään suoraa viittausta epämiellyttäviin asioihin. Tällaisia ovat esim. sairauteen ja kuolemaan liittyvät ilmaisut. Kolmanneksi voidaan mainita tabut, jotka liittyvät soveliaisuuteen. Useimpien kulttuurien mukaan ei ole soveliaista puhua esim. seksistä tai tietyistä ruumiinosista, joten tilalle on keksitty korvaavia ilmaisuja. (Ullmann 1967: 205-208.)

2.4 Metaforat ja kielikuvat

Metaforassa sana tai ilmaus on asetettu toisen tilalle. Metafora voi havainnollistaa jotakin tarjoten vaihtoehtoisen kuvauksen, joka on yksinkertaisempi, tutumpi ja helpompi käsittää kuin tavallinen ilmaus. Metaforalla voidaan myös koristaa eli lisätä ilmauksen väritystä tai kaunistusta. Perinteisen käsityksen mukaan metaforaan turvaudutaankin usein juuri tyyllillisistä syistä. (Elovaara 1992: 9-14.)

Metafora on kielikuva, joka perustuu siihen, että vanha, tuttu sanan merkitys siirretään ilmaisemaan uutta asiaa, mutta jonkinlainen asiayhteys alkuperäiseen merkitykseen kuitenkin säilyy. Joskus yhteyttä alkuperäiseen merkitykseen ei enää ajatella, jolloin metafora kuolee ja alkaa elää omaa elämäänsä uutena sanana. Hyvän metaforan tuntomerkkejä ovat esim. seuraavat: kielikuva ilmaisee enemmän kuin suora tiedotus, kielikuva välittää monivivahteisen kokemuksen, tunteen tai tunnelman, jota ei voi käsitteellisesti täysin selvittää ja kielikuvan yhteys alkuperäiseen tarkoitukseen herää kielikuvaa käytettäessä uudelleen eloon. (Mörsäri - Kylmänen 1971: 79-80.)

Metaforaa voidaan pitää ajattelun ja kielen välineenä, joka pyrkii helpottamaan ja selventämään ajatusten kulkua. Metafora auttaa usein myös abstraktin ilmaisun selvittämisessä esim. rinnastamalla tai samastamalla käsitteitä konkreettisiin käsitteisiin. Ajattelussa ihminen joskus liittyy hyvinkin etäisiä asioita yhteyksiin, jotka ovat hänelle tuttuja. Esimerkiksi *elämä* on käsitteenä hyvin abstrakti, ja länsimaissa se mielletään usein esim. *tieksi*, jota kuljetaan ja jossa on rajakohtia, mutkia ja risteyksiä. Ajattelussa oleva metafora, mielikuva, näkyy kielen tasolla. Metaforat ovat kuitenkin osa jokaisen ihmisen ajattelua. Toisinaan ne vain ovat niin yleisiä, että niitä on vaikea huomata. (Rovasalo 1994: 21.)

Kielikuvien ja metaforien ymmärtämisessä on kyse kielellisestä vapautumisesta — ne ovat olennainen osa kulttuuriperintöämme ja kieltämme. Margit Tornéus (1991) toteaa eräässä kirjassaan näin: "Sanamaalailun ymmärtäminen riippuu monista asioista kuten yleistietouden ja erityistietojen run-

saudesta sekä kognitiivisesta kehityksestä. Lisäksi on osattava irrottautua sanojen suoranaisestä kirjaimellisesta merkityksestä, pystyttävä liukumaan merkityksestä toiseen tai tehtävä henkeäsalpaavia harppauksia käsitteestä toiseen." Kenties näin moninaisten vaatimusten takia kehittyneempien kielikuvien ja metaforien ymmärtäminen kehittyikin vasta 10—12-vuotiailla. (Tornéus 1991: 56-57, 59.)

2.5 Pragmatiikasta

Pragmatiikan juurien voidaan sanoa olevan antiikin retoriikassa. Jo silloin pohdiskeltiin kielellisten viestien tavoitteita ja vaikutusta sekä ilmausten totuudellisuutta. Kieli toimi viestintävälineenä ja kielen käyttö vaikuttamisen välineenä, ja mm. Aristoteleelle retoriikka oli poliittisen ja juridisen toiminnan käytännöllinen väline. (Leiwo ym. 1992: 7-8.)

Uudelle ajalle tultaessa mielenkiinto retoriikkaa kohtaan vähitellen pieneni. Kiinnostus kuitenkin heräsi uudelleen ns. uuden retoriikan myötä. Ns. uudessa retoriikassa erotetaan toisistaan argumentoinnin peruslähtökohdat ja tekniikat ja keskitytään esim. arkipäivän argumenttien tutkimukseen. (Leiwo ym. 1992: 11-15.)

Pragmatiikan voidaan sanoa syntyneen 1960-luvulla. Tällöin kielitieteilijät kiinnostuivat kielipeliajatuksista, arkikielen filosofiasta ja puheaktiteoriasta. Suppeimmillaan pragmatiikka on määritelty kielen ja kontekstin grammatikaalistuneiden suhteiden tutkimukseksi. Laajimman ja tämänkin työn kannalta mielenkiintoisimman määrittelyn mukaan pragmatiikka tutkii kie-

len käyttöä kontekstissa ja vuorovaikutuksessa. Merkittäviä henkilöitä pragmatiikan alalla ovat olleet Ludwig Wittgenstein ja J.L. Austin. Wittgenstein esitteli kielipelin, joka tarkoitti mm. sitä, miten kielen puhuminen on osa toimintaa tai elämänmuotoa. Austin puolestaan kehitti puheaktiteorian, jonka mukaan lausumia voidaan arvioida kielellisinä tekoina, ei niiden to- tuusarvojen mukaan (Leiwo ym. 1992: 16-24.)

Pragmatiikka on siis tieteenala, joka on tekemisissä sekä kielen että kielen käyttäjien kanssa. Pragmatiikka on kielitiedettä, jolla on läheinen suhde kielen käyttöön. Jacob Meyn mukaan pragmatiikka tarvitaan, kun haluamme syvällisemmin ja perusteellisemmin tutustua ihmiskielen käyttäytymi- seen. (Mey 1993: 3-7.) Pragmatiikka ei tutki merkkien ja merkitysten käyt- töä, vaan sitä, miten merkitys syntyy sosiaalisessa viestinnässä. Kieli tu- lisikin nähdä interaktiivisena viestintä- ja ymmärtämisprosessina, jossa kieltä ja sen käyttöä ei tulisi erottaa toisistaan. (Mäkelä 1987: 14.)

Geoffrey N. Leech on sanonut, että kielen luonnetta ei voi ymmärtää, ellei ymmärrä pragmatiikkaa eli sitä, kuinka kieltä käytetään kommunikaatiossa. Toisaalta kieltä ei voi myöskään ymmärtää, ellei ymmärrä sekä kielen abstraktia formaalia tasoa ('grammar') että kielen käytön periaatteita ('pragmatics'). (Leech 1983: 1, 4.)

Kontekstin käsitteellä oli aikaisemmin suuri vaikutus perinteiseen kielitie- teelliseen tutkimukseen. Kontekstia ei ole vielä kukaan unohdettu, mutta mer- kittävään asemaan on noussut myös kielen käyttäjän maailma. Kielen käyttäjä on aina jonkin tietyn ihmisyyhteisön jäsen, joten hänen käyttämän-

sä kieli on riippuvainen myös niistä säännöistä ja normeista, jotka ovat voimassa koko ajan joka paikassa siinä yhteisössä, jossa kielen käyttäjä elää. Lisäksi on otettava huomioon, että pragmatiikka ei ole kiinnostunut pelkästään kielellisen tuotoksen lopputuloksesta. Se on yhtä paljon kiinnostunut myös kielen käyttäjästä eli tuottajasta ja kielen tuottamisen prosessista. (Mey 1993: 30, 36-37.)

Bronislaw Malinowski on esitellyt kolme erilaista kontekstia: lausekontekstin, tilannekontekstin ja sosio-kulttuurisen kontekstin. Mikä tahansa yksittäinen sana on riippuvainen kontekstistaan, lauseyhteydestään. Esimerkiksi englannin sanalla *wood* 'metsä, puu, puuaine, halot, tynnyri' on erilaisia merkityksiä, joten "oikea" merkitys ratkeaa vasta lauseyhteydestä käsin. Vastaavasti myös kielelliset lausumat tulevat ymmärretyiksi vasta, kun ne on sijoitettu tilanteeseen, jossa ne on lausuttu, tilannekontekstiin. Näin ollen käsitettä konteksti tulee laajentaa kattamaan myös tilanne, ei vain lauseyhteys. Tilannettakin laajempi konteksti on sosio-kulttuurinen konteksti eli kielenkäyttäjän maailma, ns. ulkoinen maailma. Malinowski kuvaa tätä hyvin valaisevan esimerkin avulla. Hän keräsi huomattavan määrän tekstiä (mm. kertomuksia ja loitsuja) eräiden melanesialaisten heimokulttuurien keskuudessa Itäisessä Uudessa Guineassa. Kun hän myöhemmin yritti kääntää tekstejä englanniksi, työ osoittautui mahdottomaksi, koska sanat kuvailivat luontaista sosiaalista järjestystä, ilmauksilla viitattiin uskomuksiin, tiettyihin tottumuksiin, seremonioihin ja maagisiin rituaaleihin. Kaikki sellaiset sanat kuitenkin puuttuivat englannin tai muista eurooppalaisista kielistä. Sanat ja ilmaukset voitiinkin kääntää Englantiin vain selittämällä jokaisen sanan ja ilmauksen tarkoitus käyttämällä tarkkoja kansa-

tieteellisiä selityksiä yhteisön sosiologiasta, kulttuurista ja perinteestä. Tämän vuoksi kielellinen käännöstyökin vaatii molempien kulttuurien tuntemusta. (Malinowski 1923: 299-309.)

Tässä työssä pragmatiikka keskittyy kielen käyttäjään ja kielen ulkoiseen maailmaan ja konteksti käsitetään sen laajimmassa merkityksessään.

Esille nousee myös kieltä ja kielen käyttäjiä ympäröivä kulttuuriyhteisö ja se, miten yhteisö arvoineen vaikuttaa kielen käyttöön esimerkiksi sananvalinnan tasolla. Sananvalintoihin toki vaikuttaa myös konteksti ja keskustelukumppani, joten myös ne otetaan huomioon. Kielen tuottamisessa nousee tässä työssä esille myös tunteiden vaikutus. Pragmaattisen tietoisuuden (eli tietoisuuden siitä, miten kieltä käytetään) osuus tulee esille Aution romaaneja tarkastellessa.

Uusinta suomalaista tutkimusta pragmatiikan alalla edustaa mm. Pirkko Muikku-Wernerin väitöskirja *Impositiivisuus ja kielellinen variaatio*. Hän on selvittänyt tutkimuksessaan, miten määrätilanteissa toteutetaan tietyt, kasvojen menettämisen uhkaa sisältävät puhetoiminnot ja miten saatu tieto on hyödynnettävissä kieltä opetettaessa. Tutkimuksen kohteeksi hän on valinnut käskyt ja kysymykset, koska ne edellyttävät puhutellun toimintaa. Hän on myös tuonut esille sen tosiasian, että teksti- ja tilanneyhteys sekä kielenkäyttäjän sosiaalinen rooli muokkaavat sanomaa.

2.6 Sanan termistymisestä

"Sanakirjamääritelmien mukaan *termi* tarkoittaa 'oppi- tai ammattisanaa' tai 'jonkin erikoiskielen käsitteen nimitystä' (Haarala 1989: 265)." Eräs olennainen seikka on se, että termi kuuluu johonkin tiettyyn ilmaisujärjestelmään, erikoisalan kieleen eli erikoiskieleen, termi on sana, jolla on erityisfunktio. Yleiskielessä konteksti tarkentaa sanan merkityksen. Erikoiskielessä sanan merkitys ei riipu kontekstista vaan määritelmästä. (Haarala 1981: 15.)

Hyvä termi antaa asiaan perehtymättömällekin oikean mielikuvan käsitteestä. Selkää kieltä syntyy vain siten, että jokainen termi sopii hyvin tarkoitukseensa. Sanastotyön käsikirjassa on lueteltu yhdeksän termin tärkeintä piirrettä. Ne ovat seuraavat: (1) läpikuultavuus eli termistä tulee näkyä käsitteen tärkeimmät piirteet, (2) johdonmukaisuus eli termin tulee muodostaa toisten termien kanssa selkeä, käsitteiden suhteita kuvaava termijärjestelmä, (3) tarkoituksenmukaisuus eli termi ei saa käyttöyhteydessään synnyttää haitallisia mielikuvia, (4) erottuvuus eli ulkoiselta muodoltaan samankaltaiset termit sekoittuvat sekä puheessa että kirjoituksessa, (5) lyhyys eli liian pitkät termit vaikeuttavat puhumista, kirjoittamista ja ymmärtämistä, (6) produktiivisuus eli soveltuvuus johdosten muodostamiseen, (7) ääntämisen, kirjoittamisen ja taivutuksen helppous, (8) kielellinen moitteettomuus ja (9) omakielisyys. (SK 1988: 73-79.)

Oili Karihalme (1996) on tutkinut väitöskirjassaan muotoilun teorian sanaston termistymistä. Hänen mukaansa termiä tulee käsitellä ei vain kieliopillisesti, vaan myös käytännön viestintäkäsittelynä — sellaisena kuin termi todellisuudessa toimii. Karihalmeen mukaan termi ei ole pelkkä vakiintunut erikoiskielen

ilmaus, vaan siihen sisältyvät myös käsitesisältö ja sopimuksenvarainen kielellinen ilmaus sekä käytön semanttiset ja pragmaattiset piirteet. (Karihalme 1996: 135.)

Olen edellä luetellut hyvä termin vaatimuksia. Miten uusia termejä sitten syntyy? Uusilla ja kehittyvillä tiedonaloilla syntyy jatkuvasti uusia ilmauksia. Karihalmeen mukaan tietyistä ilmauksista syntyy ajattelun tukipilareita, termikeskuksia, joiden ympärille kasvaa uusia termijoukkoja. Termikeskukset syntyvät usein niiden viestinnällisen merkittävyyden perusteella: mitä merkityksellisempi käsite on asian hallinnan kannalta, sitä tärkeämpää on luoda sen ilmaisemiseksi yksiselitteinen termi. Aluksi käsitteet ovat vain tietyssä kontekstissa syntyneitä oivalluksia ja uutuuksia, joita sitten kehitetään ja täsmennetään. Kun ilmaisu myöhemmin vakiintuu tietyn erikoiskielen termiksi, se toimii ajattelun tukipilarina. Termityössä onkin ”pystyttävä muotoilemaan termien selitykset niin, että juuri käsiteltävän alan kannalta keskeinen merkitysydin tulee ilmaistuksi”. (Karihalme 1996: 328, 330.)

Karihalme myös mainitsee työssään ”verstakkokielen” eli pienen käsityöläisyhteisön tietyissä työtehtävissä käyttämän minilektin (Karihalme 1996: 37). Minilektiä tarvitaan tiedonvälittämiseen tietyn rajatun alan sisällä, kun tieto pitää saada välitettyä varmasti ja taloudellisesti. Kyse on asiantuntijakielestä, joka normaalissa kielenkäytössä tuo mukanaan hajanaisia merkityksiä. Ryhmän sisällä käytettynä minilekti on kuitenkin saanut tarkan sisällön, jonka konteksti lopullisesti määrittää. Asiantuntijatietämys minilektin takana on hyvin rajattu, ja joskus kyseessä voi olla selkeä, sosiaalisesti rajoittunut kielen käyttöympäristö. Minilektiä voidaan kutsua myös pieneksi sosiolektiksi eli sosiaalimurteeksi.

Lisäksi on huomattava, että minilektin synnyn taustalla ei välttämättä tarvitse olla ammattiin liittyvä asiantuntemus: vapaa-ajan vietossa syntyneillä minilekteillä on samanlaisia piirteitä. (Laurén 1993: 16-17.)

Pesäpallosanastossa pelaajien käyttämä kieli muodostaa minilektin, jota tässä työssä kutsun **kenttäkieleksi** (vrt. Karihalmeen verstakkokieli), koska useimmiten ilmaisuja käytetään juuri kentällä ollessa joko pelitilanteessa tai harjoituksissa. Pesäpallosanastosta on löydettävissä kaksi muutakin kielen tasoa. **Yleisökieli** on se kielimuoto, jota kaikki ymmärtävät, ja laajatkin harrastajajoukot voivat kommunikoida sillä keskenään. Pesäpalloslangiksi voidaan kutsua sekä yleisökieltä että kenttäkieltä, vaikka viimeksi mainitun käyttäjäjoukko onkin suppeampi ja sanasto erikoistuneempaa kuin yleisökielen sanasto. **Teoriakieltä** käytetään teoreettisessa kontekstissa, ja sen avulla välitetään tiedon yleistettyjä säännönmukaisuuksia eli teoriaa. Teoriakielen ilmaisut muodostuvat termeistä ja käsitejärjestelmistä. (Karihalme 1996: 73.) Teoriakieli on pesäpallossa astetta virallisempaa kuin edelliset. Pesäpallossa teoriakieltä käyttävät lähinnä tuomarit ja teoriakielen termistyneitä ilmaisuja on löydettävissä ainakin sääntökirjasta. Vaikka kyse ei olekaan tieteellisestä alasta, tarvitaan tiettyjä sopimuksia ja sääntöjä, jotta peli voisi edetä niiden mukaisesti. Myös virallista viestintää varten tarvitaan tiettyjä sopimuksenvaraisia ilmaisuja eli termejä.

Taulukko 1. Kielen tasot pesäpallosanastossa

	kuka käyttää	virallisuusaste	muutosnopeus	kontekstisidonnaisuus	esimerkki
teoriakieli	tuomari	korkea	hidas	heikko	<i>tenava-maila</i>
yleisökieli	yleisö	keskitaso/ matala	kohtalainen/ nopea	heikko	<i>pikku maila</i>
kenttäkieli	pelaaja	matala	nopea	vahva	<i>hillopurkki</i>

Taulukon esimerkkinä tarkoittaa juniorisarjoissa käytettävää lyhyttä ja paksua mailaa. Muina esimerkkinä voisi mainita seuraavat (ensimmäinen sana on teoriakielellä, toinen yleiskielellä ja kolmas kenttäkielellä): *kunniajuoksu – kunnari – rinderi* 'lyöjä ehtii edetä omalla lyönnillään kolmospesälle saakka', *syöttölauta – lauta – putta*, *koppilyönti – koppi – kynttilä*, *kärkietenijä – kärki – keulamies*, *näpäyslyönti – näppi – nipsu*. On huomattava, että raja näiden kielen eri tasojen välillä on liukuva.

Pesäpallokielen eri tasoja voidaan verrata myös sosiaalimurteisiin. Kielellistä vaihtelua ei sosiolingvistiksessä tutkita sen mukaan, miltä alueelta kielen puhuja on kotoisin, vaan sen mukaan, mitä sosiaalista luokkaa hän edustaa. (ks. esim. Mielikäinen 1984: 187-207). Tässä työssä ei keskitytä morfofonologiaan vaihteluihin vaan sanastolliseen vaihteluun: pesäpalloihmiset voidaan jakaa kolmeen eri sosiaaliseen ryhmään sen mukaan, millaista sanastoa he käyttävät pesäpallosta puhuessaan. Taulukossa 1 on jakopuolusteenä käyttäjien lisäksi otettu huomioon myös kielen virallisuusaste, muutosnopeus ja kontekstisidonnaisuus.

Syytä kielelliseen vaihteluun ei kuitenkaan aina tarvitse etsiä iästä, sukupuolesta tai sosiaalisesta ryhmästä. Kielellistä vaihtelua esiintyy myös keskustelutilanteen virallisuuden mukaan. (Mäkelä 1987: 17.) Otetaan esimerkiksi pesäpallotuomari, joka käy pesäpallokentällä paitsi tuomari-tehtävissä, myös katsojana ja pelaajana. Keskustellessaan pelin aikana muiden tuomareiden kanssa hän käyttää teoriakieltä, yleisön joukossa istuessaan hän jättää sääntökirjan termit ja puhuu muiden katsojien kanssa yleisökieltä ja pelatessaan hän siirtyy käyttämään kenttäkieltä pelikavereiden kanssa, koska se on nopein tapa ilmaista asioita. Kyse on koko ajan samasta ihmisestä, mutta kielen taso vaihtelee tilanteen ja keskustelukumppanin mukaan.

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -MENETELMÄT

3.1 Tutkimustehtävä

Olen asettanut tehtäväkseni selvittää, millaisia sanoja pesäpallosanasto sisältää. Tavoitteenani on tarkastella sanastoa muutamista eri näkökulmasta käsin etsimällä vastauksia seuraaviin kysymyksiin: millaisia kielen tasoja sanaston sisällä on, mistä sanastolähteistä ilmaisuja on lainattu, miten niitä voi luokitella, miltä aloilta sanoja on lainautunut ja millaisia attraktiokeskuksia pesäpallosanaston sisällä syntyy. Pyrin myös selittämään näitä asioita sanastosta käsin esimerkkien avulla. Tavoitteenani on lisäksi analysoida lyönti-substantiiveja ja sanastoaineiston kaikkia verbejä tarkemmin.

Kieli ja sen sanat eivät elä tyhjiössä, vaan ympäröivä kulttuurikonteksti vaikuttaa niihin aina. Metaforat ja kielikuvat ovat kaikkien kielenkäyttäjien yhteistä omaisuutta, mutta niiden oikeanlainen käyttö ja oivaltaminen edellyttävät kielenpuhujalta pragmaattista tietoisuutta eli tietoisuutta siitä, miten kieltä käytetään eri tilanteissa (Tornéus 1991: 49). Kielen suhdetta kulttuurin sekä tunteiden osuutta kielenkäytössä aion pohdiskella sekä pesäpallosanaston että Orvokki Aution pesäpalloaiheisten romaanien pohjalta.

3.2 Tutkimusmenetelmät

Olen käyttänyt aineistoni tutkimiseen semanttis-pragmaattista analyysia. Semanttinen tarkastelu on ollut lähinnä leksikaalista semantiikkaa, ja olen tuonut sanaston merkityksiä esille eri näkökulmista. Substantiivien hieman tarkempaan analyysiin syvennyin käyttämällä merkityskomponenttianalyysia lyöntien tarkasteluun. Verbejä olen tarkastellut Zeno Vendlerin tunnetuksi tekemän verbiluokittelun mukaan. Muuten en ole mennyt aineiston sanaluokittaiseen tarkasteluun.

Olen käyttänyt aineiston käsittelyssä joitakin luokitteluja. Luokittelujen periaatteet olen tehnyt itse. Sanaston osa-alueittaisen jakautumisen luokitteluun sovelsin informanttien haastatteluissa käyttämäni runkoa. Sanaston lainautumiseen eri aloilta sovelsin Pertti Kovanen pro gradu -työssä esiintyvää luokittelumallia. Lisäksi olen tukeutunut sanastoaineiston käsittelyssä attraktio- ja ekspansiokeskuksiin.

Työ loppuosassa on käytetty pragmaattista analyysia. Olen pohtinut me-

taforien käyttöä ja merkitystä kielen käyttäjän kannalta. Lisäksi olen tarkastellut kieltä välineenä, jonka avulla kielen käyttäjä voi ilmaista tunteitaan ja tuoda esiin arvojaan ja maailmankatsomustaan. Erityisesti lingvisti- sessä pragmatiikassa on korostettu sitä, että affektiivisuus eli tunteet tai niiden puuttuminen ilmenee kaikessa kielenkäytössämme (Kalliokoski 1996: 8, 10).

4 TUTKIMUSAINEISTO

Tutkimusaineisto koostuu 292 sanalipusta. Olen kerännyt aineistoa kolmella tavalla: alan oppaista ja muista julkaisuista (esimerkiksi sanomalehdistä), haastatteleamalla pelaajia, yhtä tuomaria ja lajin harrastajia sekä poimimalla sanoja otteluselostuksista ja -kuulutuksista tai katsojien kielenkäytöstä.

Aloitin keruutyön suomen kielen aineopintojen harjoitustyötä varten kevättalvella 1994. Kesän 1994 keräsin aktiivisesti sanastoa kentillä sekä television ja radion otteluselostuksista. Samalla tavalla toimin myös pesäpallokaudella 1995 ja 1996. Tässä vaiheessa apuna olivat myös isäni ja ystäväni, jotka painoivat uusia sanoja mieleensä tai merkitsivät niitä muistiin. Viimeinen keruujakso oli kevättalvella 1997.

Haastattelut tein teemahaastattelutyypillisesti. En laatinut valmiita kysymyksiä, vaan haastattelu eteni osa-alueittain eteenpäin itselleni laatimaa muistilistaa hyväksi käyttäen (ks. liite 1). Ensimmäiset haastatteluni tein talvella 1995, jolloin haastattelin Marko Pitkähkoskea (Seinäjoki, 1970) ja

Mika Sivusta (Ilmajoki, 1967), jotka molemmat kuuluivat vielä silloin Seinäjoen Maila-Jussien (SMJ) superpesisjoukkueeseen. Otin informantteihini yhteyttä vielä uudelleen keväällä 1995, jolloin tein muutamia tarkentavia kysymyksiä ensin kirjallisesti ja sitten vielä henkilökohtaisesti.

Kun syksyllä 1995 päätin jatkaa pesäpallosanaston keruuta, halusin laajentaa informanttieni murretaustaa. Siihen asti se oli ollut kovin eteläpohjalaisväritteinen oman ja ensimmäisten informanttien kotipaikan takia. Otin yhteyttä kahteen silloiseen Sotkamon Jymyn (SoJy) pelaajaan eli Sami Sirviöön (Sotkamo, 1970) ja Janne Vuoriseen (Sotkamo, 1970). Haastattelu tehtiin talven 1996 puolella ja se todisti sen, mitä epäilinkin, eli sanasto oli erilaista kuin jo aikaisemmin keräämäni. Joissakin sanoissa on eroa Länsi-Suomen ja Itä-Suomen välillä, esim. läntinen *marjatömppä* ja itäinen *hillopulikka* 'juniorisarjoissa käytettävä lyhyt ja paksu maila' tai läntinen *karikka* ja itäinen *keppi* 'maila'. On myös joitakin sanoja, joita käytetään vain joukkueen kesken (esim. SMJ:n pelaajien käyttämä *snadi stadi* 'pesäpallokaupunki Hyvinkää') tai tietyllä paikkakunnalla (esim. kiteeläinen *opotta* '(tavallisesti) takalaiton lyönti').

Kokonaan uudenlaisen näkökulman pesäpallosanastoon toi superpesistason tuomari Petrikki Tukiainen (Uurainen, 1974), jota haastattelin keväällä 1997. Idean tähän sain tehdessäni kasvatustieteen proseminaarityötä, jonka käsittelyn aikana pohdittiin yleisön roolia pesäpallo-ottelussa. Tietenkin oli myös mielenkiintoista tietää, kuinka monella eri nimellä pelin kannalta tärkeää ja keskeistä hahmoa eli tuomaria kutsutaan.

Toisen tutkimusaineistokokonaisuuden muodostavat Orvokki Aution pesäpallolaiheiset kolme romaania nimeltä *Viistotaival*, *Kotipesä* ja *Merkki päällä*. Erityisesti tutkimuksen kohteeksi nousevat romaanien ja romaanien luvujen nimet. Ensimmäinen romaani koostuu viidestä luvusta, toinen samoin viidestä luvusta ja kolmas kolmesta luvusta. Tutkimusaineistokseni ne ovat päätyneet pesäpallolaiheisten nimiensä perusteella.

5 PESÄPALLOSANASTO

5.1 Pesäpallosanaston jaottelu sanaston lähteen perusteella

Olen seuraavaan asetelmaan jaotellut pesäpallosanaston sisältämät ilmaukset kolmeen osaan: yleiskieliset, yleiskielestä poikkeavat ja vierasperäiset ilmaukset. Useampisanaiset ilmaukset (63 kappaletta) on jätetty asetelmasta pois, mutta toki ne on laskettu mukaan aineistoon (292 sanalippua). Jaottelu kolmeen osaan on tehty sen perusteella, onko sanaston lähteenä ollut yleiskieli, murre, slangi vai vierasperäiset ilmaukset. Olen tehnyt jaottelun käyttäen apunani Suomen kielen perussanakirjaa. Sanakirjan arkisiksi ja puhekielisiksi mainitsemat ilmaukset olen sulkenut yleiskielisten sanojen joukon ulkopuolelle. Useampisanaisissa ilmauksissa on mukana sekä yleiskielisiä että murre- ja slangi-ilmauksia.

Asetelma 1. Pesäpallosanaston jaottelu

yleiskieliset sanat	158
(joista yhdyssanoja 67)	
murre- ja slangisanat	61
vierasperäiset	10
yhteensä	229

Kuten yllä olevasta asetelmasta näkyy, suurin osa (69%) aineistoni sanoista on lähteeltään yleiskielisiä. Useimmissa tapauksissa kyse on siitä, että yleiskielisen ilmauksen merkitys on erikoistunut tarkoittamaan jotakin tiettyä asiaa pesäpallossa. Tällainen sanaston kartuttamistapa on tyyppillistä erityisesti slangille. Seuraavassa muutamia esimerkkejä merkityksenmuutoksen läpikäyneistä sanoista:

antenni 'erittäin korkea syöttö'
häntä 'kärkietenijän takana etenevä sisäpelaaja'
kynttilä 'koppilyönti'
lääni 'ulkopelaajan pelipaikka'
seepra 'tuomari'
traktori 'erittäin hidas ja huono etenijä'.

Erikseen olen laskenut yleiskielisten yhdyssanojen määrän, joka on lähes puolet (42,4%) kaikista yleiskielisistä sanoista. Yhdyssanojen suhteellisen suuri määrä selittyy sillä, että joukossa on paljon *lyönti-*, *mies-* ja *pomppu-*loppuisia sanoja. Seuraavassa muutamia esimerkkejä tällaisista yhdyssanoista:

etumies 'etukentällä kentän keskellä oleva ulkopelaaja; tilanteen mukaan joko sieppari tai 1-vahti'
junttapomppu 'pomppulyönti, joka on lyöty kovalla voimalla'
keulamies 'kärkietenijä'
sammakkolyönti 'epäonnistunut pomppulyönti'
täytemies 'yleensä rooliton sisäpelaaja; lyö pääasiassa koppeja'
välilyönti 'polttolinjan yli, kopparin eteen suunnattu lyönti'.

Yleiskielen lisäksi lähteenä ovat olleet murteelliset ja slangimaiset sanat, joita määrällisesti on mielestäni melko vähän (27%). Mukaan olen laskenut myös sellaiset yhdyssanat, joiden toinen osa on murre- tai slangimainen. Tosin Kovanen on tutkimuksessaan murteellisten sanojen määrän suhteen toista mieltä sanoessaan, että yllättävän runsaasti yleiskielen sanastoa on lähtöisin kansanmurteista (Kovanen 1978: 125). Aineistoni murteellisissa sanoissa näkyy jonkin verran aluevaihtelua. Seuraavassa esimerkkejä murteellisista sanoista:

jallukola 'kovakierteinen 1-rajanäpäys'
karikka 'maila'
opotta 'tavallisesti takalaiton lyönti'
pottupelto 'huono ja pinnaltaan helposti mureneva hiekkakenttä, josta tulee helposti virhepomppuja'.

Slangimaiset sanat on yleensä muodostettu joko käyttämällä slangijohtimia tai typistämällä sanoja. Seuraavassa esimerkkejä tällaisista sanoista:

hämy '1-vahdin hämäysheitto'
kunnari 'kunniajuoksu'
kärkkäri 'kärkilyönti'
syöksäri 'kiinniottotapa, jossa ulkopelaaja heittäytyy pallon alle'
vaihtari 'vaihtolyönti'.

Kuten esimerkksanoista näkyy, on slangijohdin *-ri* saanut uusia merkityksiä pesäpallosanastossa. Tämä johdin onkin yksi yleisimpiä slangijohtimia, jonka avulla melkein mistä substantiivista tahansa voi tilapäisesti muodostaa slangisanan (Karttunen 1989: 150). Edellä näkyvissä esimerkeissä yksi ja sama johdin on korvaamassa kolmen eri substantiivin kolmea erilaista perusosaa (*juoksu*, *koppi*, *lyönti*). Alun perin *ri*-johdin on ollut myöhäsyntyinen nominijohdin. Osittain *ri*-johdokset ovat saaneet mallia lukuisista lainasanoista, esimerkiksi *kellari*, *lukkari*, *tuomari*. Nykyään suomen

kielessä on *ri*-johtimellisia substantiiveja kuudessa eri ryhmässä: a) ammattilaisen nimityksissä, esimerkiksi *laivuri*, *metsuri*, *puutarhuri*, b) muissa olentoja kuvaavissa nimityksissä (tavallisesti halveksivasävyisiä), esimerkiksi *juomari*, *saituri*, c) propriisissa henkilönnimissä, esimerkiksi *Ilmari*, d) eläimennimissä, esimerkiksi *kaakkuri*, e) esineennimissä, esimerkiksi *kauluri*, *laivuri* ja muissa sanoissa, esimerkiksi *syöveri*. (Hakulinen 1979: 176-177.)

Itkosen mukaan vierassanat ovat kielen sanastossa ryhmä, jota ei ole helppo rajata. Hän myös muistuttaa, että vaikka kaikki vierassanat ovat lainasanoja, niin läheskään kaikki lainasanat eivät ole vierassanoja. Vierassanat ovat kotitutuneet lainasanoja huonommin, ja usein niiden äännerakenteessa on suomen kielelle vieraita piirteitä. (Itkonen 1990: 9-10.) Kovanen mukaan vierassanojen omaksumisen periaatteena on useimmiten se, että käsitteen mukana kieli saa myös ilmaisuvastineensa (Kovanen 1978: 126). Pesäpallon kotimaisuus näkyy siinä, että vierasperäisiä sanoja on aineistossa vain kymmenen (3,4%), joista niistäkin kolme (eli sanat *dieseli* 'erittäin hidas ja huono etenijä', *diktaattori* 'tuomari', *tangentti* 'väärä syöttö, jossa lukkarin jalka on syöttöhetkellä väärässä paikassa') on suomen kieleen hyvin sopeutuneita ja siten hieman tulkinnanvaraisia. Jäljelle jäävästä seitsemästä sanasta neljä on keskenään synonyymisia (*hat trick*, *hodari*, *hot dog*, *tripla*, 'lyöjä saa aikaa kolme paloa omalla lyöntivuorollaan'). Aineiston muut vierassanat ovat *trilla* 'ulkopelaajien (lähinnä lukkarin ja pesävahtien) pallonheittely, jonka tarkoituksena on häiritä sisäpelaajien toimintaa', *turbopomppu* 'erittäin korkea pomppulyönti' ja *stopparinäppi* 'näpäslyönti, joka jää lukkari ja etupelaajan väliin; yleensä epäselvyyttä

siitä, kumpi pallon hakee’.

Useampisanaiset ilmaukset ovat tyypillisiä kaikille erityiskielille. Erikoiskieli (tai slang) eroaakin yleiskielestä juuri siinä, että se suosii omintakeisia ja yleensä hyvin kuvaannollisia sanontatapoja, eräänlaisia fraaseja (Karttunen 1989: 151). Pesäpallosanastossa näitä on melko paljon. Keräämästäni aineistosta vähän yli viidennes (22%) on tällaisia monisanaisia ilmauksia. Useimmat näistä ovat sidoksissa joko pelitilanteen tai tuomarin toiminnan kuvaamiseen. Mukaan ei ole laskettu sellaisia ilmauksia kuin *hat trick*, *hot dog*, jotka käsitetään yhdeksi sanaksi, ja vierasperäisyytensä vuoksi ne kuuluvat lisäksi toisaalle. Seuraavassa muutamia esimerkkejä useampisanaisista ilmauksista:

kentällä on ruokaa 'ajotilanne eli kaikilla pesillä on etenijä'

käydä pelimiehen munkki 'pelaajalla on (sattumalta) onnea omassa lyönnissään (esim. koppi-lyönti meneekin läpi)'

lyödä melko moukkuja 'lyödä kovia lyöntejä'

puhkoa kuin muikkuja 'lyödä useita kertoja läpi'

olla jousi räpylässä 'kiinniotosta: pallo kimpoaa pois räpylästä'

polttaa hännästä 'tehdä palo jälkietenijän takana etenevästä pelaajasta'

seepralle heiniä 'yleinen ivahuuto tuomarille'

tuomari on ulkona 'peli ei ole tuomarin hallinnassa'.

5.2 Pesäpallosanaston jäsenitys osa-alueittain

Seuraavaan taulukkoon olen merkinnyt sanojen määrän osa-alueittain sekä laskenut kunkin osa-alueen sanojen prosentuaalisen osuuden koko sanastosta. Osa-alueet olen määritellyt loogisiksi kokonaisuuksiksi. Osa-

alueet etenevät yleisestä yksityiseen tai laajoista kokonaisuuksista pienempiin kokonaisuuksiin (kentistä ja pelitilanteista merkkipeliin). Samantyyppistä jäsenystä olen käyttänyt myös haastatteluja tehdessäni. Sanat ovat taulukon jäsenyyksen mukaisessa järjestyksessä osa-aluekohtaisesti aakkostettuna liitteessä 2. Sanaesimerkkien lisäksi mainitsen joitakin käyttöesimerkkejä kunkin osa-alueen jälkeen.

Taulukko 2. Pesäpallosanaston jäsenyys osa-alueittain.

	n	%
kentät	8	2,7
pelitilanteet	27	9,2
välineet	32	11,0
lyönnit	70	24,0
heitot	37	12,7
pelaajat	43	14,7
tuomari	32	11,0
palot, juoksut	26	8,9
pelinjohtaja	9	3,1
muut	8	2,7
yhteensä	292	100,0

Kentät-alueeseen kuuluvat erilaisia kenttiä, kentän osia sekä ulkopelaajan pelipaikkoja kuvaavat sanat. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi *lentokenttä*

'leveä ja tilava kenttä, jossa on paljon tilaa läpilyönneille' ja *tontti* 'ulkope-
laajan pelipaikka'. Olen laskenut tähän osioon mukaan myös pesäpallo-
kaupunki Hyvinkäätä kuvaavan ilmaisun *snadi stadi*, jota Seinäjoen Maila-
Jussien pelaajat käyttivät muutama vuosi sitten puhuessaan Hyvinkäältä.
Muille kaupungeille ei tietääkseni ole annettu mitään omia nimiä.

**hyvinkääl lentokentällä oj juoksujuhlat
kakkospolttajan tontilla pelaa **tyynelä****

Pelitulanteet-alue sisältää erilaisia pelitulanteita, sisäpelijärjestelmiä sekä
ulkopeliryhmiä kuvaavia sanoja. Mukaan on laskettu sekä substantiivit
että verbit. Esimerkkeinä tämä osa-alueen sanoista voisi mainita seuraa-
vat: *iso kello kumahtaa* 'lyöntivuorossa on pelaaja, joka lyö kovaa ja tar-
kasti', *kahvinkeitin rupeaa porisemaan* 'sanotaan pelikaverille tilanteessa,
jolloin hän on tehnyt näyttävän yksilösuorituksen (esim. uskomaton kiin-
niotto tai mainio lyönti)', *käydä pelimiehen munkki* 'pelaajalla on (sattu-
malta) onnea omassa lyönnissään (esim. koppilyönti meneekin läpi)' ja
putsata pajatso 'lyödä ajotilanteessa kaikki pesillä olevat etenijät kotiin;
yleensä lyöjä itse tekee kunniajuoksun'.

ja **eerikäisen** iso kello kumahti jälleen
nyt rupes kahvinkeitin porisemaan
siinä kävi sellainen pelimiehen munkki
tuolla komealla lyönnillä **vainio** putsasi pajatson

Välineet-alueen sanoissa on mukana synonyymeja kaikille pesäpallossa
tarvittaville välineille mukaan lukien myös aputuomarin merkinantoväline.
Mailojen nimitykset voidaan jakaa kahtia sen mukaan, kuvaavatko ne ai-

kuisten vai lasten mailloja. Esimerkkinä mainittakoon *keppi* '(aikuisten maila', *kaljapullo* ' juniorisarjoissa käytettävä lyhyt ja paksu maila', *putta* 'syöttölautanen' ja *viuhka* 'väline, jolla pelinjohtaja välittää merkin joukkueelleen'. Mielenkiintoista mielestäni on se, että pallolle on vain yksi synonyymi (*munkki* 'pelissä pehmennyt pallo'), vaikka pallo on pelin kannalta kaikkein merkittävin peliväline. Kovanen tosin mainitsi tutkimuksessaan myös sellaiset ilmaisut kuin *keltainen kuula* ja *herne* (Kovanen 1978: 67). Nykyään näitä nimityksiä kuulee käytettävän harvemmin.

haluutko sä tän kepin vai kaljapullon
vaihtakaa se munkki pois
syöttö osui puttaan
viuhkav varressa ol **luoma**

Lyönnit-alueeseen kuuluu odotetusti eniten sanoja eli lähes neljännes kaikista aineiston sanoista. Lyönnit ovat merkittäviä pelin kulun kannalta, ja siinä on yksi syy siihen, miksi sanoja on niin paljon. Lyöntien merkityksen tärkeyttä kuvaa mielestäni myös se, että erilaisia lyöntejä on paljon ja yhtä lyöntiä kuvaavalle sanalle löytyy monta synonyymia. Esimerkiksi erilaisille välilyönneille on 14 eri ilmaisutapaa (noin 20% kaikista lyöntiä kuvaavista sanoista), erilaisille lyhyille lyönneille ja näpäslyönneille löytyy yhteensä 12 ilmaisutapaa (noin 17%) ja erilaisille pomppulyönneille 10 (noin 14%). Lyöntejä kuvaavia sanoja ovat esimerkiksi seuraavat: *E-poikien lyönti* 'kesy ja vaisu lyönti', *jenka* 'kovakierteinen pystymailalyönti', *käivärä* '1- tai 2-rajaan suunnattu lyhyt lyönti', *poskiosuma* 'osuma, jossa maila ei lyötäessä osu pallon keskelle, vaan pallon ylä- tai alareunaan', *ruuvata* 'lyödä sellainen rajalyönti, jossa kääntö tehdään viime hetkellä ranteella' ja *vim-*

pautus 'rajalyönti, jossa kääntö tehdään viime hetkellä ranteella'.

älä lyö niitä E-poikiel lyöntiä
haapasalmej jenka yllätti täysin ulkokentän
se löi kakkosrajakäivärän
tuolla poskiosumalla ei kyllä lähdetä etenemään
arvee käski ruuvata putan takaa kakkospuolelle
kalliov vimpautuksella mies kolmoselle

Heitot-alueen sanat koostuvat heittoa, kiinniottoa ja syöttöä kuvaavista sanoista. Myös tämän osa-alueen sanat ovat pelin kannalta tärkeitä. Mielenkiintoista on, että epäonnistuneita tai huonoja kiinniottoja on kuvattu suhteellisesti laskettuna useammilla sanoilla kuin vastaavanlaisia lyöntejä. Ehkä tässä näkyy se, että sisäpelisuorituksia arvostetaan ja kiitellään enemmän kuin ulkopelisuorituksia, kun taas ulkopelisuorituksia arvostellaan ja moititaan herkemmin kuin sisäpelisuorituksia. Tämän osa-alueen sanoista esimerkkinä olkoon seuraavat: *harha* 'heitto, jota vastaanottaja ei saa kiinni', *lusikkapallo* 'kiinniottotapa, jossa ulkopelaaja ottaa pallon heittäytymällä kiinni; yleensä kiinniottoon liittyy tarpeetonta liioittelua ja näyttävyyttä', *tappoheitto* 'polttoheitto pesälle', *sylkeä pallo pois* 'kiinniottosta: pallo kimpoaa pois räpylästä' ja *syöttää suihin* 'syöttää lähelle lyöjää'.

ja tuo juoksu tuli harhalla
kakkoskoppari otti lusikkapallon
tappoheitto tuhosi etenijän
polttaja sylki pallom pois
kallio syötti ikävästi suihin

Pelaajat-alueen sanat koostuvat sisä- ja ulkopelaajia kuvaavista substantiiveista sekä heidän toimintaansa kuvaavista verbeistä. Sisäpelin merkitys

korostuu mielestäni tämänkin osa-alueen sanoissa, koska erilaisia tai eri asemassa olevia sisäpelaajia on kuvattu useammilla sanoilla kuin erilaisia tai eri asemassa olevia ulkopelaajia. Eri asemassa tai erilaisista pelaajista käytetään mm. seuraavia nimityksiä: *dieseli* 'erittäin hidas ja huono etenijä', *jakkara* 'numerolla neljä lyövä pelaaja' ja *pikajuna* hyvä ja nopea etenijä'. Huomion arvoinen seikka kuitenkin on, että ulkokentän merkittävimmällä paikalla olevalle pelaajalle on useita eri synonyymeja. Kyseessä on siis 'etukentällä kentän keskellä oleva ulkopelaaja; tilanteen mukaan joko sieppari tai 1-vahti' eli *etumies*, *keskimies*, *napamies*, *paalumies*, *tappimies*.

kallio ei oo nopia vaan todellinen diisseli
sullo-on jakkara hihassa
peli pyöri napamiehen ympärillä
siin-on varsinainen pikajuna

Tuomari-alue sisältää tuomarin erilaiset nimitykset sekä hänen toimintaansa kuvaavat tai pikemminkin arvostelevat sanonnat. Kovanen tutkimuksen mukaan maalivahdin ohella yleisön ja pelaajien yhteinen vihollinen, erotuomari, on saanut runsaasti lempinimiä, ja usein nimityksissä on poikkeuksetta pejoratiivinen konnotaatio (Kovanen 1978: 67). Ei ole siis mikään yllätys, että suurin osa tuomarin nimityksistä on halveeraavia ja ivallisia. Tuomari on kentällä se henkilö, joka tekee lopulliset päätökset, ja on selvää, että kaikki eivät voi aina olla niihin tyytyväisiä. Tämä tyytymättömyys näkyy erityisesti tuomariin liittyvissä sanonnoissa.

eihän sulla ole mitään linjaa 'huudahdus tuomarille, kun tarpeeksi korkean ja matalan syötön tulkinat eivät miellytä pelaajia'

missä sun lasit on 'huudahdus tuomarille tilanteessa, jossa tuomari on nähnyt tilanteen toisin kuin katsojat'
onko sulla edes tuomarikorttia 'huudahdus nuorella, epävarmalle ja hapuilevalle tuomarille'
tuomarille kaljaa 'yleisön huudahdus kaljapubista tuomarille, kun yleisö on sitä mieltä, että tuomarin olisi parempi olla kaljalla kuin kentällä'

Palot, juoksut -alue sisältää haavoja, paloja ja juoksuja kuvaavia sanoja ja sanontoja. Mielenkiintoista on huomata, että erittäin hyvin onnistunutta sisäpelisuoritusta on kuvattu useammilla synonyymeilla kuin pahasti epäonnistunutta sisäpelisuoritusta, nimittäin *kunniajuoksulle* 'lyöjä ehtii edetä omalla lyönnillään 3-pesälle saakka' on yksi ilmaisu enemmän kuin sanonnalle 'lyöjä saa aikaan kolme paloa omalla lyöntivuorollaan' (esimerkiksi *hot dog*). Muita esimerkkejä olkoon *kenttä tyhjenee* 'kaikki kentällä olevat etenijät haavoittuvat; yleensä kyseessä on (epäonnistunut) lyönti ajotilanteessa', *kunnari* 'kunniajuoksu eli lyöjä ehtii edetä omalla lyönnillään 3-pesälle saakka' ja *vapaa* 'pisimmällä kentällä oleva etenijä saa oikeuden edetä vapaasti seuraavalle pesällä, mikäli lukkari syöttää samalle lyöjälle kaksi väärää syöttöä; 1-pesälle pääsee jo yhdellä väärällä syötöllä, mikäli kentällä ei ole muita etenijöitä'.

sisävuoro päättyi **vuorisen hoddokkiin**
tuohon **kallion** koppiin **kenttä tyhjieni**
honkola löi **kunnarin** tyhjään kenttään
hautala tuli **vapaalla** kotiin ja toi samalla juoksun

Pelinjohtaja-alue sisältää pelinjohtajaa sekä hänen toimintaansa kuvaavat sanat. Lisäksi tähän osa-alueeseen on laskettu mukaan erilaiset merkit.

Pelinjohtajahan johtaa peliä kotipesästä käsin erilaisten merkkien avulla. Mielestäni merkkipeli on pesäpallossa kaikkein mystisintä, eikä merkkejä juurikaan laverrella oman joukkueen ulkopuolelle. Sen vuoksi niitä ei ole aineistossakaan kovin monta. Mielestäni yksi hausimpia aineistoni sanoista on pelinjohtajaa kuvaa sana *laikkavempula*.

kiril laikkavempulana hääri luoma

Muut-alue sisältää kaikki ne sanat, joita en ole pystynyt sijoittamaan mihinkään edellä mainituista ryhmistä. Mukana on niin koti- ja vieraspeliä (esim. *kotimatsi, vierasmatsi, yöpeli*) kuin pelaajauran lopettamistakin kuvaavia sanoja (*panna taulu seinälle ja panna ura kehyksiin*).

kuusiniemi pani jo kertaalleen uran kehyksiin

5.3 Pesäpallosanojen lainautuminen eri aloilta

Pesäpallo, kuten muutkin urheilulajit, ovat lainanneet sanoja useilta eri elämän aloilta. Lainautumisen taustalla on useimmissa tapauksissa kyse metaforista, joissa vanha ja uusi käsite liittyvät jollakin tavalla toinen toisiinsa. Usein on myös kyse Mörsärin ja Kylmäsen mainitsemasta ilmiöstä, jolloin kielikuva selvittää kokemusta, tunnetta tai tunnelmaa käsitteellistä ilmaisua paremmin. Seuraavan sivun taulukossa on lueteltuna sanoja laina-aloittain. Lisäksi samaan taulukkoon on merkitty elliptiset ilmaisut, slangijohtimiset ja sellaiset ilmaisut, joita ei voi luokitella edellisiin. On kuitenkin huomattava, että kolmessa viimeksi mainitussa ryhmässä jakope-

ruste on eri kuin muissa. Laskelmista on jätetty kokonaan pois tuomarin toimintaa arvostelevat monisanaiset ilmaukset, ja käsittelenkin niitä toisaalla tässä työssä

Taulukko 3. Pesäpallosanasto laina-aloittain.

	n	%
työvälineet	27	10,0
ruoka ja syöminen	21	7,8
ruumiinosat yms.	18	6,7
paikat, alueet yms.	13	4,8
geometriset kuviot ja numeraalit	12	4,7
sota	11	4,1
suunta ja sijainti	11	4,1
ammattikunnat, instituutiot yms.	10	3,7
eläin- ja kasvikunta	10	3,7
muut urheilulajit ja -välineet	10	3,7
tekniset laitteet	10	3,7
huonekalut ja tarve-esineet	9	3,3
seura- ja korttipelit	7	2,6
luonnonilmiöt yms.	4	1,6
vaatteet	3	1,1
kulkuneuvot	2	0,8
värit yms.	2	0,8
elliptiset	24	8,9
slangijohtimiset	19	7,1
muut	46	17,0
yhteensä	270	100,0

Työvälineiden tai niiden kaltaisten välineiden nimitykset on osaksi lainattu niiden muodon perusteella, jolloin alkuperäinen tarkoite on helposti havaittavissa, esim. *kirves*, *puikko*, *tolppa*. Näköisassosiaation perusteella voi arvata, miksi numerolla seitsemän lyövää pelaaja toisinaan kutsutaan *kirveeksi*. Myös *puikko* 'ohut maila' perustuu ulkomuotoon samoin kuin *tolppa* 'erittäin korkea syöttö', jolloin syöttö on korkea ja suora kuin pitkä tolppa. Osaksi tähän joukkoon on lainautunut työvälineitä, joiden käyttämisestä aiheutuva liike on samantapainen, esim. *ruuvata* 'lyödä sellainen rajalyönti, jossa kääntö tehdään viime hetkellä ranteella', *virveli* 'välilyönti 2-rajaan golf-lyönnin tapaan'. Ruuvaamisessa on siis sekä yleiskielessä että pesäpallosanastossa kyse ranneliikkeestä. Virvelin liikerata heittohetkellä puolestaan on samanlainen kuin mailan liikerata lyönnin aikana. Lisäksi voidaan erottaa sellaisia sanoja, joissa lyöjän tai pallon liikerata muistuttaa kyseistä työvälinettä, esim. *koukkunäppi* '1-rajanäpäys, joka lyödään vasemmalta', jolloin lyöjän mailan liikerata lyönnin aikana muistuttaa (ongen)koukkua, tai *piikki* 'rajapomppu, joka leikkaa kentältä ulos', jolloin pallon liikerata on terävä kuin piikki. Joukossa on myös sanontoja, joilla viitataan kyseisen työvälineen kaltaiseen toimintaan, esim. *olla jousi räpylässä* 'kiinniotosta: pallo kimpoaa pois räpylästä' eli räpylä toimii kuin jousi. Mukaan mahtuu myös sellaisia sanoja, joiden kulkeutuminen pesäpallosanastoon on hämärän peitossa. Yksi tällainen on *ruoska*, joka kuvaa pientä ja hintelää pelaajaa. Luultavasti selitys on se, että tällaisen pelaajan heitokäden liikerata muistuttaa ruoskan liikerataa lyönnin aikana, ja lisäksi heitto tapahtuu ruoskan iskun lailla nopeasti ja terävästi. Tällainen ilmaisu on liitetty mm. entiseen Sotkamon Jymyn pelaajaan Asko Tuhkaseen, joka pienestä koostaan huolimatta heitti kovaa. Ilmaisua voidaan käyttää ylei-

semminkin tällaisista pelaajista.

Ruokaan ja syömiseen liittyvät sanat ovat yleisiä pesäpallossa samoin kuin muissakin (joukkue)urheilulajeissa. Muiden pallopelien lailla pesäpallosanastossakin esiintyy niihin läheisesti liittyvä syöttää-verbi, esim. *syöttää suihin* 'syöttää lähelle lyöjää'. Lisäksi sanasto sisältää yhden ruokailuvälineen ja -astian nimen: *lusikka* on usein palkintona ja *lautanen* 'syöttö-lauta' on mukana muotonsa perusteella. Muotonsa perusteella ovat juniorisarjojen lyhyelle ja paksulle mailalle antaneet nimensä *kaljapullo*, *marjatömpä* ja *muusinuija*. Mukana on myös joidenkin einesten nimiä, esim. *lakritsa* 'aputuomarin laikka eli merkinantovälinen pelituomarille' ja *munkki* 'pelissä pehmennyt pallo'. Erityisen kuvaava mielestäni on sanonta *puhkoa kuin muikkuja*, jossa pallon läpilyönti käy yhtä helposti kuin muikkujen perkaaminen taitavalta kalamieheltä.

Ruumiinosat yms. sisältää eri ruumiinosien nimityksiä ja sairauksien nimiä. Mukana on myös hajuaistin käyttöön perustuva *haistaa*-verbi 'ulkopelaajasta: aavistaa lyöjän aikeet ja sijoittua kentälle oikein'. Osa tämän ryhmän sanoista on saanut nimensä siitä, missä kohtaa kentän "ruumista" pelaaja sijaitsee, esim. *napamies* 'etukentällä kentän keskellä oleva ulkopelaaja' tai siitä, mihin kohtaan mailan "ruumista" pallo osuu, esim. *poskiosuma* 'osuma, jossa maila ei lyötäessä osu pallon keskelle, vaan pallon ylä- tai alareunaan'. Mukana on myös yksi ruumiinosan nimitys, joka ei ole ihmisen, nimittäin *häntä*, esim. *häntäpalo* 'kärkietenijän takana edenneen pelaajan palamisesta' ja *polttaa hännästä* 'tehdä palo jälkietenijän takana etenevästä pelaajasta'. Sairaudennimistä mukaan ovat päässeet eläimillä

tavattava *ähky* 'tilanne, jossa laittomalla lyönnillä edennyt pelaaja palaa, ellei hän ehdi käydä lähtöpesällä ennen kuin juoksija on saapunut kyseiselle pesällä' ja *tuplahaava* 'kaksi pelaajaa haavoittuu samanaikaisesti samaan pesään'. Sairastettaessa ja pesäpallossa kumpikaan viimeksi mainituista ei tunnu mukavalta.

Erilaiset paikat ja alueet yms. kuvaavat tietynlaista paikkaa tai aluetta. Mukana on myös ilmaisuja, joilla kuvataan sitä, millainen jokin on, esim. *turvalyönti* 'laittoman lyönnin jälkeinen lyönti, jonka aikana etenijä ehtii palata edelliselle pesälle' ja *vierasmati* 'vieraspeli'. Selkeärajaisia alueita kuvaavia sanoja ovat esim. *lentokenttä* 'leveä ja tilava kenttä, jossa on paljon tilaa läpilyönneille', *lääni*, *tontti* 'ulkopelaajan pelipaikka', *perunapeltto* 'huono ja pinnaltaan helposti mureneva hiekkakenttä, josta tulee helposti virhepomppuja'. Alueen reunaa kuvaavia sanoja on yksi *rajalyönti* '2- tai 3-pesän puolelle suunnattu lyönti'.

Geometriset kuviot ja numeraalit ovat toimineet lainanantajina erilaisia kuvioita kuvaaville sanoille tai lukusanoja sisältäville sanoille ja sanonnoille. Selkeästi muodon perusteella on lainattu seuraavat sanat, joista ensimmäinen on ulkopelaajien muodostelma kentällä ja jälkimmäinen manuaalisella tulostaululla oleva palon merkki: *etukolmio* ja *risti*. Geometriaa on myös *tangentti* 'väärä syöttö, jossa lukkarin jalka on syöttöhetkellä väärässä paikassa'. Lukusanoista on käytetty tässä vain nollaa ja kahta, esim. *nollatilanne* 'pelitilanne, jolloin kentällä ei ole etenijöitä', *pelata kahdella kärjellä* 'sekä numero yksi että kuusi ovat hyviä kentälle menijöitä ja etenijöitä'. Numeraaleihin kuuluvaksi olen laskenut myös adjektiivin *tyhjä*,

jota mielestäni voi verrata nollaan, esim. *pelata tyhjää kenttää* 'olla sisäpe-
litalanteessa, jolloin kentällä ei ole etenijöitä', *tyhjän rajan varsi* 'varsilyönti,
joka suunnataan siihen rajaan, jossa ei ole ulkopelaajaa'.

Sotaan liittyvät lainasanat ovat joko muodostelman, alueen rajaa kuuvavan
kohdan tai sodankäyntivälineiden nimiä, joita aineistossa on prosen-
tuaalisesti vähän, mutta absoluuttisesti mielestäni merkittävä määrä. Kova-
nen tosin sanoo tutkimuksessaan, että pesäpallossa ei juurikaan ole sotai-
sia kielikuvia, koska siinä ei otella täysin mies miestä vastaan kuin esim.
jäähkiekossa (Kovanen 1978: 88). Itse olen kuitenkin toista mieltä. Sotais-
ten kielikuvien olemassaoloa tukee myös se, että pesäpallon taustalla on
vähemmän urheilullinen ideologia. Ja vaikka pesäpallo muuten onkin täy-
sin kotimaista tuotantoa, niin Aarre Huhtalan mukaan urheilukielen (myös
pesäpallosanaston) aggressiivisuus on kansainvälistä ja yleensä
tilanteeseen luontevasti liittyvää (Huhtala 1979: 70). Yhtä lailla pesäpal-
lossa kuin jäähkiekossakin kamppailee kaksi joukkuetta voitosta, joten so-
taiset ja aggressiiviset ilmaisut kuuluvat siihen luontevasti, vaikka lähikon-
taktit vältettäisiinkin. Muodostelmien ja aluetta rajaavien kohtien nimistä on
pesäpalloon lainattu seuraavat sanat: *linja* 'se osa ulkopeliryhmitystä, jon-
ka muodostavat 2-vahti, 2-polttaja, 3-vahti ja 3-polttaja' ja *saumalyönti*
'lyönti, joka suunnataan etumiehen ja polttajan väliin'. Sodankäyntiväli-
neistä lainanantajina puolestaan ovat toimineet esim. seuraavat: *ase*, *linko*,
sinko, *tykki*. *Ase* ja *sinko* ovat välineen nimiä myös pesäpallosanastossa.
Ensin mainittu on aikuisten maila ja viimeksi mainittu juniorisarjojen maila.
Linko 'naruun tai puusauvaan kiinnitetystä maljasta tai nahkapussista tehty
vanha heittoase, jolla singottiin kiviä tai kuulia' (PS) ja *tykki* puolestaan ku-

vaavat pelaajaa: *lingon* kädestä lähtee kova heitto ja *tykki* on kova lyöjä.

Suunta ja sijainti kuvaavat nimensä mukaisesti sitä, mihin suuntaan esim. pallo lähtee tai mikä on esim. ulkopelaajan sijainti toiseen ulkopelaajaan nähden. Pallon suuntautumista ylöspäin, yläviistoon kuvaa lyönti *nostovarsi* 'yläviistoon suunnattu painuva välilyönti'. Ulkopelaajista *etumies* on etummaisena ja *keskimies* vastaavasti muiden pelaajien keskellä, molempien merkitys sama eli 'etukentällä kentän keskellä oleva ulkopelaaja; tilanteen mukaan joko sieppari tai 1-vahti'. Etenijöistä *keulamies* 'kärkietenijä' kulkee muiden edellä eli keulassa, ja kärkietenijän perässä tuleva etenijä voi tehdä *takapalon* 'kärkietenijän takana edenneen pelaajan palamisesta'.

Eri ammattikunnat ja instituutiot ovat lainanneet sanoja pesäpalloon hyvin virallisilta ja tärkeiltä kuulostavilta aloilta, esim. *poliisi* 'tuomari', *turpakäräjät*, *torikokous* 'pelaajat ja pelinjohtajat kerääntyvät tuomarin ympärille lausumaan eriävän mielipiteensä annetusta tuomiosta; usein keskustelu on erittäin kiihvasta'. Ammattinimikkeistä mukaan mahtuvat kenttämestari sanonnassa *kenttämestarin pomppu* 'lyönti, jossa pallo pomppaa ennalta arvaamattomasti epätasaisen kentän takia', *lukkari* 'syöttäjä', *poliisi* 'tuomari' ja *tarjoilija* 'syöttäjä'. Myös rajattomaan vallankäyttöön perustuvan hallitusjärjestelmän johtaja eli *diktaattori* 'tuomari' on päässyt mukaan pesäpallolanastoon.

Eläin- ja kasvimetaforia ei aineistossa ole kovin monta, mutta ne vähäiset ovat sitäkin kuvaavampia: kukaan tuskin arvaa pahasti pieleen, miltä pesäpallokentän *seepra* 'tuomari' (musta-valkoraitaisessa paidassaan) näyt-

tää tai millainen etenijä on *etana* 'erittäin hidas ja huono etenijä'. Kuvaavia ovat myös ilmaisut *kengurupallo* 'pomppulyönti' tai *sammakkolyönti* 'epäonnistunut pomppulyönti', joilla molemmilla tarkoitetaan pomppulyönnin voimasta hyppivää palloa. Myös kasvikunnan puolelta tulevat lainat *hammastikku* 'ohut maila' ja *hillopulikka* 'juniorisarjoissa käytettävä lyhyt ja paksu maila' ovat hyvin selvästi muodon perusteella havaittavissa olevia: *tikku* on Suomen kielen perussanakirjan määritelmän mukaan puusta tehty puikkomainen kappale ja *pulikka* puukalikka tai kapula.

Muut urheilulajit ja -välineet ovat myös tuoneet oman lisänsä pesäpallostanastoon. Erikoiskielille on yleistä lainata sanoja toisista erikoiskielistä, jollaiseksi myös urheilukieli tai -kielet lasketaan. Pesäpallossakin on muista urheilulajeista lainattuja sanoja. Osa näistä sanoista liittyy suorituspaikkoihin, esim. *kaukalo* 'ahdas ja pieni kenttä, jossa ei ole paljon tilaa läpilyönneille', taktiikoihin, esim. *sumputtaa* 'ulkopelijoukkueesta: pyrkiä voimakkaalla liikkumisella ja eteenpäin hyökkäamisellä eliminoimaan vastustajan oletetut vaihtolyönnit' ja lyönteihin, esim. *stoppari* 'nopea, matala syöttö'. Erityisen mielenkiintoinen on vierasperäinen ilmaisu *hat trick* 'hattutemppu', joka esim. jalkapallossa tarkoittaa yhden pelaajan yhdessä pelissä tekemää kolmea maalia eli erittäin hyvin onnistunutta pelisuoritusta. Pesäpallossa sanonta on kääntynyt täysin päinvastaiseksi, koska *hat trickin* tehnyt pelaaja saakin aikaa kolme paloa omalla lyöntivuorollaan eli epäonnistuu pahasti. Tosin pesäpallossakin tunnetaan *hattutemppu* myös sen positiivisessa mielessä. Tällöin pelaaja on onnistunut lyömään tai tuomaan viisi juoksua yhdessä pelissä, ja hänelle luovutetaan oikea huopahattu.

Teknisten laitteiden nimitysten lainaaminen perustuu suurimmaksi laitteiden ulkomuotoon tai laitteiden toimintatapaan. Ulkomuodon perusteella on lainattu esim. seuraavat ilmaisu: *antenni* 'erittäin korkea syöttö' ja *jenka* 'kovakierteinen pystymailalyönti'. Molemmissa tapauksissa on kyse pallon liikeradasta: syöttö voi olla korkea ja suora kuin antenni, tai lyönnissä pallo voi lähteä jengan lailla kierteiselle radalle. Laitteen toimintatapaa puolestaan muistuttavat seuraavat pesäpallosanat: *heittomylly* 'ulkopelaajien (lähinnä lukkarin ja pesävahtien) välinen pallonheittäminen, jonka tarkoituksena on häiritä sisäpelaajien toimintaa', *jarru* 'yleensä rooliton sisäpelaaja; lyö lähinnä koppeja' ja *vinkkari* (ark. suuntavilkku) 'väline, jolla pelinjohtaja näyttää merkkiä joukkueelleen'. Heittelyn takia pallo liikkuu niin kuin olisi myllyn tapaisessa laitteessa, etenijä on hidas ja omalla menollaan hän jarruttaa muiden etenemistä ja vinkkarilla näytetään merkkiä kuin auton suuntavilkulla.

Myös huonekalujen ja tarve-esineiden nimistä lainatut sanat ovat monet tulleet nimenomaan muotoon perustuvan näköisassosiaation kautta, esim. *hillopurkki* 'juniorisarjoissa käytettävä lyhyt ja paksu maila', *jakkara* 'numerolla neljä lyövä pelaaja', *kynttilä* 'koppilyönti'. Sanoja on lainattu myös esineen ominaisuuksien vuoksi. Tällaisia sanoja ovat esim. *liimanäppi* 'nopealiikkeinen ja varma kiinniottaja', jonka räpylässä pallo pysyy kuin se olisi liimattu sinne, ja *sätkynukke* 'tuomari', joka toisinaan toimii kuin sitä vedettäisiin milloin mihinkin suuntaan eri naruista. Monille tuttu kodinkone on myös päässyt mukaan pesäpallosanastoon: *kahvinkeitin rupeaa porisemaan* 'sanotaan pelikaverille tilanteessa, jolloin hän on tehnyt näyttävän

yksilösuorituksen (esim. uskomaton kiinniotto tai mainio lyönti)'. Sanontaa käytetään siis silloin, kun pelikaveri on tehnyt erittäin hyvin onnistuneen suorituksen, ja hänen on mahdollista saada palkintona oleva kahvinkeitin itselleen. Sanonta on sidoksissa tilanteeseen — näin voi sanoa vain, jos palkintona todellakin on kahvinkeitin.

Seura- ja korttipelit on yleinen lainanantajaryhmä urheilukielen sanastoissa. Lainasanoiksi ovat kelvanneet niin pelivälineitä kuin pelitilanteitakin kuvaavat sanat, esimerkiksi *lauta* 'syöttölauta' ja *tikki* 'juoksu'. Korttipakasta tuttu *jokeri* 'pelaaja, jonka joukkue voi ottaa lyömään missä kohtaa lyöntijärjestystä tahansa' on päässyt pesäpallokentille ulkonäkönsä vuoksi: jokeripelaajan käyttämä pelipaita muistuttaa korttipakan jokerin vaateetusta. Samaa näköä on myös pesäpallokentän ulkopeliryhmityksellä *nistiviitonon* 'vanha ulkopeliryhmitys, jossa pelaajat ovat muodostelmassa, joka muistuttaa arpakuution viitosta' ja arpakuutin viitosella.

Luonnonilmiöt yms. kohta pitää sisällään yhden luonnonilmiön, yhden tai vaankappaleen ja yhden vuorokaudenajan: *tuulennopea kärki* (halv.) 'hidas etenijä', *lyönnissä on takatuulta* 'lyönti menee takalaittomaksi', *aurinkopallo* 'koppilyönti, joka lyödään vasten aurinkoa pelaavalla ulkopelaajalle, jolloin aurinko saattaa häiritä kiinniotta' ja *yöreissu* 'vieraspeli'. Hidasta etenijää kuvaavassa sanonnassa *tuulennopea kärki* on selkeästi havaittavissa ironiaa.

Vaatteet-kohdan sanoissa on vain kahden vaatekappaleen nimityksiä: hansikkaan ja paidan. Rämpylä pannaan käteen eli siitä on tullut *hanska*

(ark.), ja tuomarilla voi olla kahdennimisiä paitoja: *raita-* ja *viirupaita*.

Kulkuneuvot kuvaavat etenijän hitautta tai nopeutta. Metaforia ei kuitenkaan voi verrata keskenään, vaan jokaista metaforaa pitää ajatella erikseen. Lisäksi pitää miettiä sitä, millainen kulkuneuvo on verrattuna "lajinsa" muihin edustajiin, esim. *traktori* 'erittäin hidas ja huono etenijä' on hidas kulkuneuvo verrattuna muihin nelipyöräisiin ja *pikajuna* 'hyvä ja nopea etenijä' nopea juna verrattuna tavalliseen junaan.

Värit eivät varsinaisesti ole värejä, vaan pikemminkin väriltään ympäristöstä erottuvia pinnan kohtia, laikkuja, jotka pesäpallosanastossa ovat muuttunut *-a*-loppuisiksi, esim. *laikat* 'väline, jolla pelinjohtaja välittää merkin joukkueelleen', *laikkavempula* 'pelinjohtaja'.

Elliptisistä ilmaisuista puuttuu useimmiten sana lyönti. Lyönnejä kuvaavia sanoja on 10 eli noin 42% kaikista elliptisistä ilmaisuista, esim. *kotiutus* 'lyönti, jonka tarkoituksena on auttaa kärkietenijä kotipesään', *laaka* 'pelaajan hartian korkeudella menevä peruslyönti', *luri* 'hidastettu puolimailalyönti; ote mailasta siirtyy keskeemmäksi lyöntiaskelien aikana', *peitetty* 'loppuun asti salattu näpäys', *varsi* 'varsilyönti; yleensä polttolinjan eteen suunnattu lyönti, joka ohittaa etumiehen'. Elliptisten ilmaisujen sanat painottuvat substantiiveihin, kun Kovasen tutkimuksessa esiintyi enemmän adjektiiveja, tosin mukana oli myös substantiiveja (Kovanen 1978: 125).

Slangijohtimiset-ryhmä sisältää lähinnä johtimella *-ri* muodostettuja sanoja. Mukana on myös muutama slangisanojen tapaan typistämällä muodostet-

tuja sanoja, esim. *hämy* '1-vahdin hämäsheitto', *kunu* 'kunniajuoksu eli lyöjä ehtii omalla lyönnillään 3-pesälle saakka'. *-ri*-loppuisista sanoista (yhteensä 15) on lähes puolet (noin 47%) lyöntejä kuvaavia sanoja. Tällaisia ovat esim. *kupperi* 'yläkierteinen välilyönti', *leikkuri* 'rajapomppo, joka leikkaa kentältä ulos', *välkkäri* 'siepparin ja 1-vahdin välistä lyöty varsi'.

Muut-ryhmä koostuu kaikista niistä sanoista, joita en ole pystynyt sijoittamaan edellä mainittuihin ryhmiin. Mukana on mm. räpylän erilaisia nimityksiä, esim. *rämsä*, *räysä*, erilaisia lyöntien, esim. *nipsu* 'lyhyt lyönti, yleensä näpäys', *roikko* 'alakierteinen välilyönti', ja merkkien nimiä, esim. *EVM*, *eeveäm* 'ennakkovaroitusmerkki', *kopsu* 'merkki, joka käskee etenijän edetä sen mukaan, millainen lyönti on; jos on "oikea", edetään' sekä pelitilanteisiin liittyviä sanoja, esim. *hässäkkä* 'epäselvä pelitilanne'.

5.4 Pesäpallosanaston attraktiokeskukset

Kahdessa edellisessä alaluvussa (luvut 5.3 ja 5.4) olen käsitellyt pesäpallosanastoa sen mukaan, miten se on jakautunut osa-alueittain ja miltä aloilta se on lainannut sanoja. Sanaston osa-alueittaisesta jakautumisesta voidaan tarkastella attraktiokeskuksia ja lainautumisaloittaisesta jakautumisen perusteella voidaan nimetä joitakin ekspansiivisiä aihepiirejä.

Pesäpallosanaston vetovoimaisimmaksi attraktiokeskukseksi voidaan sanoa lyöntejä kuvaavien sanojen joukkoa, joka vastaa koko aineistosta noin neljänneestä. Lyöntiä kuvaavien sanojen määrän suhteellista suuruutta selittävät ainakin seuraavat seikat: lyönnit ovat merkittäviä koko pelin kulun

kannalta, erilaisia lyöntejä on paljon, ja niitä syntyy koko ajan lisää uusien pelaajien myötä, useimmille lyönneille on olemassa enemmän kuin yksi ilmaisu. Lyönti on myös hyvin tunteisiin vetoava tapahtuma pesäpallokentällä — olipa lyönti erittäin hyvin tai huonosti onnistunut, se saa joka tapauksessa aikaan liikehdintää ja ääntelyä katsomossa ja kentällä sekä kirvoittaa selostajan kielen.

Lyöntejä koskevaa attraktiivisuutta kuvaa myös se, että lyöntiä kuvaavien sanojen joukkoon on ilmaantunut lainoja useilta eri aloilta. Lyöntejä on seuraavilta laina-aloilta (suluissa esimerkkisana ja sen selitys): ammattikunnat ja instituutiot (*lukkarin pallo* 'lyhyt keskinäpäys, joka lukkarin kuuluisi hakea'), eläin- ja kasvikunta (*kengurupallo* 'pomppulyönti'), geometriset kuviot ja numeraalit (*tyhjän rajan varsi* 'varsilyönti, joka suunnataan siihen rajaa, jossa ei ole ulkopelaajaa'), huonekalut ja tarve-esineet (*kynttilä* 'koppilyönti'), luonnonilmiöt yms. (*aurinkopallo* 'koppilyönti, joka lyödään vasten aurinko pelaavalle ulkopelaajalle, jolloin aurinko saattaa häiritä kiinniottoa'), muut urheilulajit ja -välineet (*stopparinäppi* 'näpäyslyönti, joka jää lukkarin ja etupelaajan väliin; usein epäselvyyttä siitä, kumpi pallon hakee'), paikat ja alueet (*rajalyönti* '2- tai 3-pesän puolelle suunnattu lyönti'), ruoka ja syöminen (*puhkoa kuin muikkuja* 'lyödä useita kertoja läpi'), ruumiinosat (*poskiosuma* 'osuma, jossa maila ei lyötäessä osu pallon keskelle, vaan pallon ylä- tai alareunaan'), seura- ja korttipelit (*pinnä* 'kärkilyönti eli lyönti, jolla pisimmällä oleva etenijä pääsee etenemään'), sota (*saumalyönti* 'lyönti, joka suunnataan etumiehen ja polttajan väliin'), suunta ja sijainti (*nostovarsi* 'yläviistoon suunnattu painuva välilyönti', *välilyönti* 'polttolinjan yli, kopparin eteen suunnattu lyönti'), tekniset laitteet

(*turbopomppu* 'erittäin korkea pomppulyönti') ja työvälineet (*kirves* 'numerolla seitsemän lyövä pelaaja', *vasara* 'maila', *virveli* 'varsilyönti 2-rajaan golf-lyönnin tapaan'). Kulkuneuvot, vaatteet ja värit eivät ole lainanneet sanoja lyönteihin. Lisäksi mukana on elliptisiä ja slangijohtimellisia sekä luokittelemattomia ilmaisuja.

Ekspansiokeskuksia ei löydy sanaston sisältä, mutta pesäpallosanaston kannalta on olemassa kaksi merkittävää aihepiiriä, joista on lainautunut useita sanoja pesäpallosanastoon: työvälineiden nimet tai jollakin työvälineellä tehtävän työn kuvaaminen sekä ruokaan ja syömiseen liittyvät sanat. (Jatkossa puhun vain työvälineistä ja ruokasanoista.) Pesäpallosanastossa on 27 (eli 10,0%) sellaista sanaa, joka on lainautunut työvälineiden nimestä. Mikäli elliptisiä, slangijohtimisia ja muita sanoja ei lasketa, nousee työvälineistä lainattujen sanojen prosentuaalinen osuus 15%:iin. Määrä ei ole suuri, mutta merkittävää mielestäni on se, että työvälineiden nimiä on lainautunut usealle eri osa-alueelle pesäpallosanastoon. Myös ruokasanoja on lainautunut usealle eri pesäpallosanaston osa-alueelle. Ihmiselle läheiset asiat, kuten työteko ja syöminen, ovat toimineet ekspansiivisina sanaston kasvattajina pesäpallossa.

5.5 Pesäpallosanaston lyönti-substantiivien ja verbien analyysia

Tämän työn tarkoituksena ei ole tehdä sanaluokkakohtaista tarkastelua pesäpallosanoihin. Seuraavassa otan kuitenkin esille lyöntejä kuvaavat substantiivit, joita tarkastelen lähemmin komponenttianalyysin avulla. Verbien osalta teen tarkastelua niiden teonlaadun mukaan. Aineistossani

esiintyviä verbejä on kohtalaisen vähän toisin kuin urheilukielessä yleensä. Pulkkisen mukaan urheilukielen sanaston tyypillinen piirre on verbien runsaus ja monipuolisuus selostuksessa (Pulkinen 1984: 12).

5.5.1 Lyönti-substantiivien komponenttianalyysia

Komponenttianalyysin eräänä päätarkoituksena on osoittaa samaan sanakenttään kuuluvien sanojen merkityseroja. Olen valinnut analyysini kohteeksi lyöntiä kuvaavat substantiivit, koska ne muodostavat selkeärajaisen joukon (vrt. huonekalujen tai sukulaisuussuhteiden nimitykset). Aineisto koostuu 60:stä lyöntiä kuvaavasta substantiivista.

Seuraavassa taulukossa (Taulukko 4. Lyöntien komponenttianalyysi) on eri lyöntien merkityskomponenteista vertailevaa kuvausta. Kunkin komponentin vallitsevana merkinä on plus (+), ja sen vastakohtana miinus (-). Irrelevanssia piirrettä osoittaa nolla (0). Sulkeet merkin ympärillä osoittavat, että piirre voi olla mahdollinen.

Taulukko 4. Lyöntien komponenttianalyysi osa 1

	lallukola	koukkunäppi	lukkarin pallo	peitetty	stopparinäppi	ähky	ähky	nipsu	pieni	löytö	kuolleen kulman varsi	tyhjän rajan varsi	varsi	virveli	välivarsi	välkkärvarsi	luri	lunttapomppu	kengurupallo	kenttämestarin pomppu	leikkuri	löysä pomppu	piikkaus	piikki	pitkäpomppu	räkäpomppu	sammakkolyönti	turbopomppu
Lyönti	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Suunnattu etukentälle	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Suunnattu keskikentälle	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Suunnattu takakentälle	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Maila vaaka-asennossa	+	+	0	0	0	0	0	0	0	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+	+	+	+	0	0	+	+
Maila pystyasennossa	-	-	0	0	0	0	0	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	+	+	0	0	0	0
Keskele suunnattu	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	0	0	0	0	0	+	+	0	0	0
Rajaan suunnattu	+	+	-	0	0	0	-	0	0	-	-	+	+	+	+	+	+	-	0	0	0	0	+	+	0	0	0	
Kentällemenolyönti	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	0	0	+	+	+	+	-	-	-
Vaihtolyönti	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Kotiutuslyönti	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kierteinen	+	+	-	0	-	-	0	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pomppiva	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
Osuma mailan varteen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	+	+	+	+	+	+	+	+	+	0	0	+	+	+	+	+	+	+
Epäonnistunut	-	-	-	-	0	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-	-	-

Erottelevina piirteinä analyysissä on käytetty seuraavia piirteitä: lyönnin suuntaaminen kentän pituussuunnan mukaan etu-, keski- tai takakentälle, mailan asento lyöntihetkellä, lyönnin suuntaaminen kentän leveys suunnassa keskelle kenttää tai rajoihin, lyönnin käyttötarkoitus (kentällemeno-, vaihto- vai kotiutuslyönti), kierteisyys, pomppivuus, pallon osumakohta mailaan lyöntihetkellä ja epäonnistuminen. Kierteisyydellä tarkoitetaan pallon kierrettä ilmalennon aikana tai sitä, että pallo kiertyy lyönnin voimasta ulos kentältä. Pallon osumakohta mailaan voi olla joko mailan keskelle eli varteen tai mailan päähän eli siihen päähän, josta ei pidetä kiinni.

Selkein erotteleva piirre lyönneissä on se, mihin lyönti on suunnattu. Eri-tyisen erotteleva piirre on lyönnin suuntautuminen etu-, keski- tai takakentälle. Yleensä lyönti suunnataan vain yhteen näistä, mutta muutamien lyöntien kohdalla on poikkeuksia, esimerkiksi *rajalyönti* '2- tai 3-pesän puolelle suunnattu lyönti' ja *vimpautus* 'rajalyönti, jossa käänö tehdään viime hetkellä ranteella'. Myös lyönnin suuntautuminen joko keskelle kenttää tai kentän rajaa kohti on melko erotteleva piirre. Tosin on myös lyönnejä, jotka voivat suuntautua molempiin, joten näissä lyönnin suunta ei ole olennainen piirre, vaan erottelevana piirteenä on jokin muu (saltaus, voima jne.), esimerkiksi *peitetty* 'loppuun asti salattu näpäys' ja *junttapomppu* 'pomppulyönti, joka on lyöty kovalla voimalla'.

Myös lyönnin kierteisyydellä ja pomppivuudella voidaan selkeästi erotella lyönnejä toisistaan. Voidaan sanoa, että jos lyönti on kierteinen, se ei ole pomppiva, esimerkiksi *jallukola* 'kovakierteinen 1-rajanäpäys, joka lyödään vasemmalta', ja jos lyönti on pomppiva, se ei ole kierteinen, esimerkiksi

pitkäpomppu '3-vahdin tai sieppari/2-vahdin ylittävä pomppulyönti'. Kuitenkin on myös paljon lyöntejä, joilla ei ole näitä kumpaakaan piirrettä, esimerkiksi *varsi* 'varsilyönti; yleensä polttolinjan eteen suunnattu lyönti, joka ohittaa etumiehen, *koukku* '1- tai 2-rajaaan suunnattu lyhyt lyönti' ja *pystäri* 'pystymailalyönti'.

Lyönnin pääasiallinen käyttötarkoituskkin on melko hyvin erotteleva piirre. Tämän perusteella voidaan sanoa olevan kolmenlaisia lyöntejä: (1) lyöntejä, jotka ovat kentällemenolyöntejä ja vaihtolyöntejä, (2) lyöntejä, jotka ovat vaihtolyöntejä tai vaihtolyöntejä ja kotiutuslyöntejä ja (3) lyönnit, jotka ovat pelkästään kotiutuslyöntejä. Kentällemenolyöntejä, esim. *stopparinäppi* 'näpäyslyönti, joka jää lukkarin ja etupelaajan väliin; yleensä on epäselvyyttä siitä, kumpi pallon hakee', käytetään silloin, kun kenttä on tyhjä etenijöistä, ja kärkietenijä yrittää päästä kentälle. Tosin aineistossa ei ole yhtään sellaista lyöntiä, jota käytettäisiin pelkästään kentällemenolyöntinä. Vaihtolyöntien, esim. *kuolleen kulman varsi* 'varsilyönti, joka on suunnattu 1-vahdin, 2-vahdin ja 2-polttajan muodostamaan kolmioon', avulla pyritään saattelemaan kentälle oleva etenijä seuraavalle pesälle. Kotiutuslyönnin, esim. *kuppura* 'yläkierteinen välilyönti', tavoitteena on saada kärkietenijä 3-pesältä kotipesään.

Kentällemen- ja vaihtolyönteinä käytetään esimerkiksi seuraavia lyöntejä: *koukkunäppi* '1-rajanäpäys, joka lyödään vasemmalta' ja *lukkarin pallo* 'lyhyt keskinäpäys, joka lukkarin kuuluisi hakea'. Pelkkinä vaihtolyönteinä voidaan käyttää esimerkiksi *pientä* 'lyhyt lyönti; käytetään yleensä vaihtotilanteessa', *tyhjän rajan vartta* 'varsilyönti, joka on suunnattu siihen rajaan,

jossa ei ole ulkopelaajaa' ja *kääntönäppiä* 'rajaan suunnattu näpäys'. Sekä vaihto- että kotiutuslyönneiksi soveltuvat esimerkiksi seuraavat lyönnit: *virveli* 'varsilyönti 2-rajaan golflyönnin tapaan' ja *saumalyönti* 'lyönti, joka suunnataan etumiehen ja polttajan väliin'. Pelkästään kotiutuslyönteinä käytettävät lyönnit löytyvät taulukon yhden ryhmittelyn sisältä. Näitä ovat esimerkiksi *kupperi*, *vapa* 'yläkierteinen välilyönti' ja *välilyönti* 'polttolinjan yli, kopparin eteen suunnattu lyönti'. Lisäksi on vielä huomattava, että muutamat lyönnit soveltuvat käytettäviksi kaikissa tilanteissa, esimerkiksi *stopparinäppi* 'näpäyslyönti, joka jää lukkarin ja etumiehen väliin; yleensä epäselvyyttä siitä, kumpi pallon hakee' ja *laaka* 'pelaajan hartian korkeudella menevä peruslyönti'.

Kovin selkeää lyöntien käyttötarkoitukseen perustuvaa erottelua ei kuitenkaan voi enää tehdä, koska nykyään lähes kaikki lyönnit soveltuvat kaikkiin tilanteisiin, esimerkiksi näpäys- ja pomppulyönnillä voidaan ottaa etenijä kotiin siinä missä välilyönnilläkin. Lisäksi on muistettava, että tällainen luokittelu on vaikea tehdä myös sen takia, että tilanne ja ulkokentän sijoittuminen vaikuttavat paljon lyönnin valintaan. Enää ei voi siis sanoa, että kärkietenijän ollessa 2-pesällä häntä vaihdetaan 3-pesälle aina 2-rajaan suuntautuneella näpäyslyönnillä.

Vähemmän erottelevia piirteitä ovat mailan asento tai pallon osuma mailan varteen. Tosin on olemassa lyöntejä, joissa mailan vaaka- tai pystyasennolla on merkitystä, mutta on myös lyöntejä, joissa mailan asennolla ei ole merkitystä tai se vaihtelee lyöjän mukaan. Jos pallo lyönnin aikana osuu mailan varteen eli pituussuunnassa mailan keskiosaan, silloin maila on ai-

na vaaka-asennossa, esimerkiksi *tyhjän rajan varsi* 'varsilyönti, joka on suunnattu siihen rajaan, jossa ei ole ulkopelaajaa'. Pallon osuma mailan varteenkin vaihtelee paljon lyöjän tai sen mukaan, kuinka paljon lyöntiin halutaan voimaa (mailan kärkeen eli siihen päähän, josta ei pidetä kiinni, osuneessa pallossa on yleensä enemmän lentovoimaa).

Selkeästi epäonnistuneiksi lyönneiksi voidaan laskea vain muutama aineistoni lyönneistä, esimerkiksi *sammakkolyönti* 'epäonnistunut pomppulyönti' ja *kaksoislyönti* 'lyönti, jossa pallo osuu mailaan kaksi kertaa; laitton lyönti'. Lyönneissä tapahtuu epäonnistumisia siinä missä kaikessa muusakin pesäpallokentällä, mutta pelaajat, katsojat tai muut pesäpallot ihmiset ovat halunneet nimetä niistä vain murto-osan. Tosin esim. tilanne, jossa lyöjä saa aikaan kolme paloa omalla lyöntivuorollaan, on yksi pahimmista epäonnistumisista sisäpelissä, ja tälle tilanteelle onkin annettu neljä eri synonyymia *hat trick*, *hodari*, *hot dog* ja *tripla*. Enemmän epäonnistuneita tilanteita on kuitenkin kuvattu ulkopelissä, ja mielestäni sisäpelin ja erityisesti lyöntipelin arvostus näkyy tässä.

Kolmen viimeisen ryhmän sanat eivät ole varsinaisia lyöntejä, vaan pikemminkin yleisiä lyöntejä kuvaavia sanoja, joissa erottelevia piirteitä on vähän. Esimerkiksi *E-poikien lyönti* 'kesy ja vaisu lyönti' voi olla millainen tahansa, mutta vaisuutensa takia sen voidaan sanoa olevan epäonnistunut. Vastaavasti *vänkä* 'hyvin onnistunut lyönti, johon ulkopelaajalla ei ole mitään mahdollisuuksia' voi olla millainen lyönti tahansa, mutta olennaista on se, että se on erittäin hyvin onnistunut. Myös *riskilyönti* 'lyönti, joka lyödään joko merkin ollessa päällä tai viimeisenä lyöntinä ennalta arvaamat-

tomaan paikkaan' voi olla millainen lyönti tahansa. Olennaista lyönnissä on vain se, että tilanteessa otetaan riski — koskaan ei tiedä, tuleeko lyönnistä onnistunut vai epäonnistunut.

Yksi lyönti, nimittäin *opotta*, voitaisiin laskea kuuluvaksi myös palot, juoksut -ryhmän sanoihin. Tämä lyönti tarkoittaa (yleensä taka)laitonta lyöntiä, ja jos viimeinen lyönti on laitton, lyöjästä tulee palo.

Myöskään *poskiosuma* 'osuma, jossa maila ei lyötäessä osu pallon keskelle, vaan pallon ylä- tai alareunaan' ei ole varsinainen lyönti, koska voidaan sanoa, että kyseessä on "vahinko", joka pelaajalle tapahtuu lyönnin aikana. Olennaista kuitenkin on, että näitä vahinkoja sattuu yleensä vain vaakamailalyönneissä.

Mitä yleisiä päätelmiä taulukon 4 mukaan voi tehdä lyönneistä? Entä mitä lyönnit kertovat pesäpallosta lajina? Tämän taulukon mukaan ainakin erilaisia pomppulyöntejä on paljon. Pomppulyönnit ovat yleistyneet varsinkin viime vuosina, kun niiden lyömistä helpottaneet hiekkatekonurmipinnat kenttien alusmateriaalina ovat yleistyneet. Toisaalta taas pomppujen lyömistä on yritetty vaikeuttaa siirtämällä kotipesän laittoman kaarta kauemmas.

Myös näpäyslyöntejä ja muita etukentälle suunnattu lyöntejä on paljon. Määrää selittänee se, että nämä lyönnit ovat käyttökelpoisia kentällemenylyönteinä ja vaihtolyönteinä. Kentällemeno ja eteneminen pesältä toiselle on tärkeää sen takia, että ilman niitä ei saada etenijää 3-pesälle

odottamaan kotiutusta ja mahdollista juoksua. Mielestäni näpäslyönnin arvostus näkyy siinä, että se on yleensä ensimmäinen lyönti, joka aloittelevalle pesäpallojuniorille opetetaan. Myös huippupelaajat käyttävät paljon näpäslyönnejä. Lisäksi he saattavat kehitellä omia tapojaan näpäysten lyöntiin, esimerkiksi lyönti yhdellä kädellä, tai pallon osuma mailan tuppeen eli siihen päähän, josta normaalisti pidetään kiinni. Aineistossani on myös yksi näpäslyönti, joka on nimetty kehittäjänsä mukaan (*jallukola*).

Vaakamailalla lyötäviä lyönnejä on enemmän. Uskon myös, että vaakamailalyönnit ovat vanhempia, koska pesäpallon lyöntiä käytettiin hyväksi sotilaskoulutuksen ampumakoulutuksessa. Erkki Laitinen (1983) on todennut, että "lyöminen vaatii käden ja silmän tarkkuutta ja muistutti suorituksena heittolaukausta". (Laitinen 1983:80.)

Pystymailalyönnejä ei käytetä ei niin paljon kuin vaakamailalyönnejä. Yksisy syy saattaa olla se, että niiden lyömiseen tarvitaan enemmän taitoa. Pystymailalyönnit eivät ole niin helposti hallittavissa, eivätkä ne ole sivusuunnassa kovin tarkkoja lyönnejä. Vaakamailalyönti on tarkempi, helpommin suunnattavissa ja kääntöjä lyöntiin voi tehdä vielä aivan viime hetkellä. Tosin pomppulyöntien myötä pystymailalla lyötävät lyönnit ovat lisääntyneet. Pomppulyönnit ovat kuitenkin sen verran vaikeita lyönnejä, että ne eivät kuulu jokaisen pelaajan lyöntivalikoimaan. Naisten pomppulyönnit puolestaan ovat sen takia harvinaisia, että pallo on pehmeä eikä pomppaa niin helposti ja lyöntiin tarvittaisiin voimaa.

5.5.2 Verbien analyysia teonlaadun mukaan

Analysoitavia verbejä aineistossa on 45, joista sanaliittoilmaisuja on 24.

Tässäkin on laskuista jätetty pois tuomarin toimintaa arvostelevat ilmaisut, joita käsittelen tässä työssä toisaalla. Seuraavaan taulukkoon on ryhmitelty pesäpallosanastossa esiintyvät verbit teonlaadun mukaan. Jaottelussa on otettu huomioon koko sanaliitto ja myös sen selitys.

Taulukko 5. Verbien ryhmittely teonlaadun mukaan.

	n	%
saavutus (<i>haistaa, heittää kuin naiset, irrottaa, irrottaa lavat, kauhoa, käydä pelimiehen munkki, lyödä melko moukkuja, lyödä pesän taakse, lyödä pesän päälle, näpyttää, oikaista, painua maisemiin, pallottaa, panna taulu seinälle, panna ura kehyksiin, polttaa hännästä, pudottaa, puhdistaa kenttä, puhkaista, purkaa ajo, putsata pajatso, rikkoa kuparinen, saada lusikka, sumputtaa, sylkeä pallo pois, syöttää suihin, tappaa, tirskahtaa, tuhota, täyttää</i>)	30	66,7
toiminta (<i>kurottaa, kämmätä, kärkyä, leipoa, pelata kahdella kärjellä, pelata nollaa, pelata tyhjää kenttää, pompottaa, puhkoa kuin muikkuja, tarjoilla, tulla sisään</i>)	11	24,5
suoritus (<i>ruuvata, veivata</i>)	2	4,4
tila (<i>olla jousi räpylässä, olla viuhkan varressa</i>)	2	4,4
yhteensä	45	100,0

Ylivoimaisesti eniten aineistossa esiintyy saavutus-verbeyä. Tämän ryhmän verbeille ominaista on hetkellisyys eli verbin kuvaama toiminta tapahtuu tietyllä aikavälillä. Ryhmän verbeille on myös ominaista se, että niiden ku-

vaama toiminta päättyy luonnollisella tavalla, esim. *purkaa ajo* 'tulla lyömään ajotilanteessa', *panna ura kehyksiin* 'lopettaa pelaajaura', *rikkoa kuparinen* 'tehdä ensimmäinen juoksu', *tappaa, tuhota* 'tehdä palo etenijästä'. Kaikissa mainitsemisani esimerkeissä verbin kuvaama toiminta päättyy, kun tavoite on saavutettu, esim. ajotilanne purkautuu automaattisesti, kun 3-pesällä ollut etenijä saadaan kotiin, pelaajaura loppuu, kun viimeinen peli on ohi, kuparinen menee rikki, kun joukkue on tehnyt ensimmäisen juoksun, ja etenijä on palanut pesälle, jos pallo on ehtinyt sinne ennen häntä.

Toimintaa kuvaavia verbejä on edellistä ryhmää huomattavasti vähemmän. Toiminta-ryhmän verbeille on tyypillistä jatkuvuus, esimerkiksi *puhkoa kuin muikkuja* 'lyödä useita kertoja läpi', *tarjoilla* 'antaa helppoja syöttöjä'. Toiminta-verbien kuvaama tapahtuma on käynnissä sen ajan, kun verbin kuvaama tekeminen vie aikaa, esimerkiksi *pelata nollaa, pelata tyhjää kenttää* 'olla sisäpelitilanteessa, jolloin kentällä ei ole etenijöitä' kestää niin kauan, kunnes kentälle saadaan etenijä.

Suoritus- ja tila-verbejä on vain marginaalinen määrä koko aineiston verbeistä. Suoritus-verbeille on tyypillistä jatkuvuus. Suoritus-verbien kohdalla ajasta puhuminen tarkoittaa sitä aikaa, joka kuluu toiminnan loppuunsaattamiseen. Aineistossani esiintyvät molemmat tämän ryhmän verbit tarkoittavat samaa ja kelpaavat hyvin esimerkeiksi: *ruuvata, veivata* 'lyödä sellainen rajalyönti, jossa kääntö tehdään viime hetkellä ranteella'. Lyönti on loppuunsaatettu, kun viime hetken rannekääntö on tehty.

Tila-verbeille tyypillistä on pysyvyys eli verbin kuvaamaa toimintaa voi tapahtua koko ajan tietyllä aikavälillä. Aineistoni esiintyvät molemmat tilaverbit ovat mielestäni erittäin kuvaavia: *olla jousi räpylässä* 'kiinniotosta: pallo kimpoaa pois räpylästä' ja *olla viuhkan varressa* 'toimia pelinjohtajana'.

Mitä pesäpallosanaston verbit kertovat lajista Vendlerin laatiman verbien teonlaadun luokittelun mukaan? Saavutus-verbien suuri määrä kertoo ainakin sen, että toiminta pesäpallokentällä on hetkellistä: pelissä tapahtuu koko ajan, ja hetkessä siirrytään tilanteesta toiseen. Mielestäni saavutus-verbien suuri määrä on myös viesti siitä, että pelaajalta vaaditaan kykyä reagoida nopeasti alati muuttuviin tilanteisiin. Vastaavasti taas tilaverbien vähäinen määrä on viesti siitä, että pesäpallossa ei pelin aikana juuri mikään muu ole pysyvää kuin pelinjohtaja: pelaajien lyöntijärjestystä ja ulkopelipaikkoja voidaan vaihdella kesken pelin miten sattuu, mutta harvemmin pelinjohtajaa vaihdetaan kesken pelin.

6 PESÄPALLOSANAT METAFORINA ORVOKKI AUTION ROMAANEISSA

6.1 Orvokki Autio ja trilogiasarja *Pesärikko*

Orvokki Autio syntyi 27.7.1941 Kurikassa. Ylioppilaaksitulonsa jälkeen hän muutti Helsinkiin opiskelemaan ja aloittelemaan kirjailijanuraansa. Asuinympäristön vaihdosta huolimatta hänen tuotannossaan pohjalaisuus on keskeistä miljööön ja ihmisten sielunmaiseman kuvauksessa. (Saaristo

1987: 14.)

Trilogiasarjaa *Viistotaival* (ilm. 1980), *Kotipesä* (ilm. 1982) ja *Merkki päällä* (ilm. 1985) voidaan pitää Aution yhtenä pääteoksena. Yhtenä niteenä sarja ilmestyi vuonna 1986 nimellä *Pesärikko*. Trilogian runkona on pesäpallopeli ja -sanasto, joka näkyy mm. teosten ja lukujen nimissä. Sarjassaan Autio symbolisoi elämää pelinä, jossa "voi haavoittua tai kuolla ja jossa on omat lukkarinsa, kotipesänsä, sisä- ja ulkopelivuoronsa". (Saaristo 1987: 16.)

Trilogiasarjan ensimmäisessä osassa *Viistotaipaleessa* kuvataan sarjan päähenkilöiden Armin ja Olavin suhteen alkua 1950-luvulla. Armi on juuri koulunsa lopettanut nuori nainen ja Olavi vanhaksi pojaksi jäänyt taksikuski, joka asuu yhdessä dominoivan äitinsä ja tätinsä kanssa. Olavi rupeaa kosiskelemaan lapsellista ja kokematon Armia, joka lopulta myöntyy ja menee naimisiin Olavin kanssa vanhemmiltaan salaa. Armi muuttaa pois kotoa uuteen taloon suoraan anopin määräysvallan alle. Kun kirjan lopussa Armille ja Olaville syntyy ensimmäinen lapsi, on Armi saanut huomata, että avioelämä ei täyttänytkaan kaikkia odotuksia ja että joskus elämä voi olla kovaa ja täynnä haavoja ja kolhuja.

Toisessa osassa *Kotipesässä* Armi ja Olavi ovat muuttaneet pois anopilasta ja Armi yrittää luoda perheelleen oman elämän. Olavin kuitenkin on vaikea irrottautua lapsuudenkodistaan ja äitinsä vaikutusvallasta. Äitinsä luo Olavi aina pakeneekin, kun kotona on vaikeuksia. Toinen osa on täynnä menetyksiä, kun Armi saa keskenmenon odottaessaan kolmatta lastaan

ja Olavin Ilmi-täti kuolee. Armi myös tajuaa vähitellen, ettei Olavi todellisuudessa ollutkaan samanlainen kuin haaveissa, ja ongelmia aiheuttaa myös Olavin sairaaloinen mustasukkaisuus. Toinen osa päättyy Armin itsenäisiin ratkaisuihin: hän hankkii itselleen työpaikan ja päättää erota Olavista.

Kolmannessa osassa *Merkki päällä* liikutaan Pohjanmaan lisäksi Tampereella, jonne Armi on muuttanut jätettyään Olavin. Armi kamppailee yksinäisyytensä ja murrosikäisten lastensa kanssa. Trilogiasarjan päätösosan keskeiseksi henkilöksi nousee kuitenkin Olavi, joka sairastuu psyykkisesti ja joutuu mielisairaalaan hoitoon. Sarjan lopussa ympyrä kuitenkin sulkeutuu, ja pesäpallokenttä on kierretty kokonaan, kun Armi tekee päätöksen muuttaa takaisin Pohjanmaalle.

6.2 Trilogiasarjan lukujen tarkempaa analyysia

Aution Pohjanmaalle sijoittuvan trilogiasarjan romaanien ja lukujen nimet ovat kaikki pesäpalloaiheisia. Kun sarja ilmestyi yhtenä niteenä ensimmäisen kerran vuonna 1986, myös se sai nimensä pesäpallosta. Trilogiasarja kantaa nimeä *Pesärikko*. Pesäpallossa se tarkoittaa tilannetta, jossa juoksija saapuu pesälle käymättä edellisillä pesillä. Pesärikon tehnyt juoksija kuolee. Voitaisiin kai sanoa, että elämä on eletävä sillä hetkellä ja käytävä joka pesällä, eikä saa ajatella asioita liian pitkälle eteenpäin.

6.2.1 Viistotaival — hankala pesäväli edetä

Pesäpallossa viistotaival tarkoittaa 1-pesältä 2-pesälle kulkevaa taivalta, joka ei ole kovin pitkä, mutta jolla eteneminen on toisinaan kovin hankalaa. Pitkä ei ole myöskään matka Armin kotitalosta Olavin kotitaloon, mutta Armin taival kotoa anoppilaan on täynnä hankaluuksia.

Romaanin ensimmäinen luku on nimeltään *Kotipesä*. Pesäpallossa kyse on pesästä, josta lyöjä lähtee ja jonne hän palaa kentän kierrettyään. Romaanissa Armi on lähdössä kotipesästä eli lapsuudenkodin turvasta. Luvun nimenä kotipesä viitanee lisäksi siihen, että romaanin kertoja tuo esille Armin kotiolojen ja taustojen lisäksi myös Olavin kotioloja ja taustoja.

Toinen luku on saanut nimekseen *Lähtötaival*. Pesäpallossa kyse on taipaleesta, joka kulkee kotipesästä 1-pesälle. Astuessaan lähtötaipaleelle etenijä menettää kotipesän turvan. Romaanin luku kertoo Armin ja Olavin suhteen alkutaipaleesta ja syvenemisestä kihlautumiseen asti. Armi on poistumassa kotipesän turvasta. Suhteen alku ei ole helppo, mutta toisinaan pesäpallossakin on hankala päästä kotipesästä 1-pesälle palamatta.

Kolmas luku on *Ajolähtö*, joka pesäpallossa tarkoittaa sitä, että kaikilla pesillä on etenijä ja viimeisellä lyönnillä on kaikkien edettävä. Kyseessä on siis eräänlainen pakkotilanne. Romaanissa Armi pakkaa tavaransa ja muuttaa Olavin kotitaloon eli Larvaan, jossa ruvetaan välittömästi järjestelmään Armin ja Olavin naimisiinmeno. Armi joutuu tilanteessa ajolähdön kaltaiseen pakkotilanteeseen: toisaalta tekisi mieli toimia isän ja äidin tah-

don mukaan ja olla menemättä naimisiin Olavin kanssa, toisaalta taas olisi kuunneltava Olavin ja hänen äitinsä ja tätinsä mielipidettä. Armi kuitenkin saa kotoa vihkiluvan, kun isä luulee, että kyseessä on ns. pakkoavioliitto.

Romaanin neljäs luku kantaa samaa nimeä kuin romaanikin eli *Viistotaival*. Pesäpallossa se tarkoittaa pesäväliä 1-pesältä 2-pesälle. Kuten jo luvun alussa mainitsin, pesäväli ei ole pitkä, mutta se on hankala kulkea. Usein etenijä tarvitsee avukseen hyvän vaihtolyönnin ehtiäkseen päätepesälle palamatta. Romaanissa Armi tarvitsee Larvan rengin Eetin apua suunnitellessaan vierailua kotiinsa Olavilta, anopilta ja Ilmi-tädiltä salaa. Matka kotiin ei ole pitkä, mutta sinne on hankala päästä. Vaikka Armi onnistuukin suunnitelmassaan, tilanteen jälkiselvittelyissä nousee riita hänen ja anopin välille.

Romaanin viides ja viimeinen on luku on nimeltään *Haava*. Pesäpallossa syntyy silloin haava, kun etenijä on irti pesästä koppilyönnin kiinnioton aikana eli etenijä haavoittuu. Tässä luvussa Armia haavoitetaan monelta taholta: suhde anopin kanssa joutuu vastatuuleen ja Armi saa kuulla kodin ulkopuoliselta naiselta, että Olavilla on avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi jonkun Elvin kanssa. Romaani päättyy siihen, kun Armin ja Olavin ensimmäinen lapsi syntyy ja Armi tuo esille ensimmäisen kerran esille oman tahtonsa: hän haluaa muuttaa pois Larvasta.

6.2.2 Kotipesä — lyöjän ja etenijän turvapaikka

Pesäpallossa on siis kyse pesästä, josta lyöjä lähtee ja jonne hän palaa kentän kierrettyään. Armi ja Olavi ovat muuttaneet omaan kotiin Kainaastolle¹ pois anoppilasta. Perhe on kasvanut, ja Armi odottaa jo kolmatta lastaan.

Trilogiasarjan toinen osa alkaa romaanin nimeä kantavalla luvulla *Kotipesä*. Armi viihtyy hyvin omassa kodissaan, vaikka Olavin kanssa onkin alkanut mennä huonommin. Olavi sen sijaan vieraillee usein äitinsä luona, ja hänen on vaikea irrottautua lapsuudenkodistaan. Olavin riippuvuutta äidistä ja eräänlaista etäisyyttä Armista kuvaa hyvin myös seuraava katkelma romaanista:

Armille tuli mieleen, kuinka pesäpallossa pelaajille oli näytetty kotipesästä merkkiä, koska piti lähteä juoksemaan. Hänestä tuntui nyt, että merkki oli aina päällä ja merkkejä näytti anoppi häneltä salaa. Ja Olavi totteli jokaista merkkiä. Armi ei osannut niitä merkkejä, jolla Olavin olisi saanut liikkeelle.

(Autio 1992: 281.)

Romaanin toinen luku onkin nimeltään *Merkki päällä*. Pesäpallossa kyseessä on pelinjohtajan antama tieto siitä, että seuraavan lyönnin aikana edetään. Merkkejä tässä luvussa näyttää lähinnä anoppi; hänellä on päällä varsinainen yllätysmerkki tuodessaan äitienpäivänä valokuvaajan Kainaastolle kertomatta siitä mitään etukäteen Armille. Olaville merkkejä ovat oudot unet, jotka saavat hänet mustasukkaiseksi niin Armista kuin entisestä tyttöystävästä Elvistäkin.

¹ Aution mukaan yleispätevä kylän nimi Etelä-Pohjanmaalla. Kainaasto-niminen kylä on ainakin Kauha-

Romaanin kolmas luku on nimetty *Kuolemaksi*. Nykyään se on poistettu pesäpallon virallisemmasta termistöstä, ja tilalle on otettu termi palo. Pesäpallossa kuolema (eli palo) tulee silloin, kun pallo ehtii pesälle ennen etenijää tai jos lyöjän viimeinen lyönti on laiton. Romaanissa kyse on kahdesta todellisesta kuolemasta, kun Olavin Ilmi-täti kuolee ja Armi saa keskenmenon.

Neljäs luku kantaa jälleen nimeä *Kotipesä*. Armi palaa sairaalasta kotiin täysin elämänhalun menettäneenä, ja Olavi muuttuu jollakin tavalla oudoksi. Mutta eihän pesäpallossakaan ole tunnelma kovin korkealla silloin, kun etenijä palaa kuoleman (eli palon) jälkeen takaisin kotipesään.

Trilogian toisen osan päätösluvun nimi on *Vuoronvaihto*. Pesäpallossa vuoronvaihto tapahtuu, kun sisäpelijoukkueen tilille on kertynyt kolme palloa — lyöjistä tulee kiinniottajia ja kiinniottajista lyöjiä. Romaanissakin roolit vaihtuvat, kun Armi rupeaa elämään itsenäisempää elämää. Hän ei kestä enää Olavin sairaalloista mustasukkaisuutta ja päättää hankkia itselleen työpaikan. Armi myös tekee raskaan päätöksen erota Olavista. Romaani päättyy siihen, kun Armi alkaa järjestellä muuttoaan kirkonkylään.

6.2.3 Merkki päällä — seuraavalla lyönnillä edetään

Merkki päällä tarkoittaa sisäpelissä pelinjohtajan antamaa tietoa siitä, että seuraavalla lyönnillä on edettävä.² Tässä trilogiasarjan päätösromaanissa on merkki koko ajan päällä, kun Olavin hulluuden merkit alkavat näkyä.

Romaani alkaa *Kunniajuoksu*-nimisellä luvulla. Pesäpallossa kunniajuoksun tehnyt lyöjä ehtii edetä omalla lyönnillään 3-pesälle saakka.

Romaanissa Armi on tehnyt todellisen kunniajuoksun päättäessään lopullisesi erota Olavista ja muuttaessaan Tampereelle asumaan lasten kanssa. Helppoa Armilla ei onnistuneesta suorituksesta huolimatta kuitenkaan ole, vaan hän kiistelee päivittäin teini-ikään ehtineen Tiina-tyttärensä kanssa.

Olavikin rupeaa antamaan merkkejä tyhjillä puhelinsoitoilla.

- *Eikö vastattu? kysyi Laimi.*
- *Vastattihin, sanoi Olavi ja pani kädet taskuhun. – Minä annoon vaan merkin.*

(Autio 1992: 608.)

Romaanin toinen luku on nimeltään *Kotipolku*. Pesäpallossa kotipolku johdattelee etenijän 3-pesältä kotipesään. Taival on pisin yksittäinen taival pesäpallokentässä ja erittäin hankala kulkea. Hankaluudet näkyvät erityisesti Armin suhteessa Tiinaan, joka tuo murhetta äidilleen koulupinnaamisella ja kapinallisella käytöksellään. Olavi puolestaan kulkee yksinään pitkää taivalta kuvitellessaan olevansa puutarhaneuvos. Olavi kuljeskelee

² Romaanin nimenä *Merkki päällä* viittaa myös 1960-70-luvulla menossa olleeseen yhteiskunnan rakennemuutokseen. Koko maa oli liikekannalla, vanha ei tuonut enää turvaa, oli lähdettävä liikkeelle. (Autio 1998.)

myös urheilukentällä ja kuvittelee antavansa merkkejä Armille pelissä.

Romaani ja koko trilogiasarja päättyy tutunnimiseen lukuun *Kotipesä*.

Anoppi tulee jouluksi Armin ja lasten luo Tampereelle ja kertoo Olavin hulluskohtauksista ja hoitoon viemisestä. Armin suhtautuminen anoppiin ja myös Olaviin muuttuu. Tiina rakentaa uudenlaisen suhteen isäänsä, ja myös hänen suhteensa äitiinsä paranee. Olavi pääsee mielisairaalaan kotiin Larvaan, jonne myös lapset matkustavat pääsiäiseksi. Romaani päättyy siihen, kun Armi rupeaa suunnittelemaan muuttoa takaisin Pohjanmaalle, kotiseudulle. Vain kotona ihminen tuntee olonsa turvalliseksi; pesäpallotankin todellinen turvapaikka on kotipesä.

Aution ohella eräs nuortenkirjailija on rakentanut teoksiansa pesäpallon ympärille. Marja-Leena Tiaisen teos *Jaakobin enkelit* ilmestyi vuonna 1997. Kirja kertoo Millasta ja maineikkaasta naisten superpesisjoukkueesta (Jaakobin enkelit), joka kosii häntä siepparikseen. Tiaisen kaksi muuta pesäpalloon liittyvää teosta ovat *Väärät pois, Vatanen* (ilmestynyt vuonna 1989) ja *Pallo hukassa, Vatanen* (samoin 1989). Tiaisen innostus pesäpalloa kohtaan selittyy hänen taustastaan käsin: hän on kotipaikkakunnallaan Viinijärvellä toiminut Viinijärven Urheilijoiden naispesäpallotankin taustavoimissa.

6.3 Pesäpallo, kieli ja kulttuuri

6.3.1 Pesäpallon asema eteläpohjalaisessa kulttuurissa

Pesäpallo on osa suomalaista kulttuuria, ja ainakin Etelä-Pohjanmaalla se on ollut ja on edelleen hyvin merkittävässä asemassa. Pesäpallon vakiintumiseen Suomen urheiluelämässä vaikutti lajin perinteiden lisäksi myös lajin poikkeuksellisen luja sidonnaisuus paikallisyhteisöön. Erityisen voimakkaana pesäpallon paikallisvire on näkynyt juuri Pohjanmaalla. Esimerkiksi 1920-luvulla Etelä-Pohjanmaalla kylät kamppailivat keskenään pesäpallon edeltäjää pitkäpalloa pelaten. Kylän väki kannusti kentän reunalla sankoin joukoin ja piinasi metelöinnillään vierasjoukkuetta. Samalla myös kyläläisten yhteishenki parani, ja monet pohjalaiset huomauttivat, että kyläottelut korvasivat vanhat kylätappelut. (Laitinen 1983: 193.)

Pesäpallosta kehkeytyi nopeasti seudun valtaurheilu: laji eli vireänä maakunnan kyläyhteisöissä ja nuori polvi omaksui lajin nuorena. Lakeuden avarat niityt, talojen ja koulujen pihat sekä urheilukentät takasivat pelaajilla hyvät mahdollisuudet lajin harrastamiseen. Myös seudun asumismuoto edisti lajin juurtumista Etelä-Pohjanmaalle: kylät olivat melko suuria ja yhtenäisiä ja sijaitsivat lähellä toisiaan, ja väestön sosiaaliset raja-aidat eivät olleet kanssakäymisen tiellä. Pohjalaiseen paikallispatriotismiinkin vaikutti suuresti juuri väestön sosiaalinen yhtenäisyys. (Laitinen 1983: 194-195.)

Vielä nykyäänkin laji näkyvyys on suuri Etelä-Pohjanmaalla. Esimerkiksi miesten pääsarjatasolla on samanaikaisesti pelannut useita maineik-

kaita eteläpohjalaisia joukkueita: Alajärven Ankkurit, Ilmajoen Kisailijat, Kauhajoen Karhu, Koskenkorvan Urheilijat, Nurmon Jymy, Seinäjoen Maila-Jussit, Vaasan Maila, Vimpelin Veto ja Vähäkyrön Viesti. Tulevalla kaudella mukana ovat Alajärven, Koskenkorvan ja Seinäjoen joukkueet.

Ottelun seuraaminen Etelä-Pohjanmaalla on aivan oma lukunsa. Erityisesti ottelut, joissa kamppaillaan maakunnan herruudesta, tuovat mieleen Laitisenkin mainitsemat vanhan ajan kylätappelut. Yleisö kannustaa hyvin voimakkaasti omaa joukkuettaan, vierasjoukkuetta lyödään henkisesti armoa tuntematta ja tuomari selviää hyvin harvoin, tuskin koskaan, ilman moitteita. Haastatteleman tuomari Petrikki Tukiainen kertoikin, että eräässä Alajärven Ankkurien ja Seinäjoen Maila-Jussien välisessä ottelussa oli tuomari tehnyt yleisön mielestä pahan virheen. Pahaa tunnetta haluttiin purkaa ilonpilaajiin eli tuomareihin vielä pari tuntia ottelun päättymisen jälkeen, kun osa joukkueiden kannattajista oli ilkeine kommentteineen odottamassa tuomarien poistumista kentältä.

Erityisen hyvin mielessäni on säilynyt vuonna 1995 Alajärvellä pelattu miesten Itä—Länsi-ottelu. Silloin monien mielestä peli ratkesi Idän joukkueen eduksi pelituomarin tekemän virheen takia ja yleisö reagoi tilanteeseen hyvin voimakkaasti ja arvosteli tuomarin tekemää ratkaisua. Seuraavalla viikolla Alajärvellä oli taas peli, ja samainen pelituomari oli tuomitsemassa peliä. Lännen joukkueelta eli myös meiltä eteläpohjalaisilta ja Alajärven Ankkurien kannattajilta oli riistetty voitto edellisellä viikolla, ja tappion tuoma katkeruus kiteytyi tuomariesittelyn aikana erään katsojan huudahdukseen: "Täälläkö sä saatana taas oot!"

6.3.2 Kieli ja kulttuuri

Autio on trilogiasarjallaan osoittanut sen, että kieli ei elä tyhjiössä, vaan ympäröivä maailma ja kulttuuri vaikuttavat siihen jatkuvasti. Kieli ei ole mikään muusta maailmasta irrallaan oleva ilmiö, vaan kielen suhde kielenulkoiseen maailmaan on hyvin kiinteä, vaikkakin jatkuvasti elävä maailman muuttumisen myötä.

Autio on käyttänyt pesäpalloterminologiaa romaanitrilogiassaan siksi, että pesien kiertäminen ja kotipesään tulo vertautuvat hänen mielestään elämän matkaan — kuljetaan kotipesästä pesien kautta kotipesään (Autio 1998). Autio on myös kotoisin alueelta, jossa pesäpallo on kulttuurin keskeinen elementti. Erikoiskielen termien käyttö metaforisina romaanien luvuissa vaatii pragmaattista tietoisuutta paitsi lukijalta myös kirjailijalta, ja uskon, että tässä tapauksessa kirjailijalla on selkeä pragmaattinen tietoisuus pesäpallotermien käyttömahdollisuuksista. Kun tajuaa sen, mitä kaikkea sanoilla voi tehdä ja mitä kaikkea niillä voi saada aikaan, aukeaa kielenkäyttäjälle ovi täysin uuteen maailmaan. Erityiskielen sanojen ilmaisuvoima ja käyttömahdollisuudet ovat rajattomat, jos kielenkäyttäjä ei hirttäydy sanojen suoranaisiin kirjaimellisiin merkityksiin, vaan päästää mielikuvituksensa irti.

Tornéuksen mukaan metaforat ja kielikuvat ovat olennainen osa kulttuuriperintöämme ja kieltämme, ja niiden ymmärtämisessä on kyse kielellisestä vapautumisesta (Tornéus 1991: 56.) Pesäpallo on keskeistä vielä tänäkin

päivänä eteläpohjalaisessa kulttuurissa; se näkyy ja kuuluu ympäri maakuntaa. Tuskin kukaan muu kuin seudulta kotoisin oleva kirjailija olisikaan päätenyt Aution käyttämään ratkaisuun rakentaa kokonainen romaanitriilogia pesäpallotermien varaan käyttämällä niitä romaanien ja lukujen nimissä. Pesäpallotermien ja osittain myös pelitapahtumien avulla on kuvattu niin ihmissuhdeongelmia kuin ihmisen elämäkin syntymästä kuolemaan saakka, joten Autio on hyvin vapautuneesti käyttänyt erikoiskielen suomia mahdollisuuksia hyväkseen.

Metaforien ja kielikuvien ymmärtäminen on osa pragmaattista tietoisuutta eli tietoisuutta siitä, miten kieltä käytetään eri tilanteissa. Pragmaattisessa tietoisuudessa kohtaavat sekä kielellinen tietoisuus että kielen puhujien yhteinen kokemustausta. (Tornéus 1991: 49.) Minulle lukijana Aution romaanien tapahtumien ennustaminen ja ymmärtäminen oli helpohkoa, ja tämä johtui juuri kirjailijan ja lukijan yhteisestä kokemustaustasta eli eteläpohjalaisuudesta ja pesäpallon "filosofian" tuntemuksesta.³

Myös kielen suhde kulttuuriin on hyvin voimakas ja näkyvä. Sanojen merkitysten muutokset heijastavat aina kulttuurissa tapahtuneita muutoksia (Leino 1987:191). Tämä sama sanojen muuttuminen on havaittavissa myös urheilusanastossa: uudet välineet (esim. jalkapallossa *nappulakengät*, pesäpallossa *katapulttimailat* ja jääkiekossa *valokiekot*) ja uudet liikkeet (esim. luistelussa *kyykkypiruetti* ja mäkihypyssä *V-tyyli*) tuovat mukanaan uusia ilmauksia. Usein kyse on kuitenkin melko arkisista ilmauksista,

³ Autio oli romaania suunnitellessaan tutustunut pesäpallon historiaan ja Lauri Pihkalan käyttämään termistöön. Omien sanojensa mukaan hän yllättyi termien runollisuudesta ja toisaalta taas sanaston sotaisuudes-

ja selitys piilee siinä, että monet urheilulajit ovat syntyneet arkisten askareiden ympärille tai pikemmin niiden jatkeeksi.

Kun mietitään kulttuurin ja koko maailman hahmottamista, voidaan kysyä, onko "kieli sanoineen ikkuna, jonka läpi tarkastelemme maailmaa, tai kanavaverkosto, joka ohjaa ajattelumme virtaa, vai onko se vain apuväline, jonka avulla voimme käsitellä havaintojamme ja ilmaista ajatuksiamme" (Kangasniemi 1997: 87). Tätä asiaa ovat mm. pohtineet sekä lingvisteinä että antropologeina tunnetut amerikkalaiset Edward Sapir ja Benjamin Lee Whorf.

Sapirin-Whorfin hypoteesi olettaa kielen vaikuttavan siihen, millä tavoin ihminen hahmottaa maailmaa. Tiukan tulkinnan mukaan tämä tarkoittaa sitä, että kieli määrää sen, miten ajattelemme ja miten hahmotamme ympäröivän todellisuuden. Voidaan sanoa, että ihminen on kielensä vanki. Heikon tulkinnan mukaan kieli ei määrää ihmisen ajattelua ja todellisuuskäsitystä, se pelkästään vaikuttaa niihin ja osaltaan ohjaa niitä. (Leino 1983: 192-194.)

Pesäpallosanastosta käsin katsottuna hypoteesin heikko tulkinta on oikeampi. Pesäpallo ja sen edeltäjä baseball on ollut olemassa jo ennen kuin kaikille välineille, pelitilanteille tai säännöille oli olemassa minkäänlaisia ilmauksia, sanoja tai termejä. Peliä on siis pystytty pelaamaan ilman, että kaikille tapahtumien kululle on ollut omaa sanaa. Ennen pelin aloittamista tarvittiin kuitenkin jonkinlaiset sääntöhahmotelmat, mutta varsinainen sa-

naston on tullut tilanteiden ja välineiden myötä. Puhelinkeskustelussa kirjailijan kanssa minulle selvisi, että Autioikin on ensin kirjoittanut romaanien luvut ja vasta sen jälkeen nimennyt ne sopivilla pesäpallostermeillä — luvun nimi on tullut luvun rakentumisen myötä. Pesäpallopelin rakenne tosin on toiminut romaanin rakenteen pohjana. (Autio 1998.)

Pesäpallossa välineiden, pelitilanteiden, sääntöjen yms. nimeämistarvetta esiintyy ja tulee esiintymään tulevaisuudessakin, kunnes kulttuurinen kehitys pysähtyy, ja sitä tuskin tapahtuu koskaan. Pesäpallo kehittyy lajina sanastoaan nopeammin, eli kieli on vain väline, jonka avulla kuvataan pesäpallosta ja sen ympärillä pyörivästä maailmasta tehtyjä havaintoja.

Sapirin-Whorfin hypoteesin tiukka tulkintakaan ei ole poissuljettu pesäpallosanaston tarkastelusta. Pesäpallo on suomalaisten kansallispeli, ja se myös näkyy sanastossa, josta vain pieni prosentti on vieraskielisiä ilmaisuja, joista niistäkin suuri osa on lainattu muista urheilulajeista. Lajin suomalaisuus siis näkyy suomenkielisenä sanastona. Voidaanko siis ajatella, että pesäpalloihmiset ovat kiinni lajin suomalaisuudessa niin voimakkaasti, että he tietäen tai tietämättään luovat uusia, suomenkielisiä ilmaisuja? Väitän, että pesäpalloihmiset jollain tavalla ovat kielensä vankeja. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että yleensä vieraskielisille ilmaisulle on olemassa myös suomenkielinen vastine, esimerkiksi *trilla*, *heittomylly* 'ulkopelaajien (lähinnä lukkarin ja pesävahtien) pallonheittely, jonka tarkoituksena on häiritä sisäpelaajien toimintaa'.

Sapirin ja Whorfin hypoteesin mukaan merkittäviä sanastoeroja esiintyy myös kiellensisäisesti: samaakin kieltä puhuvat ihmiset "puhuvat joskus eri kieltä". Tämä johtuu siitä, että kahden samaa kieltä puhuvan ihmisen käsitejärjestelmissä voi olla suuriakin eroja. (Leino 1983: 207.) Mihin tämä voi johtaa lajia tuntemattoman ja pesäpalloihmisen välisessä keskustelussa, kun molemmat puhuvat pikajunista, traktoreista ja tykeistä tarkoittamatta kuitenkaan samaa asiaa? Monet meistä ovat varmaankin joskus olleet tilanteessa, jossa kahdesta eri asiasta puhuneet ihmiset ovat "ymmärtäneet" toisiaan.

Kieli on avainasemassa ihmisen ja hänen todellisuutensa välisen suhteen jäsentäjänä. Jotta kieli voisi toimia kommunikaatiovälineenä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, sen on oltava samalla sidoksissa siihen, millä tavoin yksilö ja yhteisö jäsentävät yhteiskuntaa. Kieli on ihmiselle osa maailmaa, sitä ympäristöä, jossa hän elää ja jota hän pyrkii ymmärtämään. (Leino 1993: 13, 19.)

7. Pesäpallosanaston affektiivis-emotionaaliset konnotaatiot

Lingvistisessä pragmatiikassa on korostettu sitä, että affektiivisuus eli tunteet tai niiden puuttuminen ilmenee kaikessa kielenkäytössämme. Kieli ei ole vain informaation välittämisen väline, vaan jokainen kielellinen ilmaisu kertoo myös lausujansa tai kirjoittajansa tunteista ja suhtautumisesta puheena olevaan asiaan tai ihmiseen. Tunteet, suhtautuminen omaan itseensä, keskustelukumppaniin ja puheena olevaan asiaan ovat siis paljon merkittävämpiä seikkoja kuin kielentutkijoiden parissa on perinteisesti to-

tuttu ajattelemaan. (Kalliokoski 1996: 8,10.)

Jokainen kielellinen valinta on kytköksissä puhujan tai kirjoittajan näkökulmaan, jonka taustalla uskomusten ja arvojen muodostama kokonaisuus, ideologia. Aivan samoin kuin ideologia myös tunnetilanne vaikuttaa kaikkien toimintaan ja sen päämääriin. Yhtä lailla ne vaikuttavat myös kielenkäyttöön. (Kalliokoski 1996: 8, 12.) Tehdystä ratkaisusta vihainen pelaaja käyttää tuomarista aivan erilaista kieltä kuin tilannetta objektiivisesti kuvaamaan pyrkivä toimittaja.

Kielellinen ilmaus ei siis välitä tietoa pelkästään ulkomaailmaa koskevista asioista. Sen mukana kulkee aina myös tietoa puhujan tarkoituksista, hänen suhteestaan kuulijaan sekä siihen tietoon, mitä on välittämässä. Kielellinen ilmaus kertoo paljon myös puhujasta itsestään: millainen on hänen luonteensa, taustansa, kotipaikkansa, maailmankatsomuksensa jne. Kielellinen ilmaus on täynnä merkityksiä, täynnä informaatiota. (Leino 1987: 26.)

Voimakas tunteellinen suhtautuminen puheena olevaan asiaan näkyy niin sanastoaineistossa kuin Aution romaanitrilogiassakin. Pesäpallosanostossa tunteet näkyvät erityisen voimakkaina tuomarin toimintaa arvostelevissa sanonnoissa. Sanonnat sisältävät jonkin verran viittauksia aikaisemmin tapahtuneeseen asiaan, mikä mielestäni on osoitus siitä, että asia on silloin koettu tunnetasolla voimakkaasti. Aution romaanit puolestaan käsittelevät ihmiselämän kaarta syntymästä kuolemaan, joten tunteita ei puutu siitäkään. Aution romaaneissa tunteet nousevat pintaan vähän väliä, puhuttiin-

pa sitten Armin avioliitosta, lapsen nimestä, Ilmi-tädin perinnöstä tai Olavin sairastumisesta. Autio myös tuo romaaneissa esille sitä, miten Etelä-Pohjanmaalla suhtaudutaan asioihin: arvomaailma näkyy kirjan henkilöiden repliikeissä, ajatuksissa ja teoissa. Yksi romaanitrilogiassa esille nouseva seikka on mielen ja kielen hillintä, jota kuvaa usein käytetty lausahdus *hillitte ittes*.

Armi nousi äkkiä, kääntyi selin ja meni ottamaan takkia naulasta.

– Nyt kuuntelet mua! karjaisi isä. Armi kääntyi takki käsivarrellaan. – Hillitte ittes, hän sanoi isälleen. – Ei se huutamalla parane.

(Autio 1992: 428.)

Pesäpallo vetoaa ihmisen leikin ja elämysten kokemisen haluun. Pesäpallon seuraaminen tarjoaa mahdollisuuden kokea tunteita ja elämyksiä; se tarjoaa luonnostaan institutionaalisen tavan purkaa tunteita. Voidaan myös sanoa, että pesäpallo tarjoaa mahdollisuuden tuntee sosiaalista yhteenkuuluvuutta, maakuntahenkeä, pitäjähenkeä ja jopa nurkkapatriotismia.

Tunteiden ilmaisua tai yhteenkuuluvuuden tunteen, yhteisen vihollisen löytämisen tunnetta ja sen esille tuomista ei ole vähätelty pesäpallolanastossa. Tunnetilojen ilmaisu näkyy siis erityisesti tuomarin toimintaa arvostelevissa sanonnoissa, ja sen vuoksi keskitynkään tarkastelemaan vain niitä. Aineisto koostuu 22 tuomarin toimintaa arvostelevasta monisanaisesta ilmauksesta, joissa yhdessäkään tuomarin toimintaa ei kehua. Tuomari koetaan diktaattoriksi, joka yksinvaltiaan tavalla saa päättää, mikä on oikein ja mikä väärin. Tämän hyväksyminen on joskus vaikeaa niin yleisön

kuin pelaajienkin taholta, ja siksi tuomarin toiminta saa aikaan tunnekuohuja. Toisaalta tuomari voi toiminnallaan joskus yhdistää yleisöä ja pelaajia, jotka kokevat hänet yhteiseksi viholliseksi.

Aineisto voidaan jakaa neljään osaan sen mukaan, mikä sanontojen sisältö on. Ensimmäisessä ryhmässä on yksi yleinen ivahuuto, toisen ryhmän sanontojen mukaan tuomarin olisi parempi olla jossakin muualla kuin tuomitsemassa peliä, kolmannessa ryhmässä viitataan tuomarin "sokeuteen" ja neljäs ryhmä pitää sisällään sanontoja, joissa arvostellaan tuomarin tilanteenhallintaa ja tulkintoja.

Ivahuuto *seepralle heiniä* 'yleinen ivahuuto tuomarille' on tuttu myös muilta pallokentiltä. Itse olen kuullut käytettävän sitä ainakin pesäpallo-, jalkapallo- ja jääkiekkokatsomossa, joissa kaikissa tuomarilla on musta- tai sini- valkoraidallinen paita. Huudahdusta käytetään aina, kun halutaan osoittaa tyytymättömyyttä tuomarin toimintaa kohtaan. Huudahdus ei ole muiden huudahdusten tapaan tilanteesta riippuvainen.

Toisen ryhmän sanonnoissa yleisö tuo selkeästi esille mielipiteen siitä, että kyseisen tuomarin paikka ei ole pesäpallokentällä peliä tuomitsemassa vaan jossakin muualla. Esimerkiksi huudahduksessa *tuu pois, siellä on peli menossa* 'huudahdus tuomarille, joka on tehnyt jo useita virheitä' yleisö sanoo suoraan tuomarille, mitä hänen tulisi tehdä. Huudahdukset *tuomarille kaljaa ja tuu tänne, täällä on kaljaa* 'yleisön huudahdus tuomarille kaljapubista, kun yleisö on sitä mieltä, että tuomarin olisi parempi olla kaljalla kuin kentällä' sisältävät myös huumoria. Kuulemani mukaan näitä

käytetään ainakin Hyvinkään kakkospuolen takakatsomossa, jossa olutta nauttiva yleisö on sitä mieltä, että tuomarista olisi vähemmän haittaa kaljalla kuin kentällä. Uskon, että samantapaisia huutoja kuulee myös muilla kentillä, mikäli kaljapubi sattuu olemaan ”oikeassa” paikassa.

Kolmannen ryhmän sanontojen mukaan tuomari ei yleisön mielestä näe ollenkaan tai riittävän hyvin: *hanki lasit, niin näät jotain, ootko sä ihan sokea, missä sun lasit on* 'huudahdus tuomarille tilanteessa, jossa tuomari on nähnyt tilanteen toisin kuin katsojat'. Useimmiten kyse on tuomarin ja yleisön näkemuserosta: tilanne näyttää kentän pinnalta ja katsomosta katsottuna erilaiselta. Yleisö kuitenkin haluaa olla aina oikeassa, ja näillä huudoilla se pyrkii kyseenalaistamaan tuomarin näköaistin hyvyyttä.

Näkemiseen liittyvät myös seuraavat sanonnat: *ota se potta pois päästäsi niin näät jotain, vedä se lippa silmiltäs* 'yleisön tai pelaajan huudahdus tuomarille heidän mielestään väärin tuomitun pesäkilvan tai kotiutuksen jälkeen' ja *miten sä voit nähdä noin väärin* 'pelaajan huudahdus tuomarille tilanteessa, jossa osapuolet ovat ratkaisusta eri mieltä'. Yleisö paitsi arvostelee tuomaria myös halveksii hänen käyttämänsä päähinettä kutsuamalla lippalakkia potaksi. Viimeksi mainittu on useimmiten pelaajan käyttämä sanonta, jolla hän haluaa horjuttaa tuomarin arvovaltaa. Samaa tarkoittaa myös sanonta *pitikö sun taas tulla ratkaisemaan meidän peli* 'pelaajan huudahdus tuomarille tilanteessa, jossa osapuolet ovat ratkaisusta eri mieltä'. Sanonnalla halutaan myös viitata aikaisempiin tapahtumiin, jolloin pelaaja ja tuomari eivät myöskään ole olleet samaa mieltä tuomiosta.

Neljännän ryhmän sanonnoissa käsitellään tuomarin tilanteenhallintaa ja tulkintoja. Tämän ryhmän sanonnoissa näkyy selvästi myös se, kuinka huutelija (yleensä yleisö) pyrkii kielellä vaikuttamaan tuomarin tekemisiin horjuttamalla tämän itsetuntoa. Nuorelle, epävarmalle ja hapuilevalla tuomarille saatetaan huudella esimerkiksi seuraavia: *onko sulla edes tuomarikorttia, mene kotia harjoittelemaan ja tulitko sä tänne harjoittelemaan*. Tuomaria on helppo syytellä paitsi linjattomuudesta myös laskutaidottomuudesta ja puolueellisuudesta, esimerkiksi *eihän sulla ole mitään linjaa* 'huudahdus tuomarille, kun tarpeeksi korkean ja matalan syötön tulkinnat eivät miellytä pelaajia', *etkö sä osaa edes laskea* 'huudahdus tuomarille tilanteessa, kun tuomarin mielestä on kolme paloa, vaikka niitä todellisudessa on vain kaksi' ja *vedät sä kotiin päin* 'vierasjoukkueen pelaajien huudahdus tuomarille, kun heidän mielestään tuomari on kotijoukkueen puolella'.

Pelaajan suhtautuminen näkyy siinä, että hän panee tuomarin toiminnan hyvin merkille ja muistaa kaikki esiintyneet epäkohdat, esimerkiksi *taas se fasottaa* 'yleensä pelaajan huudahdus tuomarille, kun pelaajan mielestä tuomari korjaa toisella väärällä tuomiolla edellisessä tilanteessa tehdyn väärän tuomion'. Voimakkaan tunnekuohun vallassa tulee joskus myös sanottua jotain sellaista, joka ei kuulu hyvään kielenkäyttöön, esimerkiksi *työnnä se pilli perseeseen* 'pelaajan huudahdus tuomarille jonkin epäselvän tilanteen jälkeen; yleensä pelaaja joutuu kentältä ulos epäurheilijamaisen käytöksen takia'. Tällöin tuomari käyttää tuomarin oikeuksia ja rankaisee pelaajaa ajamalla tämän kentältä ulos. Toisaalta on todettava, että tällainen epäsovelias kielenkäyttö on tyypillistä slangille, eikä esimerkin

kaltaisten sanontojen esiintymisessä ole mitään ihmeteltävää.

Tuomarin toiminnan arvostelussa pannaan kaiken kaikkiaan paremmin merkille epäonnistuneet kuin onnistuneet tilanteet ja huomiot myös tuodaan esille: *mene kotiin ja tähän menee ihan pelleilyksi* 'huudahdus tuomarille tilanteessa, jossa yleisö on sitä mieltä, että epäselvän tilanteen selvittely on epäonnistunut' ja *tuomari on ulkona* 'peli ei ole tuomarin hallinnassa'. Näihin kolmeen sanontaan voisi kiteyttää kaikkien tuomarin toimintaa arvostelevien sanontojen sisällön: tuomarin on parempi olla jossakin muualla kuin kentällä, tuomari ei ole sisällä pelissä eikä hallitse sitä ja (yleisön mielestä) jatkuvat epäonnistumiset tuntuvat pikemminkin pelleilyltä kuin vakavasti otettavalta toiminnalta.

Ainakin itse olen huomannut sen, että voimakkaimmillaan tunnekuohut ovat tasaväkisessä pelissä tai pelissä, jossa oma suosikkijoukkue on tappiolla. Tasaväkinen peli on jännittävä ja usein pienestä kiinni ja saa siksi tunteet pintaan. Jos taas oma suosikkijoukkue on tappiolla, on helppo viertää syy jonkun toisen niskoille. Voimakas tunteminen saa unohtamaan soveliaan kielenkäytön, ja ihminen sanoo ääneen juuri sen, mitä hän ajattelee ja tuntee. Kielellinen ilmaisu on tapa purkaa tunteita, ja näin tapahtuu usein pesäpallokatsomossa.

8 LOPPUSANAT

8.1 Pesäpallon tarkastelu sanaston valossa

Pesäpallosanastosta on löydettävissä kolme tasoa. Teoriakieli on virallisinta, sen kontekstisidonnaisuus on heikko ja sanaston muuttuminen on hitainta. Kenttäkieli on epävirallisinta, sen kontekstisidonnaisuus on suuri ja sanasto muuttuu nopeasti. Näiden kahden kielimuodon väliin jää yleisökieli, joka on laajan pesäpalloharrastajajoukon käyttämä yhteinen kieli. Teoriakieltä käytetään pesäpallon sääntökirjassa. Lisäksi sitä käyttävät lähinnä tuomarit pelin aikana. Pääasiallisen käyttäjäryhmän mukaan kieltä voidaan kutsua myös tuomarikieleksi. Yleisökielen käyttäjät tulevat eri ammatti-, sosiaali- ja ikäryhmistä, mutta yhteistä heille on kiinnostus pesäpalloa kohtaan. Yleisökieltä käytetään mm. pesäpallokatsomoissa, kun halutaan vaihtaa mielipiteitä kesken pelin vierustoverin kanssa. Yleisökieliniimi tulee pääasiallisen käyttäjäryhmän mukaan. Myös otteluselostukset ja lehtijutut ovat suurimmaksi osaksi yleisökielisiä. Kenttäkieltä käytetään pesäpallon harjoitus- ja pelitilanteissa, ja pääasiallisen käyttäjäryhmän mukaan sitä voidaan kutsua myös pelaajakieleksi. Kenttäkielen sisältä voidaan erottaa myös omia paikallis- ja sosiaalimurteita, esimerkiksi joitakin sanoja käyttävät vain tietyn joukkueen pelaajat (*snadi stadi* 'pesäpallokouppunki Hyvinkää' seinäjokelaisten mielestä) tai joitakin sanontoja vain miehet (*heittää kuin naiset* 'heittää pallo alakautta').

Kielen eri tasojen olemassaolo kuvastaa mielestäni hyvin sitä tosiasiaa, että pesäpallossa on eri rooleja: tuomarit, yleisö ja pelaajat. Roolit erottu-

vat monella tavalla: tuomari erottuu pukeutumisellaan, yleisöllä on oma paikkansa katsomoissa ja pelaajilla kentällä. Roolit erottuvat myös kielen tasolla: ihmisillä on erilainen suhde pesäpalloon, ja myös heidän käyttämänsä kieli on erilaista. Tuomareiden käyttämä kieli kuvaa virallista ja neutraalia tahoja ja pelaajien käyttämä kieli affektiivis-emotionaalisia tunteuksia. Yleisön käyttämä kieli sijoittuu näiden kahden välimaastoon.

Pesäpallosanasto voidaan jakaa neljään osaan sen mukaan, mistä sanoja on lainattu. Yleiskielestä lainattuja sanoja on ylivoimaisesti eniten, yli puolet kaikista aineiston sanoista. Yleiskielestä lainattujen sanojen kohtalo on ollut kahdenlainen: sanan merkitys on erikoistunut, esimerkiksi *tarjoilla* 'antaa helppoja syöttöjä', tai supistunut, esimerkiksi *lauta* 'syöttölautanen'. Myös useat monisanaiset ilmaukset koostuvat yleiskielisistä sanoista. Monisanaisten ilmauksien joukossa on paljon tuomarin toimintaa arvostelevia sanontoja. Myös murre- ja slangisanat ovat rikastuttaneet pesäpallosanastoa. Lisäksi aineistossa on pieni määrä vierasperäisiä ilmaisuja.

Uusien asioiden tai ilmiöiden uudet nimet on helpointa ottaa yleiskielestä, ja näin on käynyt myös pesäpallosanastossa, joten moni yleiskielen sana on saanut pesäpallosanastossa uuden merkityksen. Lähes kaikki sanat ovat omakielisistä lähteistä peräisin. Vieraskielisten ilmaisujen vähyys kertoo siitä, että laji on syntynyt ja kehitetty Suomessa, joten lajin mukana ei ole tullut vierasperäisiä välineiden, suoritustapojen yms. nimityksiä. Mielenkiintoista on, että esimerkiksi jalkapallossa hyvää onnistumista kuvaava *hat trick* 'hattutemppu' on saanut pesäpallossa päinvastaisen, epäonnistumista kuvaavan merkityksen 'lyöjä saa aikaan kolme paloa omalla

lyöntivuorollaan’.

Aineistossa on paljon pelin etenemisen kannalta tärkeiden alojen sanoja eli lyömistä, heittämistä, kiinniottamista ja syöttämistä kuvataan useilla ilmaisuilla. Näiden ryhmien sanoihin liittyy olennaisesti myös erilaiset välineiden nimitykset. Yhdessä näiden ryhmien sanat kattavat noin 2/3 aineiston kaikista sanoista. Välineiden nimityksistä pallolla on vain kaksi nimitystä (*pallo* ja *munkki*), mikä on mielestäni yllättävää, koska peliä ei voida pelata ilman palloa. Peliä ei olisi ilman pelaajakaan, joten heitä kuvaavia sanoja on kohtalaisen paljon. Kohtalaisesti on myös pelin etenemiseen ja ratkaisemiseen eli paloihin ja juoksuihin liittyviä sanoja. Tuomarilla on kentällä näkyvä ja tärkeä rooli, joten ei ole ihme, että erilaisia tuomarin nimityksiä ja tuomarin toimintaa arvostelevia sanontoja on aineistossa hieman yli kymmenen prosenttia. Pelitilanteet niin sisä- kuin ulkopelijoukkueenkin kannalta katsottuna vaihtuvat kentällä nopeasti, joten on luonnollista, että myös niille on annettu nimiä. Viime vuosina varsinkin ulkopeliin ja sen kehittämiseen on panostettu paljon, joten olisin odottanut, että erilaisille ulkopelisysteemeille olisi ollut enemmän nimiä. Ehkä tätä nimeämistarvetta esiintyy vasta myöhemmin.

Kentäolot ovat tasoittuneet hiekkatekonurmien ja stadionien tulon myötä, joten enää ei ole niin paljon erilaisia kenttiä, joita nimetä. Siinä ainakin yksi selitys siihen, miksi tämän alueen sanoja on niin vähän. Myös pelinjohtajaa kuvaavia ja erilaisiin merkkeihin liittyviä sanoja on aineistossa vähän. Syy on varmaankin siinä, että merkkipeli on salaista, joukkueen sisäistä tietoa, eikä tietoja laverrella joukkueen ulkopuolelle.

Erikoiskielet lainaavat jatkuvasti sanoja elämän eri aloilta. Näin on käynyt myös pesäpallosanastossa. Lainoissa on usein kyse metaforista: kielikuvi-
en avulla on helpompi kuvata kokemusta, tunnetta tai tunnelmaa, kun ei tarvitse turvautua pitkiin ja aikaa vieviin monisanaisiin selityksiin. Pesä-
pallosanaston monipuolisuus näkyy siinä, että sanoja on lainattu monilta elämän eri aloilta. Esimerkiksi sellaisten arkisten sanojen kuin työkalujen nimitysten tai ruokaan ja syömiseen liittyvien sanojen esiintyminen pesä-
pallosanastossa on osoitus siitä, että pesäpallo ei ole muusta elämästä ir-
rallinen ilmiö, vaan siihen luonnollisesti lomittuva. Olisin odottanut, että so-
taisia kielikuvia olisi ollut enemmän — varsinkin, kun tietää, missä olois-
sa laji on syntynyt ja kehittynyt. Kasvi- ja erityisesti eläinmetaforia on vä-
hän, jos ottaa vertauskohdaksi Kovasen tutkimuksen, jossa hän toteaa, että varsinkin eläinmetaforat ovat urheilukielessä erittäin yleisiä (Kovanen 1978: 95-97). Syy tähän saattaa olla siinä, että ihminen on etään-
tynyt luonnosta ja siirtynyt työskentelemään teknisten välineiden kanssa. Aina-
kin aineistossani on molempien ryhmien sanoja yhtäläinen määrä.

Pesäpallosanaston laina-aloittaisen luvun yhteydessä on myös käsitelty
elliptiset ja slangijohtimiset ilmaisut, vaikka ne eivät jakoperusteeltaan ole-
kaan muiden sanojen kanssa samanlaisia. Varsinkin elliptisten ilmaisujen
määrä on suuri, ja useimmiten sanasta on jätetty pois *lyönti*-sana. Ilmaisuja
on haluttu lyhentää, jotta viestintä olisi taloudellisempaa ja nopeampaa.

Attraktiokeskuksiksi muodostuvat sanat, joista yhteisö on yleisesti kiin-
nostunut ja jotka vetoavat ihmisten tunteisiin. Erittäin attraktiivisten sanojen

joukoksi on pesäpallosanastossa kasvanut lyöntejä kuvaavat sanat, joihin on lainautunut sanoja useilta eri aloilta. Lyönti koetaan hyvin tunteisiin vetoavaksi tapahtumaksi pesäpallokentällä: olipa lyönti millainen tahansa, se huomataan aina. Ekspansiokeskus toimii päinvastoin kuin attraktiokeskus eli se ei vedä ilmaisuja puoleensa, vaan levittää niitä muille eri aloille. Pesäpallosanastoon nähden ekspansiivisena aihepiirinä on ollut työvälineet ja niiden nimet, jotka ovat lainanneet sanoja useille eri osa-alueille pesäpallossa.

Sanastot muodostavat merkityskenttiä, ja pesäpallosanastokin muodostaa oman merkityskenttensä. Myös sanaston sisällä voi olla useita erilaisia merkityskenttiä. Tietyn merkityskentän sanoja voidaan analysoida tarkemmin esimerkiksi komponenttianalyysin avulla, ja näin olen tehnyt lyöntejä kuvaaville sanoille. Analyysissa selvisi mm. se, että erilaisia pomppulyöntejä on paljon ja että harvoja lyöntejä käytetään vain yhteen tarkoitukseen (kentällemenoon, vaihtamiseen tai kotiuttamiseen). Merkityskentät elävät ja muuttuvat koko ajan, kun vanhoja sanoja korvataan uusilla sanoilla. Sanojen muuttumista toisiksi on ollut havaittavissa myös pesäpallosanastossa. Esimerkkinä mainitsen muutaman sääntökirjan termin, joista ensin mainittu on vuodelta 1922 ja jälkimmäinen sääntökirjan uusimmasta versiosta: joukkueen *päällikkö* > *kapteeni*, *kaatua* > *palaa*, *kuolema* > *palo*, *varavahti* > *polttaja*, *pelipäällikkö* > *pelinjohtaja* ja *lyömäjärjestysluettelo* > *lyöntijärjestys*.

Verbien tarkasteluun olen käyttänyt Vendlerin verbien teonlaadun luokittelua. Verbien luokittelussa on otettu huomioon myös konteksti. Ylivoimai-

sesti eniten aineisto sisältää saavutus-verbejä, joille on tyypillistä hetkellisyys. Ryhmän verbien suuri määrä kuvaa hyvin sitä, että toiminta pesäpallokentällä on hetkellistä, tilanteet vaihtuvat nopeasti ja niin ulko- kuin sisäpelaajaltakin vaaditaan nopeaa reagoitokykyä. Tilanteiden nopea vaihtuvuus yhdestä toiseen näkyy myös siinä, että tila-verbejä on vähän. Näille verbeille on ominaista pysyvyys, ja pysyviä asioita on pesäpallokentällä pelin aikana hyvin vähän.

8.2 Aineiston luoma mielikuva pesäpallosta

Pesäpallossa on sanaston perusteella säilynyt suomalainen leima — laji on syntynyt Suomessa, joten vieraskielisiin ilmaisuihin ei edes ole tarvetta. Laji myös liittyy sanastoltaan läheisesti suomalaiseen elämänmenoon ja kulttuuriin. Lajin synty-ympäristön historiallinen tausta näkyy sanastossa vähän, ja sotaisia kielikuvia ei ole niin paljon kuin voisi olettaa.

Pesäpallosanasto on hyvin monipuolista ja mielikuvituksesta. Pesäpallostermeillä voi jopa kuvata kokonaista ihmisen elinkaarta syntymästä kuolemaan, kuten Orvokki Autio on romaaneissaan tehnyt. Toisaalta pesien kiertämistä voi verrata elämään: toisinaan on lähdettävä ja aloitettava alusta, eteneminen taipaleella on välillä helpompaa ja välillä vaikeampaa, mutta kun tavoite on saavutettu, palkinto odottaa kulkijaa. Pesäpallossa eikä elämässäkään selviä ilman muiden apua, vaan välillä tarvitaan hyvä lyönti, jotta pääsee pesältä toiselle. Pesäpallosanojen käyttö metaforina ei kuitenkaan onnistu ilman pragmaattista tietoisuutta.

Tunteet ovat olennainen osa ihmisen elämää, ja siten olennainen osa myös ihmisen kielenkäyttöä. Pesäpallosanastossa tunteet näkyvät voimakkaasti erityisesti tuomarin toimintaa arvostelevissa ilmaisuissa. Tuomari koetaan yhteiseksi viholliseksi, joka yhdistää sekä katsojia että pelaajia. Tunteet leiskuvat pesäpallokatsomossa, ja kielellisesti aggressiivinen toiminta on ainakin minulle itselleni tapa purkaa paineita ja stressiä, joten ovien paukuttelu jää kotona vähemmälle.

8.3 Työn anti

Työn tekeminen ja perehtyminen pesäpallon historiaan ja sanastoon on antanut minulle todella paljon. Tutkimuksen edetessä minulle on avautunut uudenlainen näkökulma pesäpalloon sen rikkaan ja monipuolisen sanaston kautta. Olen saanut huomata, että pesäpallo tai muu urheilu ei todellakaan ole muusta elämästä irrallinen ilmiö, vaan liittyy siihen hyvin luontevasti. Tämä näkyy niin sanaston lainautumisessa kuin sanaston käyttömahdollisuuksissakin.

Myös muille lajia seuraaville työ antaa mahdollisuuden havaita, kuinka monipuolista pesäpallosanasto todella on ja mitä kaikkea sanastolla voi tehdä. Tutkimus on myös muistutus siitä, millaisissa oloissa laji on syntynyt ja miten se edelleenkin heijastuu sanastossa. Työ avaa myös uudenlaisen mahdollisuuden erilaisten roolien vertailuun pesäpallokentällä ja katsomossa — rooleja voi tarkastella myös vertailemalla tuomarien, yleisön ja pelaajien käyttämää kieltä.

Tutkimus on osoittanut sen, että kieltä ei voida tutkia, ellei oteta huomioon myös kielen käyttäjää ja käyttöympäristöä. Työ myös tukee sitä ajatusta, että kielessä on havaittavissa erilaisia tasoja (vrt. Karihalme 1996): teoriakieli, yleisökieli ja tietyn käyttäjäryhmän tietyssä ympäristössä käyttämä minilekti, jota tässä työssä olen kutsunut kenttäkieleksi. Tutkimus on tuonut jotakin uutta paitsi suomalaisen urheilukielen, niin ennen kaikkea pesäpallosanaston tutkimiseen, jota ei kukaan muu ole aiemmin tutkinut.

Työ on antanut muutamia ideoita jatkotutkimukselle. Jatkossa sanastoaineistoa tulisi laajentaa ja kasvattaa laajentamalla informanttien murretaustaa, ikäjakaumaa ja sukupuolista jakautumaa. Tällaisesta aineistosta voisi tutkia myös sanaston alueellisia eroja sekä eri ikäryhmien ja sukupuolien välisiä eroja. Tutkimuksen alle voisi jatkossa ottaa myös pesäpallon säännöt: miten teoriakielen sanasto on muuttunut ja kuinka nopeaa muutos on ollut. Mielenkiintoista olisi myös perehtyä tarkemmin pesäpallosanaston kielen eri tasoihin. Tutkimusaineistoksi voisi ottaa myös lehtien urheilusivut, ja tarkastella sitä, miten pesäpallosta kirjoittaminen on muuttunut vuosikymmenten saatossa.

LÄHTEET

- Autio, Orvokki 1992: *Pesärikko*. Toinen painos. Juva: WSOY.
- Elovaara, Raili 1992: *"Olen tyhjä huone"*. Tutkielma sanataiteen metaforista ja symboleista. Helsinki: Yliopistopaino.
- Haakana, Markku 1995: *Semantiikan saloilla*. Virittäjä 5 / 1995.
- Haarala, Risto 1981: *Sanastotyön opas*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 16. Helsinki.
- 1989: Sanat tiedon ja taidon palveluksessa. *Teoksessa Nykysuomen sanavarat* (toim. Vesikansa, Jouko). Juva: WSOY.
- Hakulinen, Lauri 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Häkkinen, Kaisa 1990: *Mistä sanat tulevat*. Tietolipas 117. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Itkonen, Erkki 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: WSOY.
- Itkonen, Terho 1990: *Vierassanat. Kielenkäyttäjän opas*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Kalliokoski, Jyrki 1996: Johdanto. *Teoksessa Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*, Kieli 9 (toim. Kalliokoski, Jyrki). Helsinki: Hakapaino Oy.
- Kangasniemi, Heikki 1997: *Sana, merkitys, maailma*. Helsinki: Finn Lectura.
- Karihalme, Oili 1996: *Muotoilun teoriasanaston termistyminen*. Vaasa: Universitas Wasaensis.
- Karlsson, Fred 1994: *Yleinen kielitiede*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Karttunen, Kaarina 1989: Stadi on hervoton pleisi. *Teoksessa Nykysuomen sanavarat* (toim. Vesikansa, Jouko). Juva: WSOY.
- Koivusalo, Esko 1979: Mitä on yleiskieli ja miten se muuttuu. *Teoksessa Elävää suomea* (toim. Kahila, Seppo). Jyväskylä: Gummerus.
- Koivusalo, Esko 1989: *Yleiskielen ja erikoiskielen hankausalue*. Terminfo 3 / 1989. Tekniikan sanastokeskus.
- Kolehmainen, Taru 1994: *Karvomista kaukalossa*. Kielikello 3 / 1994. Painatuskeskus Oy.

Koski, Mauno 1978: Oliotarkoitteisten substantiivien semantiikkaa. Teoksessa *Rakenteita*. Juhlakirja Osmo Ikolan 60-vuotispäivänä 6.2.1978. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6. Turku.

----- 1983: *Värien nimityksiä suomessa ja lähisukukielissä*. Savonlinna: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisuja.

Kovanen, Pertti 1978: *Sanomalehtien urheilukielen leksikaalisia ja fraseologisia erityispiirteitä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksessa.

Kultti, Lauri 1992: *Seinäjoen Maila-Jussit 60 vuotta. Kuusi vuosikymmentä pesäpalloilun parhaaksi*. Seinäjoki: Seinäjoen Maakunta-Paino Ky.

Laitinen, Erkki 1983: *Pesäpallo - kansallispeli 60 vuotta*. Saarijärvi: Offset Ky.

Laurén, Christer 1993: *Fackspråk. Form, innehåll, funktion*. Sweden: Studentlitteraturen.

Leech, Geoffrey 1981: *Semantics. The Study of meaning*. Second edition. England: Penguin Books Ltd.

----- 1983: *Principles of Pragmatics*. England: Longman Group Limited.

Leino, Pentti 1987: Kieli ja maailman hahmottaminen. Teoksessa *Kieli, kertomus, kulttuuri* (toim. Hoikkala, Tommi). Helsinki: Gaudeamus.

----- (toim.) 1993: *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1, Kieli 7*. Helsinki: Hakapaino Oy.

Leiwo, Matti, Luukka, Minna-Riitta ja Nikula, Tarja 1992: *Pragmatiikan ja retoriikan perusteita*. Jyväskylä: Kopi-Jyvä Oy.

Lyons, John 1983: *Language, Meaning and Context*. Second impression. Great Britain: Fontana Paperbacks.

Malinowski, Bronislav 1923: The Problem of Meaning in Primitive Languages. Teoksessa *The Meaning of Meaning* (toim. Ogden, C.K. ja Richards, I.A.) London: Routledge & Kegan Paul Ltd.

Mey, Jacob L. 1993: *Pragmatics. An Introduction*. Great Britain: Blackwell.

Mielikäinen, Aila 1984: Nykypuhesuomen alueellista taustaa. Teoksessa *Nykysuomen rakenne ja kehitys 2*, Tietolipas 95 (toim. Paunonen, Heikki ja Rintala, Päivi). Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.

Muikku-Werner, Pirkko 1993: *Impositiivisuus ja kielellinen variaatio*. Joensuu: Joensuun yliopiston monistuskeskus.

Mäkelä, Klaus 1987: *Rakenne, muuntelu, merkitys ja muutos*. Teoksessa *Kieli, kertomus, kulttuuri* (toim. Hoikkala, Tommi). Helsinki: Gaudeamus.

Mörsäri, Hilja - Kylmänen, Liisa 1971: *Lue ja kirjoita*. Hämeenlinna: Arvi A. Kariston osakeyhtiön kirjapaino.

Pesis-lehti 6 / 1996 ja 2 / 1997.

Pesäpallon pelisäännöt 1998. Julkaisija Suomen Pesäpalloliitto ry.

Pihkala, Lauri 1922: *Pesäpallo*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

PS = *Suomen kielen perussanakirja I-III*, 1990-1994. Kotimaisten kielten tutkimiskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Pulkkinen, Risto 1984: *Radion urheiluselostusten kielen ominaispiirteitä*. Suomen kielen laudaturtyö Jyväskylän yliopistossa.

Raukko, Jarno 1994: Polysemia: merkitysten verkosto - merkityksen verkko. Teoksessa *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 2*, *Kieli 8* (toim. Leino, Pentti ja Onikki, Tiina). Helsinki: Hakapaino Oy.

Rovasalo, Mari-Erika 1994: *Komiteamietintöjen välittämät mielikuvat*. *Kielikello 2 / 1994*. Painatuskeskus Oy.

Saaristo, Helena 1987: *Suomalaisia nykykertojia*. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Sivula, Jaakko 1962: *Urheilukielen kuvailmauksista*. Virittäjä, Kotikielen seuran aikakauslehti, 67. vuosikerta. Helsinki.

SK = *Sanastotyön käsikirja* 1988. Toim. Tekniikan sanastokeskus ry. SFS-käsikirja 50. Jyväskylä: Gummerus.

Sperber Hans 1930: *Einführung für die Bedeutungslehre*. Unveränderter Abdruck der ersten Auflage. Bonn und Leipzig: Kurt Schroeder Verlag.

Tiainen, Marja-Leena 1997: *Jaakobin enkelit*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

----- 1989: *Pallo hukassa, Vatanen?* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

----- 1988: *Väärät pois, Vatanen!* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tornéus, Margit 1991: *Löytöretki kieleen*. Helsinki: VAPK-kustannus.

Turunen, Aimo 1962: *Urheilukielestä*. Teoksessa *Toinen kielivartio*. Forssa: Forssan kirjapaino.

Ullmann, Stephen 1967: *Semantics. An Introduction to the Science of Meaning*. First edition 1962. Oxford: Basil Blackwell.

Zendler, Veno 1967: *Linguistics in Philosophy*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

PAINAMATON LÄHDE

Autio 1998 = Puhelinkeskustelu Orvokki Aution kanssa 13.10.1998.

Pesäpallosanastonkeruu
Haastattelurunko
Taustatiedot informantista
Nimi:
Syntymävuosi ja -paikka:

LIITE 1

LYÖNNIT

näpäykset
 tavallinen
 kierteinen
 varsi
 muut
pomput
 keskipomppu
 rajapomppu
 epäonnistunut
 muut
polttolinjalle tai taakse suunnatut
 varsi
 hidastettu
 kopit
 rajoihin tai pesille suunnatut
 pesän päälle
 pesän taakse
 vahdin ja polttajan väliin
 etumiehen ja polttajan välistä
muut
 pystymailalyönti
 kärkilyönti
 vaihtolyönti
 läpilyönti

KIINNIOTOT

kopit
 syöksykoppi
kauhaisut
kurotukset

HEITOT

taittoheitto
tappoheitto
polttaa etenijä
muut

SYÖTÖT

korkeat
matalat
hidastetut
väävät/taktiset
muut

ETENIJÄT

kärki

kärjen takana

ko. etenijän palosta

etenijä

hidas

nopea

LYÖJÄT

vaihtolyöjä

jokeri

koppien lyöjät

ULKOPELAAJAT

lukkari

etumies

pesävahdit

polttajat

kopparit

PELITILANTEET

nollatilanne

ajo

välimuodot

sumputtaminen

heittomylly

aavistaa lyöjän aikeet

TUOMARIT

päätuomari

pesätuomarit

syöttötuomari

merkinantoväline

MERKIT

vaihto

peruutus

väärät pois

muut

PELIVÄLINEET yms.

maila

aikuisten

juniorien

räpylä

pallo

syöttölauta

viuhka

nurkkalippu

jokeripaita

EPÄONNISTUMISET JA ONNISTUMISET

kiinniotto

syöttö

lyönti

huti

lyöjä saa aikaan monta paloa

SEKALAISTA

kentät

leveät, tilavat

kapeat, ahtaat

huonokuntoiset

hutunkeitto

supervuoro

superpesis

pelit

kotona

vieraissa

arvo-ottelut

LIITE 2

KENTÄT, KENTÄN OSAT YMS.

kaukalo	ahdas ja pieni kenttä, jossa ei ole paljon tilaa läpilyönneille
kenttämiehen kuoppa	kohta, josta pallo pomppaa ennalta-arvaamattomasti epätasaisen kentän takia
lentokenttä	leveä ja tilava kenttä, jossa on paljon tilaa läpilyönneille
lääni	ulkopelaajan pelipaikka
perunapelto	huono ja helposti pinnaltaan mureneva hiekkakenttä, josta tulee helposti virhepomppuja
pottupelto	huono ja helposti pinnaltaan mureneva hiekkakenttä, josta tulee helposti virhepomppuja
snadi stadi	pesäpallokaupunki Hyvinkää
tontti	ulkopelaajan pelipaikka

PELITILANTEET, SISÄPELIJÄRJESTELMÄT, ULKOPELIRYHMITYKSET YMS.

etukolmio	kolmen ulkokentän etupelaajan muodostama tiivis muodostelma vaihtotilanteessa
heittomylly	ulkopelaajien (lähinnä lukkarin ja pesävahtien) pallonheittely, jonka tarkoituksena on häiritä sisäpelaajien toimintaa
hässäkkä	epäselvä pelitilanne

iso kello kumahtaa	lyöntivuorossa on pelaaja, joka lyö kovaa ja tarkasti
jatkovuoro	supervuoropari, joka pela- taan mikäli peli sitä ennen on tasan
kahvinkeitin rupeaa porisemaan	sanotaan pelikaverille ti- lanteessa, jolloin hän on tehnyt näyttävän yksi- lösuorituksen (esim. uskomaton kiinniotto tai mainio lyönti)
kentällä on ruokaa	ajotilanne eli kaikilla pe- sillä on etenijä
kiila	muodostelma, johon pelaajat ryhmittyvät pelin jälkeen
käry	tilanne, jossa lukkari on- nistuu tekemään palon kärkietenijästä pallon heittelyllä ja muilla hämäyksillä
käydä pelimiehen munkki	pelaajalla on (sattumalta) onnea omassa lyönnissään (esim. koppilyönti meneekin läpi)
linja	se osa ulkopeliryhmitystä, jonka muodostavat 2- vahti, 2-polttaja, 3-vahti ja 3-polttaja
nollatilanne	pelitilanne, jolloin kentällä ei ole etenijöitä
pattitilanne	ajotilanne ja kaikilla etenijöillä on etenemispakko; sisäpelaaja lyö viimeisellä hudin, etenijän jäävät sei- somaan pesille seisomaan; tilanne voidaan purkaa käyt- tämällä pallo joka pesälle, jolloin etenijöiden on pakko lähteä etenemään

pelata nollaa	olla sisäpelitilanteessa, jolloin kentällä ei ole etenijöitä
pelata tyhjää kenttää	olla sisäpelitilanteessa, jolloin kentällä ei ole etenijöitä
purkaa ajo	tulla lyömään ajotilanteessa
putsata pajatso	lyödä ajotilanteessa kaikki pesillä olevat etenijät kohtiin; yleensä lyöjä itse tekee kunniajuoksun
ristiviitonen	vanha ulkopeliryhmitys, jossa polttolinjan pelaajat ovat muodostelmassa, joka muistuttaa arpakuution vitosta
roolipeli	sisäpelijärjestelmä, joka perustuu pelaajien pitäytymiseen etukäteen määrätyissä tehtävissä ja näiden tehtävien erikoisharjoitteluun
sumputtaa	ulkopelijoukkueesta: pyrkiä voimakkaalla liikkumisella ja eteenpäin hyökkäämisellä eliminoimaan vastustajan oletetut vaihtolyönnit
superi	supervuoropari, joka pelataan mikäli peli sitä ennen on tasan
teikkaus	hutunkeitto eli tapa, jolla joukkueet ratkaisevat, kumpi saa valita sisä- tai ulkopelivuoron
torikokous	pelaajat ja pelinjohtajat kerääntyvät tuomarin ympärille lausumaan eriävän mielipiteensä annetusta tuomiosta; usein keskustelu on

	erittäin kiivasta
trilla	ulkopelaajien (lähinnä lukkarin ja pesävahtien) pallonheittely, jonka tarkoituksena on häiritä sisäpelaajien toimintaa
turpakäräjät	pelaajat ja pelinjohtajat kerääntyvät tuomarin ympärille lausumaan eriävän mielipiteensä annetusta tuomiosta; usein keskustelu on erittäin kiivasta
täyttää	ulkopelijoukkueesta: liikkua linjassa keskelle esimerkiksi tyhjälle kentälle pyrkivän etenijän viimeisellä lyönnillä
ähky	tilanne, jossa laittomalla lyönnillä edennyt pelaaja palaa, ellei hän ehdi käydä lähtöpesällä ennen kuin juoksija on saapunut kyseiselle pesälle

VÄLINEET

ase	maila
hammastikku	ohut maila
hanska	räpylä
hillopulikka	juoniorisarjoissa käytettävä lyhyt ja paksu maila
hillopurkki	juoniorisarjoissa käytettävä lyhyt ja paksu maila
kaljapullo	juoniorisarjoissa käytettävä lyhyt ja paksu maila
karikka	maila

keppi	maila
keppi	nurkkalippu, joka pelaajan pitää kiertää tultaessa 3-pesältä kotipesään
laikat	väline, jolla pelinjohtaja välittää merkin joukkueelleen
lakritsa	aputuomarin laikka eli merkinantoväline pelituomarille
laku	aputuomarin laikka eli merkinantoväline pelituomarille
lakut	väline, jolla pelinjohtaja välittää merkin joukkueelleen
lauta	syöttölauta
lautanen	syöttölauta
lätkä	väline, jolla pelinjohtaja välittää merkin joukkueelleen
marjatömpä	juoniorisarjoissa käytettävä lyhyt ja paksu maila
munkki	pelissä pehmennyt pallo
muusinuija	juoniorisarjoissa käytettävä lyhyt ja paksu maila
puikko	ohut maila
pultti	maila
putta	syöttölauta
reiska	räpylä
reva	räpylä
rämsä	räpylä

räpsä	räpylä
räysä	räpylä
sinko	juoniorisarjoissa käytettävä lyhyt ja paksu maila
tykki	maila
vasara	maila
vinkkari	väline, jolla pelinjohtaja väittää merkin joukkueelleen
viuhka	väline, jolla pelinjohtaja väittää merkin joukkueelleen

LYÖNNIT JA LYÖMISESTÄ KÄYTETYT VERBIT

aurinkopallo	koppilyönti, joka lyödään vasten aurinkoa pelaavalle ulkopelaajalle, jolloin aurinko saattaa häiritä kiinniotta
E-poikien lyönti	kesy ja vaisu lyönti
jallukola	kovakierteinen 1-ra- janäpäys, joka lyödään vasemmalta
jenka	kovakierteinen pystymai- lalyönti
junttapomppu	pomppulyönti, joka on lyöty kovalla voimalla
kaksoislyönti	lyönti, jossa maila osuu palloon kaksi kertaa; lai- ton lyönti
kengurupallo	pomppulyönti
kenttämestarin pomppu	lyönti, jossa pallo pomp- paa ennalta arvaamatto- masti epätasaisen kentän takia
koukku	1- tai 2-rajaan suunnattu

	lyhyt lyönti
koukkunäppi	1-rajanäpäys, joka lyödään vasemmalta
kotiutus	lyönti, jonka tarkoituksena on auttaa kärkietenijä kotipesään
kumura	yläkierteinen välilyönti
kuolleen kulman varsi	varsilyönti, joka on suunnattu 1-vahdin, 2-vahdin ja 2-polttajan muodostamaan kolmioon
kupperi	yläkierteinen välilyönti
kuppura	yläkierteinen välilyönti
kynttilä	koppilyönti
käivära	1- tai 2-rajaan suunnattu lyhyt lyönti
kääntönäppi	rajaan suunnattu näpäys
laaka	pelaajan hartian korkeudella menevä peruslyönti
leikkuri	raja pomppu, joka leikkaa kentältä ulos
lukkarin pallo	lyhyt keskinäpäys, joka lukkarin kuuluisi hakea
luri	hidastettu puolimailalyönti; ote mailasta siirtyy keskemmäksi lyöntiaskelien aikana
luukkulyönti	lyönti, joka suuntautuu pesävahtin ja polttajan väliin
lyödä melko moukkuja	lyödä kovia lyöntejä
lyödä pesän päälle	lyödä pallo 2- tai 3-pesään
lyödä pesän taakse	lyödä pallo yli polttolinjan lähelle rajaa kopparin

	eteen
lyönnissä on takatuulta (halv.)	lyönti menee takalaittomaksi eli kenttärajojen ulkopuolelle
lyönti lähtee sammakkona	lyönti pomppaa ensimmäisen kerran lähelle kaarta ja nousee siitä sitten ylös
läpäri	läpilyönti; pallo kimpoaa kentästä kauas rajojen ulkopuolelle
lörtsy	etumiesten yli menevä lyönti, joka näyttää ensin näpäykseltä; lyönti lyödään yleensä mailan ollessa vaaka-asennossa, ja se peitetään loppuun asti
löysäpomppu	puolivoimainen pomppulyönti
nipsu	lyhyt lyönti, yleensä näpäys
nostovarsi	yläviistoon suunnattu painuva välilyönti
näpyttää	lyödä näpäyslyönti
opotta	tavallisesti takalaiton lyönti
painua maisemiin	pallosta; menee läpilyönnin seurauksena kauas kenttärajojen ulkopuolelle
painuva	yläkierteinen välilyönti
peitetty	loppuun asti salattu näpäys
pieni	lyhyt lyönti; käytetään yleensä vaihtotilanteessa
piikkaus	rajaomppu, joka leikkaa kentältä ulos

piikki	rajapomppu, joka leikkaa kentältä ulos
pitkäpomppu	3-vahdin tai siepparin/2-vahdin ylittävä pomppulyönti
poskiosuma	osuma, jossa maila ei lyötäessä osu pallon keskelle, vaan pallon ylä- tai alareunaan
puhkaista	lyödä polttolinjan ohi pesävahdin ja polttajan välistä
puhkoa kuin muikkuja	lyödä useita kertoja läpi
pystäri	pystymailalyönti
rajalyönti	2- tai 3-pesän puolelle suunnattu lyönti
riskilyönti	lyönti, joka lyödään joko merkin ollessa päällä tai viimeisenä lyöntinä ennalta arvaamattomaan paikkaan
roikko	alakierteinen välilyönti
ruuvata	lyödä sellainen rajalyönti, jossa käänkö tehdään viime hetkellä ranteella
räkäpomppu	puolivoimainen pomppulyönti
saumalyönti	lyönti, joka suunnataan etumiehen ja polttajan väliin
sammakkolyönti	epäonnistunut pomppulyönti
stopparinäppi	näpäyslyönti, joka jää lukkarin ja etupelaajan väliin; yleensä epäselvyyttä siitä, kumpi pallon hakee
turbopomppu	erittäin korkea pomppu-

	lyönti
turvalyönti	laittoman lyönnin jälkeinen lyönti, jonka aikana etenijä ehtii palata edelliselle pesälle
tyhjän rajan varsi	varsilyönti, joka on suunnattu siihen rajaan, jossa ei ole ulkopelaajaa
vaihtari	vaihtolyönti
vapa	yläkierteinen välilyönti
vapaa	merkkaamaton lyönti, jonka lyöjä saa vapaasti valita
varsi	varsilyönti; yleensä polttolinja eteen suunnattu lyönti, joka ohittaa etumiehen
veivata	lyödä sellainen rajalyönti, jossa käänkö tehdään viime hetkellä ranteella
vimpautus	rajalyönti, jossa käänkö tehdään viime hetkellä ranteella
virveli	varsilyönti 2-rajaan golflyönnin tapaan
välilyönti	polttolinjan yli, kopparin eteen suunnattu lyönti
välivarsi	siepparin ja 1-vahdin välistä lyöty varsilyönti
välkkärivarsi	siepparin ja 1-vahdin välistä lyöty varsilyönti
vänkä	hyvin onnistunut lyönti, johon ulkopelaajalla ei ole mitään mahdollisuuksia
ähky	loppuun asti salattu näpäslyönti
ähky	näpäslyönti, joka jää lukkarin ja etupelaajan väliin;

yleensä epäselvyyttä siitä,
kumpi pallon hakee

HEITOT, KIINNIOTOT JA SYÖTÖT SEKÄ NIITÄ KUVAAVAT VERBIT

antenni	erittäin korkea syöttö
harha	heitto, jota vastaanottaja ei saa kiinni
heittää kuin naiset	heittää pallo alakautta
hämy	1-vahdin hämäysheitto
kauhoa	ottaa pallo alakautta kiinni räpylällä
kurottaa	pesävahdista: yrittää saada pallo haltuun mahdollisimman kaukaa
kämmätä	ulkopelaajasta: ottaa pallo epävarmasti haltuun
leipoa	ulkopelaajasta: ottaa pallo epävarmasti haltuun
lusikkakoppi	kiinniottotapa, jossa ulkopelaaja ottaa pallon heittäytymällä kiinni; yleensä kiinniottoon liittyy tarpeetonta liioittelua ja näyttävyyttä
lusikkapallo	kiinniottotapa, jossa ulkopelaaja ottaa pallon heittäytymällä kiinni; yleensä kiinniottoon liittyy tarpeetonta liioittelua ja näyttävyyttä
moka	epäonnistunut kiinniotto
olla jousi räpylässä	kiinniötosta: pallo kimpoaa pois räpylästä
paalu	erittäin korkea syöttö
pallottaa	heittää pallo pesän kautta seuraavalle pesälle, kun kaksi sisäpelaajaa on

	säännönvastaisesti ko. pesällä; yleensä tilanteesta syntyy palo
pidätetty	nopea, matala syöttö
pompottaa	ulkopelaajasta: ottaa pallo epävarmasti haltuun
pudottaa	ulkopelaajasta: pudottaa taktisesti vastustajan koppilyönti
puolikas	puolikorkea syöttö
puolitolppa	puolikorkea syöttö
raivaritolppa	erittäin korkea syöttö; tärkeintä syötön korkeus eikä se, pysyykö syöttö syöttölaudassa vai ei
rähmä	epäonnistunut kiinniotto
räkänen	todella väärä ja syöttölaudan sivussa oleva syöttö
räkäväärä	todella väärä ja syöttölaudan sivussa oleva syöttö
saada lusikka	ottaa pallo näyttävästi kiinni
stoppari	nopea, matala syöttö
sylkeä pallo pois	kiinni otosta: pallo kimpoaa pois räpylästä
syöksykoppi	kiinniottotapa, jossa ulkopelaaja heittäytyy pallon alle
syöksäri	kiinniottotapa, jossa ulkopelaaja heittäytyy pallo alle
syöttää suihin	syöttää lähelle lyöjää
taittoheitto	pallon heittäminen toisen pelaajan kautta kolman-

	nelle; yleensä takaken- tältä kotipesään
tangentti	väärä syöttö, jossa lukka- rin jalka on syöttöhetkellä väärässä paikassa
tappoheitto	polttoheitto pesälle
tarjoilla	antaa helppoja syöttöjä
tirskahtaa	kiinniottajasta: pallo lip- sahtaa käsistä; yleensä silloin, kun yritetään ottaa pallo kiinni paljaalla kä- dellä
tolppa	erittäin korkea syöttö
väärä	liian matala, syöttölaudan ulkopuolelle tai teknisesti väärin suoritettu syöttö
ällikkäkoppi	etumiehestä: reflek- sinomainen nopea kiin- niotto

PELAAJA JA HÄNEN TOIMINTAANSA KUVAAVAT VERBIT

dieseli	erittäin hidas ja huono etenijä
etana	erittäin hidas ja huono etenijä
etumies	etukentällä kentän kes- kellä oleva ulkopelaaja; tilanteen mukaan joko sieppari ja 1-vahti
haistaa	ulkopelaajasta: aavistaa lyöjä aikeet ja sijoittua kentälle oikein
häntä	kärkietenijän takana ete- nevä sisäpelaaja
irrottaa	lukkarista: onnistua hä- mäysliikkeellä tai takti- sella väärällä syötöllä saamaan kärkietenijän irti

	(kolmos)pesältä; jos pallo on tällöin lukkarin hallussa kotipesässä, etenijä palaa
irrottaa lavat	pelaajasta, joka lyödesään osu palloon
jakkara	numerolla neljä lyövä pelaaja
jarru	yleensä rooliton sisäpelaaja; lyö pääasiassa koppeja
jokeri	pelaaja, jonka joukkue voi ottaa lyömään missä kohtaa tahansa lyöntijärjestystä
jälkietenijä	kärkietenijän takana etenevä sisäpelaaja
keskimies	etukentällä kentän keskellä oleva ulkopelaaja; tilanteen mukaan joko sieppari ja 1-vahti
keulamies	kärkietenijä
kirves	numerolla seitsemän lyövä pelaaja
kotiuttaja	yleensä neljäntenä lyöntivuoroon tuleva pelaaja, jonka tehtävänä on lyödä kärkietenijä 3-pesältä kotipesään
kompura	erittäin hidas ja huono etenijä
kärki	yleensä numerolla yksi lyövä pelaaja, jolta edellytetään kentällemenoa ja joka on joukkueen parhaimpia etenijöitä
kärkkyä	etenijästä: yrittää päästä matkaan kohti seuraavaa pesää mahdollisimman etäältä lähtöpesästä aloittamalla eteneminen

	suoraan liikkeestä
liimanäppi	nopealiikkeinen ja varma kiinniottaja
linko	koppari, jolla on hyvä heitokäsi
liukas	hyvä ja nopea etenijä
mailamies	sisäpelaaja, joka mailan laskemisella osoittaa kärkietenijälle, että tämän on tultava 3-pesältä kotipesään
moukari	kova lyöjä
napamies	etukentällä kentän keskellä oleva ulkopelaaja; tilanteen mukaan joko sieppari ja 1-vahti
paalumies	etukentällä kentän keskellä oleva ulkopelaaja; tilanteen mukaan joko sieppari ja 1-vahti
pelata kahdella kärjellä	sekä numero yksi että kuusi ovat hyviä kentälle menijöitä ja etenijöitä
piilokärki	ennen varsinaista kärkeä lyömään tuleva pelaaja; yleensä numero yhdeksän
oikaista	etenijä ei 3-pesältä kotipesään tullessaan kierrä nurkkalippua
pikajuna	hyvä ja nopea etenijä
ruoska	pienikokoinen ja hintelä pelaaja, jonka kädestä heitto lähtee ruoskan sivalluksen lailla
syömähammas	joukkueen ylivoimaisesti paras pelaaja
tappimies	etukentällä kentän keskellä oleva ulkopelaaja;

	tilanteen mukaan joko sieppari ja 1-vahti
tarjoilija	lukkari
traktori	erittäin hidas ja huono etenijä
tulla sisään	kärkietenijästä: tulla lyönillä kohti kotipesää; yleensä tulee myös juoksu
turbo	hyvä ja nopea etenijä
tuulennopea kärki (halv.)	hidas etenijä
tykki	kova lyöjä
täytemies	yleensä rooliton sisäpelialaaja; lyö pääasiassa koppeja
vaihtaja	vaihtolyöjä, jonka tarkoituksena on lyönneillään saatella kärkietenijä seuraavalle pesälle
vasuri	vasemmalta lyövä pelaaja
ykkösnyrkki	viisi (tai kuusi) lyöjää tai ns. yhden kärjen joukkue, jossa loput kolme tai neljä lyövät pelkkiä koppeja
ykköspyssy	joukkueen paras lyöjä

TUOMARI JA HÄNEN TOIMINTAANSA ARVOSTELEVAT SANONNAT

diktaattori (halv.)	tuomari
eihän sulla ole mitään linjaa	huudahdus tuomarille, kun tarpeeksi korkea ja matalan syötön tulkinnat eivät miellytä pelaajaa
etkö sä osaa edes laskea	huudahdus tuomarille tilanteessa, kun tuomarin mielestä on jo kolme palloa, vaikka niitä todellisuudessa on vain kaksi

hanki lasit niin näet jotain	huudahdus tuomarille tilanteessa, jossa tuomari on nähnyt tilanteen toisin kuin katsojat
mene kotia harjoittelemaan	huudahdus nuorelle, epävarmalla ja hapuilevalle tuomarille
mene kotiin	huudahdus tuomarille tilanteessa, jossa yleisö on sitä mieltä, että epäselvän tilanteen selvittely on epäonnistunut
missä sun lasit on	huudahdus tuomarille tilanteessa, jossa tuomari on nähnyt tilanteen toisin kuin katsojat
miten sä voit nähdä noin väärin	pelaajan huudahdus tuomarille tilanteessa, jossa osapuolet ovat ratkaisusta eri mieltä
nuija (halv.)	tuomari
onko sulla edes tuomarikorttia	huudahdus nuorelle, epävarmalla ja hapuilevalle tuomarille
ootko sä ihan sokea	huudahdus tuomarille tilanteessa, jossa tuomari on nähnyt tilanteen toisin kuin katsojat
ota se potta pois päästäs niin näet jotain	yleisön tai pelaajan huudahdus tuomarille heidän mielestään väärin tuomitun pesäkilvan tai kotiutuksen jälkeen
pitikö sun taas tulla ratkaisemaan meidän peli	pelaajan huudahdus tuomarille tilanteessa, jossa osapuolet ovat ratkaisusta eri mieltä
poliisi (halv.)	tuomari

puusilmä (halv.)	tuomari
raitapaita	tuomari
seepra (halv.)	tuomari
seepralle heiniä	yleinen ivahuuto tuomarille
sokea (halv.)	tuomari
sätkynukke (halv.)	tuomari
taas se tasottaa	yleensä pelaajan huudahdus tuomarille, kun pelaajien mielestä tuomari korjaa toisella väärällä tuomiolla edellisessä tilanteessa tehdyn väärän tuomion
tulitko sä tänne harjoittelemaan	huudahdus nuorelle, epävarmalle ja hapuilevalle tuomarille
tuomarille kaljaa	yleisön huudahdus kaljapubista tuomarille, kun yleisö on sitä mieltä, että tuomarin olisi parempi olla kaljalla kuin kentällä
tuomari on ulkona	pele ei ole tuomarin hallinnassa
tuu pois, siellä on peli menossa	huudahdus tuomarille, joka on tehnyt jo useita virheitä
tuu tänne, täällä on kaljaa	yleisön huudahdus kaljapubista tuomarille, kun yleisö on sitä mieltä, että tuomarin olisi parempi olla kaljalla kuin kentällä
työnnä se pilli perseeseen	pelaajan huudahdus tuomarille jonkin epäselvän tilanteen jälkeen; yleensä pelaaja joutuu kentältä ulos epäurheilijamaisen käytöksen takia
tämähän menee ihan pelleilyksi	huudahdus tuomarille ti-

	lanteessa, jossa yleisö on sitä mieltä, että epäselvän tilanteen selvittely on epäonnistunut
tärkeilevä pelle (halv.)	tuomari
vedä se lippa silmiltäs	yleisön tai pelaajan huudahdus tuomarille heidän mielestään väärin tuomitun pesäkilvan tai kotiutuksen jälkeen
vedät sä kotiin päin	vierasjoukkueen pelaajien huudahdus tuomarille, kun heidän mielestään tuomari on kotijoukkueen puolella
viirupaita	tuomari

HAAVAT, JUOKSUT, PALOT JA NIIHIN LIITTYVÄT VERBIT

hat trick	lyöjä saa aikaan kolme paloa omalla lyöntivuorollaan
hodari	lyöjä saa aikaan kolme paloa omalla lyöntivuorollaan
hot dog	lyöjä saa aikaan kolme paloa omalla lyöntivuorollaan
häntäpalo	kärkietenijän takana edenneen pelaajan palamisesta
kenttä tyhjenee	kaikki kentällä olevat etenijät haavoittuvat; yleensä kyseessä on (epäonnistunut) lyönti ajo-tilanteessa
kinderi	kunniajuoksu eli lyöjä ehtii edetä omalla lyönnillään 3-pesälle saakka
kunke	kunniajuoksu eli lyöjä ehtii edetä omalla lyönnillään

	3-pesälle saakka
kunnari	kunniajuoksu eli lyöjä ehtii edetä omalla lyönnillään 3-pesälle saakka
kunu	kunniajuoksu eli lyöjä ehtii edetä omalla lyönnillään 3-pesälle saakka
kärkkäri	kärkilyönti eli lyönti, jolla pisimmällä oleva etenijä pääsee etenemään
kääkkä	palo
pinna	kärkilyönti eli lyönti, jolla pisimmällä oleva etenijä pääsee etenemään
polttaa hännästä	tehdä palo jälkietenijän takana etenevästä pelaajasta
puhdistaa kenttä	ulkopelijoukkueesta: saada aikaan monta paloa
rikkoa kuparinen	tehdä ensimmäinen juoksu
rinderi	kunniajuoksu eli lyöjä ehtii edetä omalla lyönnillään 3-pesälle saakka
risti	palo
takapalo	kärkietenijän takana edenneen pelaajan palamisesta
tappaa	tehdä palo etenijästä
tikki	juoksu
tripla	lyöjä saa aikaan kolme paloa omalla lyöntivuorollaan
tuhota	polttaa eli tehdä palo etenijästä
tupla	juoksu, jonka tuo kunniajuoksun tekijä, joka on

	jäänyt 3-pesälle odotta- maan kotiutusta
tuplahaava	kaksi pelaajaa haavoittuu samanaikaisesti samaan pesään
vapaa	pisimmällä kentällä oleva etenijä saa oikeuden edetä vapaasti seuraa- valle pesälle, mikäli lukka- ri syöttää samalle lyöjälle kaksi väärää syöttöä; 1- pesälle pääsee jo yhdellä väärällä syötöllä, mikäli kentällä ei ole etenijöitä
välipalo	kärkietenijän takana edenneen pelaajan pala- misesta

PELINJOHTAJA JA HÄNEN TOIMINTAANSA KUVAAVAT VERBIT SEKÄ MERKIT

EVM ´eeveeäm´	ennakkovaroitusmerkki, esim. etenijää varoitetaan tulevasta lyönnistä
kopsu	merkki, joka käskää etenijän edetä sen mu- kaan, millainen lyönti on; jos lyönti on "oikea", edetään
laikkavempula	pelinjohtaja
lentomerkki	merkki, joka käskää lyöjän lyödä, vaikka lukkarin an- taisikin väärän syötön; myös etenijän on edettävä
merkki	näkö- tai kuulohavaintoon perustuva viesti, jolla pe- linjohtaja ohjaa joukkueen toimintaa sisä- ja ulkope- lissä
merkki on päällä	sisäpelissä pelinjohtajan antama merkki ja tieto sii- tä, että seuraavalla lyön- nillä edetään

olla viuhkan varressa

viuhkamies

väärän jälkeen

toimia pelinjohtajana

pelinjohtaja

automaattimerkki, joka tulee päälle lukkarin annettua väärän syötön

MUUT

kotimatsi

lautaskammo

matkapeli

panna taulu seinälle

panna ura kehyksiin

superi

vierasmati

yöreissu

kotipeli

lukkarin hermoilusta johdettava ilmiö, jolloin syötöt eivät enää pysy syöttölaudassa

vieraspeli

lopettaa pelaajaura

lopettaa pelaajaura

superpesis eli pesäpallon mestaruussarja

vieraspeli

vieraspeli, jonne lähdetään vuorokautta aikaisemmin ja matkalla yövytään jossakin